

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tästä aiheesta on helppo puhua,
mutta vaikeampaa toteuttaa omassa elämässä

Peruskoulun päättävien käsityksiä kuluttamisen vaikutuksista ympäröivään maailmaan

Kasvatustieteiden yksikkö

Pro gradu -tutkielma

LAURI HARJU

Huhtikuu 2015

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

LAURI HARJU: Tästä aiheesta on helppo puhua, mutta vaikeampaa toteuttaa omassa elämässä.

Peruskoulun päättävien käsityksiä kuluttamisen vaikutuksista ympäröivään maailmaan

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma, 9292 sivua, liitteet 1 sivu

Huhtikuu 2015

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia nuorten käsityksiä kuluttamisen vaikutuksista ympäristöön. Nykypäivän nuoret ovat eläneet koko ikänsä yhteiskunnassa, jossa kuluttaminen on arkipäivää. Nuorilla on yhä enemmän rahaa käytettävissään ja päättäväisempää vanhempiensa kulutus päätöksiin. Samaan aikaan meille kerrotaan useammalta taholta luonnonvarojen liikkakäytöstä, ympäristöongelmista, hikipajoista, sosiaalisesta eriarvoisuudesta ja monista muista kuluttamisen aiheuttamista ongelmista. Kuluttamista ja sen vaikutuksia käsitellään myös koulussa ja eettisesti ja ekologisesti kestävä kulutus näkyy myös opetussuunnitelman tavoitteissa. Jokaisella peruskoulunsa päättävällä tulisikin opetussuunnitelman tavoitteiden mukaan olla jo kyky luoda sekä toimia kestävän kuluttamisen edellyttämillä tavoilla.

Tutkimuksen aineisto kerättiin kolmelta pirkanmaalaiselta koululta keväällä 2014. Aineisto muodostui oppilaiden kirjoittamista kuluttamisen vaikutuksia tarkastelevista kirjoitelmista. Kirjoitelmia varten oppilaille jaettiin kirjoitelmapohja, jossa kerrottiin oppilaille mitä heidän toivottiin kirjoitelmassaan käsittelevän sekä esitettiin joitakin apukysymyksiä kirjoitelmaa varten. Kirjoitelman kirjoitti yhteensä 73 oppilasta. Tutkimuksessa hyödynnettiin fenomenografista lähestymistapaa, jolla tutkitaan tietyn joukon käsityksiä ilmiöstä. Tutkimus avaa nuorten käsityksiä siitä, miten kuluttaminen heidän mielestään vaikuttaa heitä ympäröivään maailmaan. Tulokset eivät siis kuvasta yhden tietyn yksilön käsityksiä ilmiöstä, vaan tarkastelevat käsitysten variaatiota ja eri käsitysten suhteita toisiinsa, luoden näin kuvan siitä, millaisia erilaisia tapoja käsittää kuluttamisen vaikutukset nuorilla voi olla. Tutkimuksen aineistosta löytyi satoja erilaisia kuluttamisen vaikutuksia koskevia käsityksiä, jotka muodostivat 43 käsitysryhmää aiheensa perusteella. Tutkimuksen tuloksina syntyi neljä kuvauskategoriaa, jotka ilmentävät nuorten erilaisia mahdollisia tapoja käsittää kuluttamisen vaikutukset (Kuluttaminen on maailmaa muokkaava voima, Kuluttaminen on ympäristöä vahingoittavaa toimintaa, Kuluttaminen on ihmistä vahingoittavaa toimintaa ja Kuluttaminen on hyvinvointia luovaa toimintaa). Kuvauskategorioiden perusteella nuoret käsittivät kuluttamisen positiiviseksi ja negatiiviseksi vaikutuksiltaan, mutta myös sekä voimana, johon on hankala vaikuttaa, että toimintana, johon jokainen yksilönä voi vaikuttaa.

Tutkimuksessa selvisi, että nuorten käsitykset kuluttamisen vaikutuksista ovat hyvin moniäänisiä ja yhdenkin yksilön käsityksissä voi olla puolia, jotka ovat ristiriidassa tai vastakkaisia keskenään. Koulun asennekasvatus ympäristökysymyksissä näyttää toteutuneen, sillä suurin osa nuorista on huolissaan kuluttamisen aiheuttamista ympäristöongelmista. Tutkimuksen tulokset kuitenkin uusintavat aiempia tuloksia siitä, että nuorten positiivinen asenne ympäristön puolesta toimimisessa ei kuitenkaan välity tekoihin. Nuorille toimiva tapa olla ympäristöystävällinen on helppoa, valmiiksi ajateltua ja rutiineihin nivoutunutta. Positiivinen asenne ympäristöasioissa jää helposti toiminnassa taka-alalle, jos sen kanssa ristiriidassa olevat nuoren omat arvot, kuten muodin mukana pysyminen. Opetussuunnitelman tavoitteet toteutuvat osittain, sillä enemmistö nuorista pystyy muodostamaan käsityksen kuluttamisen vaikutuksista ympäristöön sekä arvioimaan eri kulutusvalintojen mahdollisia positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia. Toisaalta osa nuorista ei osaa muodostaa kuin yksinkertaisia fraaseja tai hyvin mutkia oikovia syy-seuraussuhteita sisältäviä käsityksiä, mikä ilmentää tiedollisten tavoitteiden vajaiksi jäämistä. Toimivaa ympäristökasvatusta tulisikin kehittää suuntaan, joka rohkaisee kestävään kuluttamiseen pyrkivän kuluttajuuden siirtymistä asenteiden tasolta myös toimintaan.

Avainsanat: nuoret, kulutus, eettinen kulutus, kestävä kulutus, käsitykset

SISÄLLYS

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA, TAVOITTEET JA RAKENNE	4
2 KULUTTAMINEN JA YMPÄRISTÖ	6
2.1 Kuluttaminen ja sen aiheuttamat ympäristöongelmat.....	6
2.2 Kuluttamisen sosiaaliset vaikutukset	7
2.3 Kuluttamisen vaikutukset huomioiva kuluttaminen	8
3 NUORTEN KULUTTAJUUS	12
4 FENOMENOGRAFINEN LÄHESTYMISTAPA	16
4.1 Toisen asteen näkökulma.....	17
4.2 Käsitukset.....	18
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	21
5.1 Tutkimuskysymysten asettelua	21
5.2 Aineistonhankinta.....	22
5.3 Kirjoitelma aineistona	23
5.4 Fenomenografinen tutkimus ja analyysi.....	25
6 KÄSITYSRYHMÄT.....	30
6.1 Käsitryhmät: Miten kuluttaminen vaikuttaa luontoon?	32
6.2 Käsitryhmät: Miten kuluttaminen vaikuttaa ihmisiin?	40
6.3 Käsitryhmät: Miten kulutusvalinnat vaikuttavat?	50
7 NUORTEN KÄSITYKSEN KULUTTAMISEN VAIKUTUKSISTA	67
7.1 Kulutus on maapalloa muokkaava voima.....	69
7.2 Kulutus on luontoa vahingoittavaa toimintaa.....	71
7.3 Kulutus on ihmisiä vahingoittavaa toimintaa	73
7.4 Kulutus on hyvinvointia luovaa toimintaa.....	74
7.5 Nuoret vihreinä kuluttajina	75
7.6 Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta.....	80
8 YHTEENVETO JA ARVIOINTI	83
8.1 Tuloksista.....	83
8.2 Luotettavuudesta	85
LÄHTEET.....	88
LIITTEET	92

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA, TAVOITTEET JA RAKENNE

Tutkin pro gradu -tutkielmassani peruskoulun päättävien oppilaiden käsityksiä kuluttamisesta ja sen vaikutuksista ympäristöön. Tämän päivän nuoret ovat eläneet koko ikänsä yhteiskunnassa, jossa kuluttaminen on arkipäivää. Nuorilla on yhä enemmän rahaa käytettävissään ja jo lapsetkin vaikuttavat vanhempiensa kulutuspäätöksiin. Samaan aikaan meille kerrotaan useammalta taholta luonnonvarojen liikkakäytöstä, ympäristöongelmista, hikipajoista, sosiaalisesta eriarvoisuudesta ja monista muista kuluttamisen aiheuttamista ongelmista. Minua kiinnostaa miten nuoret näkevät kulutuksen vaikutukset tässä valossa. Kiinnostuin tutkimukseni aiheesta jo kandidaatin tutkielman parissa keskustellessani parini kanssa nuorten kuluttamisesta ja mahdollisista käsityksistä sen liittymisestä ympäristöongelmiin. Kuluttaminen ja sen vaikutuksia käsitellään koulussa lähinnä ympäristötiedon ja myöhemmin maantiedon aineissa. Kuluttaminen, siihen liittyvät sosiaaliset ongelmat ja ympäristöongelmat löytyvät myös opetussuunnitelmasta. Aihe näkyy muun muassa seuraavissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista (2004) peräisin olevista lainauksista.

Biologian ja maantiedon opetus vuosiluokille 5-6:

“Opetuksen tulee auttaa oppilasta ymmärtämään luonnon ja ihmisen toimintaan liittyviä ilmiöitä ja niiden välistä vuorovaikutusta eri alueilla. -- Biologian ja maantiedon opetuksen tulee painottaa vastuullisuutta, luonnon suojelua ja elinympäristöjen vaalimista sekä tukea oppilaan kasvua aktiiviseksi ja kestävään elämäntapaan sitoutuneeksi kansalaiseksi.” (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004, 176)

“Oppilas osaa kertoa esimerkkejä eri alueilta siitä, miten ihmisen toiminta, kuten kaupunkien ja teollisuuden rakentaminen, liikalaiduntaminen ja polttopuun kerääminen ovat aiheuttaneet muutoksia ympäristössä.” [Tavoitteena 6. luokan päättyessä] (Em. 177)

Maantiedon opetus vuosiluokille 7-9:

“Maantiedon opetuksen tavoitteena on kehittää oppilaan kykyä tarkastella luonnonympäristöä, rakennettua ympäristöä ja sosiaalista ympäristöä sekä ihmisen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta paikallistasolta globaalille tasolle saakka.- - Opetuksen tavoitteena on ohjata oppilaita pohtimaan maapallolla esiintyvien luonnontieteellisten, kulttuuristen, sosiaalisten ja taloudellisten ilmiöiden syy- ja seuraussuhteita. Maantiedon

opetuksen tulee tukea oppilaiden kasvua aktiivisiksi ja kestävään elämäntapaan sitoutuneiksi kansalaisiksi.” (Em. 183)

Lisäksi aihetta käsitellään ainerajat ylittävässä aihekokonaisuudessa “Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta”, jonka tarkoituksena on lisätä oppilaan valmiuksia ja motivaatiota toimia ympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin puolesta. Aihekokonaisuuden yhdeksi tavoitteeksi nimetään oppilaan oppiminen “arvioimaan oman kulutuksensa ja arkikäytäntöjensä vaikutuksia ja omaksumaan kestävä kehityksen edellyttämiä toimintatapoja”. (Em. 41) Jokaisella peruskoulunsa päättävällä tulisikin siis olla jonkinlainen käsitys omasta kuluttamisesta ja sen vaikutuksista. Ympäristöongelmien ja sosiaalisten ongelmien kannalta näillä käsityksillä on väliä, sillä aikuistuuksaan nuoret ovat vielä suuremmassa roolissa kuluttamisen suhteen.

Kuluttaminen ja sen vaikutukset ovat siis selvästi esillä opetussuunnitelmassa, mutta jäin pohtimaan miten hyvin opetussuunnitelmassakin mainitut ihmisen ja ympäristön väliset syy- ja seuraussuhteet ymmärretään. Päätin lähteä tutkimaan aihetta ja perehdyttyäni aiheeseen kiinnostuin enemmänkin tutkimaan nuorten käsityksien sisältöjä kuin niiden todenperäisyyttä. Toisaalta oli myös mielenkiintoista lähteä selvittämään toteutuuko opetussuunnitelmassa mainittu tavoite kyvystä arvioida oman kuluttamisensa vaikutuksia. Aikaisemmat nuorten kuluttamista käsitelleet tutkimukset ovat lähestyneet aihetta lähinnä kuluttajuuden ja nuorten oman kuluttajaidentiteetin kautta. Minua kiinnostaa enemmän, miten nuoret näkevät kuluttamisen vaikuttavan ympäröivään maailmaan, niin ympäristöön kuin muihin ihmisiin. Tarkoitus onkin lähestyä ilmiötä puhtaasti nuorten käsitysten kautta.

Seuraavissa kahdessa luvussa avaan tutkimukseni kohteen taustoja luomalla katsauksen aiempaan teoriaan kuluttamiseen, sen ympäristövaikutuksiin ja nuoriin kuluttajiin liittyen. Käsitysten tutkimisen vuoksi olen hyödyntänyt tutkimuksessani fenomenografista lähestymistapaa, jonka tarkoituksena on valottaa tutkittavien ilmiötä koskevien käsitysten monimuotoisuutta ja käsitysten välisiä suhteita. Neljännessä luvussa kerron tarkemmin fenomenografiasta. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni empiiristä toteutusta ja käyttämäni fenomenografista analyysiä sekä sen vaiheita esimerkkien avulla. Kuudennessa luvussa esittelen analyysissä syntyneitä käsitysryhmiä ja seitsemännessä luvussa tutkimukseni tulokset aikaisempaan teoriaan vertaillen. Viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkimuksestani sekä arvioin sen luotettavuutta ja tulosten merkitystä.

2 KULUTTAMINEN JA YMPÄRISTÖ

Suomalaisten kulutusvarat ovat kasvaneet moninkertaisiksi 1900-luvun aikana ja samalla yhä pienempi osa tuloista kuluu perustarpeiden tyydyttämiseen. Tämä on mahdollistanut nykyisen kulutuskulttuurin, jossa rahaa voidaan käyttää suuremmissa määrin vaatteisiin, isompiin autoihin, isompiin asuntoihin, energiapitoiseen ruokaan, televisioihin, tietokoneisiin ja lentomatkustukseen. Samanlainen ilmiö on ollut nähtävissä myös muualla maailmassa. (Lyytimäki & Hakala 2008, 358; Assadourian 2010, 30.) Elämme siis vahvasti kulutuksen ympärille rakentuneessa kulttuurissa. Vaikka nykyisenlainen kuluttaminen on avannut yksilölle laajat mahdollisuudet erilaisten hyödykkeiden ja palveluiden käyttämiseen, se on myös tuonut mukanaan tummia varjoja taivaanrantaan.

Huoli ympäristömme tilasta ja sen suojelusta katsotaan heränneen nykyisessä muodossaan 1960-luvulla. Merkittäväksi virstanpylvääksi voidaan mainita Rachel Carlssonin vuonna 1962 ilmestynyt kirja “Äänetön kevät”, jossa hän käsitteli ympäristömyrkkujen kulkeutumista ravintoketjussa ylöspäin. Ympäristönsuojelun ensimmäisinä vuosikymmeninä ongelmien lähteenä nähtiin tuotanto, eikä niinkään kuluttaminen, joka on siirtynyt tarkastelun alaiseksi vasta myöhemmin. Vihreä kuluttajuus kuluttajuuden yhtenä muotona onkin syntynyt vasta kulutuksen kultakauden 1980-luvun loppupuolella. (Haanpää 2005, 118.) Tässä luvussa käsittelem ensin kuluttamisen synnyttämiä ongelmia ja sen jälkeen näiden ongelmien ratkaisupyrkimyksistä syntyneitä vihreää kuluttamista. Nykyään ympäristöongelmat ovat niin vahvasti esillä, että esittelen luvussa niitä vain pääpiirteittäin luodakseni yleiskuvan siitä ilmiöstä, jota tutkimuksessani tarkasteltavat käsitykset koskevat. Tarkemmin asiaan voi perehtyä esimerkiksi käyttämäni kirjallisuuden kautta (Lyytimäki & Hakala 2008, Maailman tila 2010). Vihreää kuluttamista käsittelevässä luvussa käsittelem kuluttajatutkimusten kautta syntyvää kuvaa vihreän kuluttamisen, kestävän kuluttamisen ja antikuluttamisen ilmiöistä.

2.1 Kuluttaminen ja sen aiheuttamat ympäristöongelmat

Ihmisen haitallisina pidettyjä muutoksia ympäristöön kutsutaan ympäristöongelmiksi. Tekomme aiheuttavat vaikutusten ketjuja, joita ei voida yleensä etukäteen ennustaa. Nämä vaikutusten ketjut voivat myös haarautua, voimistua tai sammua. (Lyytimäki & Hakala 2008, 37, 38, 40)

Ympäristöhaittoja voivat aiheuttaa ihmisten tuottamien päästöjen määrä, laatu, kohdistuminen tietyille alueelle tai laatu. Monet päästöiksi laskettavat aineet esiintyvät luonnossa ihmisestä riippumatta, mutta väärässä paikassa, väärään aikaan ne aiheuttavat ongelmia. Osa ympäristöongelmista johtuu myös luonnossa esiintymättömistä ihmisen tuottamista, synteettisistä, aineista. (esim. CFC-yhdisteet ja otsonikato). (Lyytimäki & Hakala 2008, 39).

Lyytimäen ja Hakalan mukaan ihmisten kulutusvalinnat vaikuttavat suoraan tai välillisesti kaikkiin ympäristöongelmiin. Ihmisten on kuitenkin mahdotonta tietää kaikkien valintojensa vaikutuksia, sillä tutkittua tietoa ei välttämättä edes ole vielä olemassa. Tiedetään kuitenkin, että kuluttajien toimista liikkuminen, lämmittäminen ja elintarvikkeet aiheuttavat kaikista eniten ympäristöongelmia. (Lyytimäki & Hakala 2008, 357, 359). Ihmisten kulutusvalinnat, eli kulutus päätökset, kuluttamatta jättämiset ja niihin liittyvistä vaihtoehdoista valitseminen, siis vaikuttavat ympäristöön. Heiskanen ja Pantzar tiivistävätkin kuluttamisen ja tuottamisen olevan yhdessä syy kaikkeen ihmisen tuottamaan ympäristön kuormitukseen (Heiskanen & Pantzar 1997, 409).

Ihmisen toiminnasta aiheutuviksi haitoiksi ympäristölle, eli ympäristöongelmiksi lasketaan Lyytimäen ja Hakalan mukaan muun muassa vesistöjen rehevöityminen, happamoituminen, ilmastonmuutos, otsonikato, säteily, ympäristömyrkyt, luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen, hupenevat luonnonvarat ja melu (Lyytimäki & Hakala 2008). Kaikkiin näihin ihmiset vaikuttavat omalla toiminnallaan. Listaus ei ole poissulkeva ja ympäristöongelmiksi voidaan lukea myös monia muita ihmisen toiminnasta johtuvia tai kiihtyviä tapahtumia (esimerkiksi aavikoituminen ihmisen edistämänä ja maaperän ravinteiden hupeneminen viljelyn seurauksena).

2.2 Kuluttamisen sosiaaliset vaikutukset

Kuluttaminen ei vaikuta pelkästään ympäristöön vaan myös kuluttamisen prosesseihin osallistuviin ihmisiin niin tuotannossa kuin kuluttajina. Lyytilän ja Hakalan mukaan ympäristöongelmilla voi olla myös sosiaalisia vaikutuksia ja ympäristön muuttuminen voi haitata viihtyvyyttä, harrastuksia ja vähentää elämänhallinnan tunnetta. (Lyytimäki & Hakala, 2008,44) Tämä näkemys keskittyy lähinnä meihin länsimaalaisiin kuluttajiin, mutta kuluttamisella voi olla vaikutuksia myös tuotantomaissa.

Monet länsimaissa myytävät tuotteet on valmistettu tehtaissa kehittyvissä maissa. Näissä maissa

toimivien tehtaiden työolot ovat usein niin huonot, että ne olisivat laittomia maissa, joihin tuotteet päätyvät. Työoloihin liittyvät usein turvavälineiden puute, tiukat säännöt työskentelylle, kuusipäiväiset työviikot, yli 10 tuntiset työpäivät ja päiväpalkka, joka on vain murto-osa valmiin tuotteen hinnasta. Työoloista valittaminen johtaa usein pelotteluun, väkivaltaan ja työpaikan menettämiseen. (Young 2004, 366.) Kuluttamisella on siis kauaskantoisia vaikutuksia, joiden voi nähdä olevan voimakkaasti negatiivisia muille ihmisille. Kuten Youngkin toteaa, ei vastaavanlaisia työntekijöiden olosuhteita hyväksyttäisi länsimaissa.

Kuluttamisella ei voi nähdä kuitenkaan olevan pelkkiä negatiivisia vaikutuksia ihmisiin. Kukaan tuskin kieltää kuluttamisen kautta lisääntyntä valinnanvapautta, toiselta puolelta maailmaa meille tuotujen hedelmien miellyttävyyttä tai kulutuksen työllistävää vaikutusta. Toisaalta kuluttaminen on osa nykyistä elämäntapaa. Elämäntavan sisäistäneille nuorille kulttuuri on itseilmaisua, tapa kertoa kuka on ja millaiseksi itsensä kokee. (Autio 2004, 110)

2.3 Kuluttamisen vaikutukset huomioiva kuluttaminen

Ympäristökysymykset ja globaali eriarvoisuus ovat nousseet tavallisten kuluttajien tietoisuuteen erityisesti 1990-luvulta lähtien ja tietoisuus ongelmista on tuonut eettiset ja ekologiset arvot kuluttajien päätöksiin. (Nyrhinen & Wilska 2012) Aiemman tutkimuksen perusteella suomalaiset ovat enemmän huolissaan kulutuksen ympäristövaikutuksista kuin sen eettisyydestä (Nyrhinen & Wilska 2012, 31). Kuluttajat ottavat kuluttamisen vaikutukset erilailla huomioon ostopäätöksiä tehdessään. Tällaisia kulutuksen vaikutukset huomioivia kulutussuuntauksia ovat vihreä kuluttaminen, vastuullinen kuluttaminen ja antikuluttaminen. Vihreän kuluttamisen ja vastuullisen kuluttamisen määritelmät ovat kirjoittajasta riippuen erilaiset ja laajemmin katsottuna yhteen nivoutuneet. Siinä missä vihreä kuluttaminen on selkeästi kulutusteko, kuluttamisen vaikutukset huomioiva vastuullinen kulutus mielletään lähinnä välttämättömäksi kulutukseksi sekä kuluttamisen karsimiseksi (Nyrhinen & Wilska 2012, 31). Toisaalta vastuullisella kuluttamisella voidaan myös tarkoittaa kulutuksen sosiaalisten vaikutusten huomioimista, siinä missä vihreys yleensä liittyy ympäristöasioihin. Antikuluttajuus tarkoittaa selvästi kulutuksen vastaisuutta, joka ilmenee tiedostamatta tai tiedostaen arkitoiminnassa. Käsittelen molempia suuntauksia tässä luvussa.

Vihreällä kuluttajuudella ei ole yhtä määritelmää ja sen motiivit sekä toteutus ovat niin moninaiset, ettei mitään yhtä ja tiettyä tapaa toimia vihreänä kuluttajan ole. Radikaali vihreä kuluttaja ei osta mitään mikä ei ole välttämätöntä kun taas liberaali vihreä kuluttaja valitsee tarkasti kaikista vähiten ympäristöä vahingoittavan vaihtoehdon ja pyrkii näin positiivisesti vaikuttamaan ympäristöön. (Moisander 2007, 405) Vihreän kuluttajuuden motiivien on nähty kumpuavan kuluttajien arvomaailmasta. Thørgersenin mukaan kuluttajien motivaatio toimia ympäristöystävällisesti riippuu heidän henkilökohtaisista arvoistaan ja arvojärjestyksestä, huolesta ympäristön tilasta, asenteesta kyseessä olevaa tiettyä ympäristöystävällistä toimea kohtaan sekä sisäistetyistä normeista (Thørgersen 2010, 106). Loppujen lopuksi kuluttajilla on useita yksilöllisiä ja erilaisia motiiveja toimia tai olla toimimatta ympäristöystävällisesti. Thørgersenin mukaan motiivit voivat olla instrumentaalisia (torjunta-aineiden välttely), eettisiä (eläinten hyvinvointi), tai sosiaalisia (yhteisöllisyys, omien hyvien tekojen esiin tuominen). Toisaalta motiivit voivat olla sellaisia, jotka saavat kuluttajan olemaan toimimatta ympäristöystävällisesti (esimerkiksi epäily omista vaikutusmahdollisuuksista). (Thørgersen 2010, 99)

Vihreään kuluttajuuteen käsitteeseen liittyvät keskeisesti ympäristöystävälliset tuotteet, joihin kulutusvalintoja pyritään ohjaamaan. Moisander (Moisander 2007, 405) tiivistää ympäristön kannalta hyviksi tuotteiksi ja palveluiksi sellaiset, jotka eivät ole vaarallisia ihmisten tai eläinten terveydelle, eivät aiheuta ympäristölle vahinkoa tai kuluta suhteetonta määrää energiaa missään elinkaarensa vaiheessa, eivät aiheuta tarpeetonta jätettä pakkauksen tai lyhyen eliniän takia, eivät aiheuta tarpeetonta kärsimystä eläimille tai eivät sisällä mitään mikä olisi peräisin uhanalaisista eläimistä tai ympäristöistä.

Kuluttajan näkökulmasta nämä periaatteet ovat hankalia varmentaa, sillä tietoa ei ole aina saatavilla. Lisäksi “tarpeettoman” käsite on mahdotonta määritellä objektiivisesti, jokainen voi nähdä omat kulutuksensa kohteet tarpeellisina. Lisäksi monet yhtä periaatetta ajavat ympäristöteot voivat olla ristiriidassa jonkin toisen periaatteen kanssa (esimerkiksi vesivoima tuottaa puhdasta sähköä, mutta tuhoaa jokien ekosysteemejä) Näiden periaatteiden takana olevien ominaisuuksien arviointi onkin aina kiinni yksilön omasta arvotuksesta ja niinpä ei vallitse yhteisymmärrystä tarkasti siitä millaista toimintaa vihreä kuluttajuus voi olla. (Moisander 2007, 405–406) Moisander pohtii harvan vihreän kuluttajan huomioivan jokaisen periaatteen jatkuvasti toiminnassaan. Hänen mukaansa yleisempää onkin, että vihreä kuluttaja toimii niin, että kokee tekevänsä oman osuutensa niissä asioissa, jotka hän

tiedostaa ja jotka ovat hänen vallassaan. (Moisander 2007, 406) Vihreää kuluttajuutta voi rajoittavaa myös yksilön voimavarojen rajallisuus. Vihreä kuluttajuus edellyttää paljon tietoa ja sen analyttistä käsittelyä ja vertailua, joka taas omalta taholtaan edellyttää aikaa perehtyä. Toisaalta vihreä kuluttajuus vaatii käytännön taitoja ja tietoa: kuinka kierrättää paristot, mitkä muovit ovat kierrätettävissä? (Moisander 2007, 407) Jotkin näistä tiedoista ja taidoista ovat siirtyneet arkipäiväisiksi, mutta monissa asioissa on vielä parannettavan varaa.

Vihreää kuluttamista on kritisoitu ja esimerkiksi Heiskanen ja Pantzar toteavat pienten triviaalien tekojen kuten juomapullojen kierrätyksen, vihreämpien elintarvikkeiden (Heiskanen & Pantzar 1997, 410) ostamisen tai kotitalouksien energian säästämisen ovat loppujenlopuksi riittämättömiä kestävän kulutuksen kannalta. Tarvitaan suurempia tekoja, jotta länsimaisesta elämäntavasta saataisiin kestävä. (Heiskanen & Pantzar 1997, 410) Lisäksi suomalaisten tutkittujen asenteiden ja arvojen sekä toteutettujen kulutustekojen välillä on kuitenkin ristiriita (kts. Kujanen, Räsänen & Sarpila 2014, 7). Positiiviset asenteet vihreää kuluttamista kohtaan eivät toteudu ostopäätöksissä. Tätä eroa esille tuotujen vihreiden asenteiden ja käytännön toiminnan välillä on havaittu myös muualla ja sitä kutsutaan “green gap” -ilmiöksi (Black 2010, 404). Eckhardtin, Belkin ja Devinneyn mukaan tämä vihreä kuilu - ilmiö johtuu siitä, että ihmiset, joilla ei välttämättä ole vahvaa vakaumusta kulutuksen eettisyydestä, haluavat nähdä itsensä silti “hyvinä” ihmisinä. Ostopäätöksen alla nämä ajatukset kuitenkin jäävät taka-alalle, sillä eettiset tuotteet usein ovat kalliimpia tai hankalasti saatavilla (Eckhardt, Belk, Deviney 2010, 427).

Kulutuskäyttäytymiseen ja kulutuskäsityksiin liittyy myös vahvasti se, että ihmiset ovat hyviä oikeuttamaan epäeettiset kulutus päätöksensä. Kuluttajat perustelevat itse epäeettisiksi tiedostamiaan kulutusvalintoja taloudellisella rationalisoinnilla (“Minulla ei ole taloudellisesti varaa ottaa tätä huomioon” “Tuote ei saa maksaa noin paljon”), vastuun vierittämällä auktoriteetille (“On valtion/yritysten tehtävä suojella ympäristöä” “Minä en voi tehdä asialle mitään, joten miksi vaivata itseään sillä” “Niin kauan kuin se on laillista, ihmiset ostavat sitä”) ja ongelmien ohituksella osana normaalia kehitystä (“Halpatuotanto on osa maiden normaalia talouden kehitystä” “Palkkataso kehittyvissä maissa nyt vain on pienempi” “Ainakin heillä on työtä”) (Eckhardt et al. 2010, 430–433).

Kritiikin myötä vihreän kuluttajuuden rinnalle on noussut myös toinen termi: antikuluttajuus. Antikuluttamiseksi lasketaan kestävän kuluttamisen kolme tärkeintä toimintaa: kieltäytyminen,

vähentäminen ja kierrätys. (Black & Cherrier 2010, 450) Blackin ja Cherrierin tutkimuksessa nämä toiminnot ovat peräisin ihmisen itseilmaistusta identiteetistä. Antikuluttajuuden toimet syntyvät koetusta tai halutusta identiteetistä ja sen sisältämistä arvoista (säästäminen, yhteisöllisyys, luonto etc.) eivätkä niinkään yhdestä tietystä ulkoapäin sanelusta ja omaksutusta arvosta nimeltä ympäristöystävällisyys. (Em. 446, 451) Blackin ja Cherrierin tutkimuksessa antikuluttajuus ei ole läsnä tutkittavien elämässä siksi, että he olisivat luoneet itselleen antikuluttaja -identiteetin, vaan koska he voivat kieltäytymisen, vähentämisen ja kierrätyksen kautta tuoda esiin heidän omaa identiteettiään. Tämä sallii yrittämisen, huomiotta jättämisen ja epäonnistumisen ympäristöystävällisissä teoissa. (Em. 449–450) Näin antikuluttajuuden positiossa toimiminen ei ole yksilölle yhtä rajoittavaa. Samalla myös erilaiset antikuluttamisen toimet eivät rajoitu vain identiteetiltään vihreisiin tai vastuullisiin kuluttajiin, vaan saattavat olla jokaiselle tuttuja ja ihan tavallisia arkipäiväisen kuluttamisen toimia, kuten tiettyjen kulutuskohteiden ja -toimien välttäminen kulutuskohteiden uudelleen käyttäminen ja kierrättäminen sekä kuluttamisen vähentäminen. (Black & Cherrier 2010) Antikuluttaminen ei siis ole välttämättä tietoista ideologiaan pohjaavaa toimintaa, vaan kumpuaa identiteetistä ja arvoista.

Selvyyden vuoksi käytän vihreää kuluttamista tässä tutkimuksessa laajempaan kategoriana kuluttamiselle joka pyrkii huomioimaan ympäristön ja pyrkii kestäväan kuluttamiseen. Kestäväa kulutusta toteutetaan käytännössä kolmen keskenään vahvasti nivoutuneen toiminnan; ympäristöystävällisten tuotteiden suosimisen, antikuluttamisen käytäntöjen kuten kieltäytymisen, vähentämisen ja uudelleenkäytön sekä kierrätyksen kautta. (Black & Cherrier 2010, 451–452)

3 NUORTEN KULUTTAJUUS

Tässä luvussa esittelen aiempaa tutkimusta nuorten kuluttajuudesta. Nuorten kuluttajuutta käsittelevän teorian kautta pyrin luomaan taustaa kuluttamista koskeville käsityksille, joita tutkimuksessani analysoin. Koska käsitykset kumpuavat kokemustausta luo tieto nuorten kuluttajuudesta tärkeää kontekstia tutkimilleni käsityksille.

Teinit ryhmänä ja terminä kehitettiin toisen maailmansodan jälkeen ja nykyään jo nuoret lapset nähdään markkinoinnin kohteena, kuluttajina. Nuoret kuluttajat on nähty myös omana erityisryhmänä jo nuorisokulttuurin syntymästä 1950-luvulta asti ja nuorten kuluttajien ympäristöasenteet ovat olleet tutkimuksen kohteena 90-luvulta saakka (Tuftte 2010, 401; Haanpää 2005, 118). 1960- ja 1970-luvuilla nuoria koskevassa kuluttajatutkimuksessa esiteltiin termi kuluttajasosialisaatio (Tuftte 2010, 404): Kuluttajasosialisaatiolla tarkoitetaan kuluttajaksi kasvamista, kulutukseen liittyvien asenteiden, tietojen ja taitojen hankkimista (Gunter & Burnham 1998, 8). Kuluttajasosialisaatio on vähitellen etenevää kehitystä lapsen kasvaessa aikuiseksi kuluttajaksi (Tuftte 2010, 404). Tänä päivänä nuoret ovat sosiaalistuneet yhteiskuntaan, jossa samanaikaisesti runsas kulutus on normaalia ja sen aiheuttamiin ongelmiin haetaan ratkaisua. (Autio & Wilska 2003, 6-7) Näin kuluttajuus ja sen vaikutukset ovat olleet osana nuorten elämää jo ennen kuin he ovat niitä osanneet hahmottaa. Haanpää toteaa jo vuonna 2005 kirjoittamassaan artikkelissa seuraavasti: “Voidaankin väittää vihreän kuluttajuuden olevan nuorille siinä määrin arkipäiväistynyt asia, että lähes kaikki tietävät jotain ympäristöongelmista ja niiden tuottajista, vaikkakaan eivät välttämättä ota niitä huomioon omassa kulutuksessaan - -” (Haanpää 2005, 120).

Nuoria käsittelevä kulutustutkimus koskee yleensä 15–30 -vuotiaita. Oman tutkimukseni kohteena ovat 15-vuotiaat tai samana vuonna 15 vuotta täyttävät oppilaat. 15-vuotiaita nuoria ei enää voida tarkastella samassa viitekehityksessä lasten kanssa. Jo yläasteelle siirtyminen on lapsuudesta erottava vaihe, jolloin kulutustavat muuttuvat ja nuorilla on enemmän rahaa sekä valtaa käyttää sitä. Lisäksi heillä on paljonkin vaikutusvaltaa kodin kulutuspäätöksiin omien hankintojensa ulkopuolella. (vrt. Autio 2006, 108; Tuftte 2010, 402) Lisäksi muiden tutkimusten ikähaarukan sijoittuminen 30-vuotiaisiin ole

merkittävä, sillä Wilskan mukaan nuorten kulutustottumuksia ei selitä niinkään heidän ikänsä, vaan ikään usein liittyvä elämänvaihe. Elämänvaihe määrittelee henkilöllä käytössä olevan rahan ja ajan määrän ja rahanpuute rajoittaa kuluttamista enemmän kuin mikään muu muuttuja. Toki nuorilla ikä on vahvasti sidoksissa elämänvaiheeseen, mutta ikä yksinään ei selitä kulutustottumuksia. (Wilska 2005, 74, 78.) Tutkimukseni kohteena olevien nuorten elämänvaiheen tiedämmekin pääpiirteissään. Oppilaat viettävät viimeistä vuottaan peruskoulussa ja turvaavat vielä pääasiassa vanhempiensa rahoihin, vaikka joillain voikin jo omia ansioita olla. Toisaalta todennäköisesti suurin osa heistä asuu vielä vanhempiensa luona eikä heillä ole vielä suuria määriä laskuja maksettavana.

Nuoria kuluttajia käsittelevässä tutkimuksessa on olemassa kaksi diskurssia, kuluttaja-kriittinen (consumer critical) ja kaupallinen (market) diskurssi. Kuluttaja-kriittinen diskurssi näkee lapset ja nuoret Jean Piaget'n kehityspsykologian hengessä kehittyvinä ja haavoittuvina, suojelua tarvitsevinä. Tämä näkemys on yleensä linjassa koulusysteemin ja perinteisen median kanssa, jotka näkevät kuluttajasosialisaation tarkoituksena kompetentiksi kansalaiseksi tulemisen. (Tuftte 402–403, 415) Toista diskurssia edustaa yleensä kaupallisten toimijoiden näkemys lapsista ja nuorista kompetentteina toimijoina omassa elämässään, kuluttajina jo nyt ja tulevaisuudessa (Tuftte 415). Itse edustan kasvatustieteellisen taustani sekä tutkimuksen taustojen puolesta enemmänkin kuluttaja-kriittistä diskurssia ja tämä näkyy myös niissä asioissa, jotka olen tutkimuksen tulosten pohdinnassa nostanut esille. Riippumatta näkökulmasta nuoret ovat postmodernin kulutuksen ja siihen liittyvän elämäntavan eturintamassa. Heille kulutus on ennemminkin itseilmaisua, identiteetin rakentamista ja jopa luovaa toimintaa, kuin vain tuotteiden ja palveluiden vaihtoa rahaan. (Autio 2004, 110) Kulutuksen avulla nuoret myös peilaavat itseään suhteessa muihin. Samaan aikaan halutaan olla yksilöllisiä sekä kuitenkin kuulua vertaisten joukkoon. (Wilska 2005, 66) Samat merkkivaatteet tai yksilölliset lenkkarit kertovat kuka yksilö on suhteessa muihin.

Nuorten kuluttajuutta on tutkittu Suomessa paljon. Minna Aution väitöskirja kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa valottaa nuorten omia käsityksiä heidän kuluttajaidentiteetistään. Autio kirjoitutti 15–19 -vuotiailla nuorilla ympäristöystävällistä kulutusta käsitteleviä ainekirjoituksia ja kuluttajaelämäkertoja. (Autio 2006, 11) Nuorten tarinat muodostavat mielenkiintoisen kuvan nuoresta kuluttajuudesta. Aution tutkimuksessa monien nuorten kuluttajuus rakentui itsekontrollin ympärille. Säästäväisyys, harkitsevuus, järkevyys ja ekologis-eettisyys muodostivat hyveellisen

kuluttajan, jolla on kuitenkin lupa nautintoon ja tuhlailuun, kunhan se pysyy järkevyyden rajoissa. (Autio 2006, 135) Toisaalta nuorten tarinoissa myös perinteinen suomalainen kulutuseetos toistuu. Järkevä kulutus on hyve ja kohdistuu hyödylliseen ja kestäväan. (Autio 2006, 117) Nuorten kuluttajuus rakentuu sekä hedonismiin että itsekontrollin ympärille. Osalla tilanne näyttyy ristiriidattomana ja osalla nautintojen ja itsekontrollin välinen ailahtelu aiheuttaa ahdistusta. (Autio 2006, 115)

Nuorten kuluttajuus on selvästi moniäänistä. Nuori voi samassa virkkeessä puhua vihreän kuluttajuuden käytännöistä, kuten kierrätyksestä ja ympäristöystävällisten tuotteiden suosimisesta, sekä hankkimistaan merkkifarkuista. (Autio 2006, 137) Tällainen moniääninen kuluttajuus ja vastuullinen nautinto näkyi useissa nuorten kertomissa kuluttajaelämänkerroissa. Nuoret kuvailivat itseään kertomustensa otsikoissa “harkitsevaksi nautiskelijaksi”, “huolettomaksi penninvenyttäjäksi”, ”säästeliääksi materialistiksi, “miettiväksi tuhlaajaksi” ja “pihitörsääjäksi”. (Autio 2006, 127) Nuorten kuluttajaelämänkerroissa seikkaili myös antisankarityyppi, joka ei kuluttaessaan koe huonoa omaatuntoa tai mieti jälkikäteen ostoksiansa järkevyyttä ja keskittyy kulutuksen tuomaan nautintoon. (Autio 2006, 127) Toisaalta nuorista löytyy myös tuhlaajan vastatyypin, joka näkee tuhlaamisen turhana ja miettii ostopäätöksensä tarkkaan, oli motivaationa sitten ympäristöystävällisyys tai omasta taloudellisesta tilanteesta huolehtiminen. (Autio 2006, 127, 129) Nuorten tarinoissa turha kulutus näyttöä liiallisena rahankäyttönä nautintoihin, kuten kahvilassa istuskeluun, makeisiin, ulkona syömiseen, illanviettoihin tai muihin vapaa-ajan palveluihin. Toisaalta myös kaappiin ostetut käyttämättömät vaatteet ja heräteostokset nousivat esiin tarinoissa. (Autio 2006, 100–101) Joka tapauksessa turha kulutus keskittyy ei-välttämättömään kulutukseen ja sulkee ulkopuolelleen välttämättömän kulutuksen (Autio, 102) Näin nuoret eivät juuri kyseenalaista koettuun tarpeeseen tehtävää kuluttamista ja tarpeellinen kulutus on periaatteessa aina tilanteesta riippuvaista, jolloin turhan kulutuksen määritelmä karkaa ulkopuolisten tarkastelua. Kulutus aiheuttaakin nuorille vähemmän syyllisyyttä kuin vanhemmille ihmisille. (Wilska 2005, 79)

Nuoret sosiaalistuvat lapsuudestaan asti kuluttajiksi ja kuluttajuuteen liittyviin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Tämä ei kuitenkaan ole yksinkertaista, sillä kuluttajuus yhteiskunnassamme on hyvin monimuotoista ja sisältää ristiriitaisia arvostuksia. (Wilska 2014, 121–122.) Nämä ristiriitaiset arvostukset ilmenevät esimerkiksi vihreän kuluttajuuden vaatimuksina (kuluta vähän) muodin seuraamisen (seuraa pukeutuessasi uutta muotia) rinnalla. Tutkimuksessani olenkin kiinnostunut miten

nuoret käsittävät kuluttamisen vaikuttavan ja miten he tuovat nämä vaikutukset esiin suhteessa omaan kuluttajuuteensa.

4 FENOMENOGRAFINEN LÄHESTYMISTAPA

Ahonen (1994, 114) kertoo fenomenografian nimen juontuvan sanoista “ilmiö” ja “kuvata” ja tutkimusote tarkasteleekin nimensä mukaisesti miten ihmiset kokevat ja jäsentävät ympäröivää maailmaa ja sen ilmiöitä tietoisuudessaan. Tutkimusote sai alkunsa Göteborgin yliopistossa kun tutkimusryhmä ryhtyi tutkimaan opiskelijoiden erilaisia käsityksiä oppimisesta 1970-luvulla. Lähestymistapa suunniteltiin alun perin vastaamaan ajattelua ja oppimista koskeviin kysymyksiin. Ference Marton nimesi suuntauksen fenomenografiaksi 1980-luvun alussa ja tutkimusote lähti leviämään ympäri maailmaa. (Ahonen 1994, 115; Marton 1988, 141.) Fenomenografisen tutkimuksen kohteena toimivat maailma ja sen ilmiöt sellaisena kuin yksilöt sen kokevat. Tutkimuksen lähtökohta on olettaen, että on olemassa vain yksi maailma, mutta tämä yksi maailma koetaan monilla eri tavoilla. (Niikko 2003, 14–15, 20.) Koettu ilmiö on sama, mutta kokemus ilmiön luonteesta on eri, jolloin ihmisille muodostuneet käsitykset vaihtelevat. Jokainen ihminen kokee kaiken ympärillään olevan jollakin tavalla ja kaiken ihmistä ympäröivän merkitys rakentuu hänen kokemuksensa perusteella (Uljens 1991, 83). Tämä on helppo huomata arkipäiväisessä elämässä konkreettisesti. Ihmisillä voi olla hyvin erilaisia käsityksiä ilmiöistä, kuten vaikkapa sateen syntyisestä.

Fenomenografian määrittely ei ole täysin selkeää. Se ei ole vain tutkimustapa tai metodi, vaan enemmänkin vahvasti ihmistieteellinen tutkimuksellinen lähestymistapa. Toisaalta fenomenografia ei kuitenkaan perustu tieteelliselle filosofialle kuten esimerkiksi vaikkapa fenomenologia. Fenomenografian juuret ovat vahvasti praktisessa koulututkimuksessa. (Niikko 2003, 10, 30) Koska fenomenografia ei ole vain tutkimus- tai analyysimenetelmä, vaan laajemmin tutkimusta määrittelevä suuntaus (Huusko & Paloniemi 2006, 163), fenomenografian käyttäminen tutkimuksessa vaatii valitun lähestymistavan huomioimisen koko tutkimusprosessin sekä valmiin tutkimustekstin kirjoittamisen matkalla.

Fenomenografisen tutkimuksen päämäärä on kuvata maailmaa, tarkemmin tiettyä ilmiötä tai muuta tutkimuksen kohdetta, niin kuin yksilöistä koostuva joukko sen käsittää (Niikko 2003, 16). Uljens (1989, 13) kiteyttää fenomenografian näkökulman seuraavasti: “Fenomenografiassa tehdään ero sen välillä miten jokin asia on ja miten se käsitetään”. Toisin sanoen fenomenografiassa tiedostetaan, että käsityksiä tutkimalla ei tutkita niinkään materiaalista todellisuutta, vaan sitä miten se yksilölle

näyttäytyy. Käsitukset nousevatkin tärkeään asemaan fenomenografiassa ja tämä johtuu siitä että käsityksiä pidetään tärkeimpinä tekijöinä tiedon kuvaamisessa. (Niikko 2003, 16, 26) Fenomenografisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata, miten tutkittava ilmiö koetaan ja millaisia kokemukset ovat laadultaan. Näin tutkimuksen tavoitteeksi nousee tutkittavien kokemusten variaatio. (Niikko 2003, 20). Variaation kuvaus on fenomenografiassa kollektiivinen eikä yksittäisen tutkittavan ääni pääse erillisenä kuuluviin. Tutkimuksen kohteena eivät ole siis yksittäisten ihmisten käsitykset ja niiden rakenne, vaan kaikkien tutkittavien käsityksistä rakentuva käsitysjoukko ja sen sisältämien käsitysten väliset sekä sisäiset suhteet ja niiden rakenteet. (Niikko 2003, 23,33) Kun edellä esitetty siirretään pro gradu -tutkimukseni mittakaavaan, voidaan tutkimukseni olemus esittää seuraavasti: Tarkoitukseni on kuvata ilmiötä nimeltä kuluttamisen vaikutukset ja keinona tähän käytän nuorten käsitysten analysoimista. Yleisestä käsitysten joukosta voidaan muodostaa oletamus, kunhan otetaan huomioon tiettyyn kulttuuriin, yhteiskuntaan tai yhteisöön liittyvät rajoitukset. (Huusko & Paloniemi 2006, 165) Siispä tutkimukseni keskiössä oleva ilmiö on kuitenkin nimenomaan nuorten kokema ilmiö, eikä näin ollen ole yleistettävissä kontekstinsa ulkopuolelle. Tutkimukseni perusteella ei siis voida välttämättä sanoa mitään vaikkapa eläkeläisten tai ala-aste ikäisten käsittämästä ilmiöstä nimeltä kuluttamisen vaikutukset.

4.1 Toisen asteen näkökulma

Toisen asteen näkökulma on fenomenografisen tutkimuksen keskiössä. Kun esimerkiksi fenomenologia tavoittelee kuvausta suoraan siitä miten maailma ilmenee yksilöille, fenomenografiassa taas pyritään kuvaamaan maailma sellaisena kuin toiset sen näkevät, käsittävä ja ymmärtävät. Ensimmäisen asteen näkökulmassa tutkija tarkastelee ilmiötä oman kokemuksensa kautta, mutta toisen asteen näkökulmassa tutkittavien kokemukset nostetaan esiin, sillä tarkoituksena on kuvata ilmiötä niistä näkökulmista kuin tutkittava joukko ihmisiä sen kokee. Samalla myös tutkijan omien ilmiötä koskevien esioletusten, kokemusten ja käsitysten, sulkeistaminen analyysin ulkopuolelle on tärkeää. (Niikko 2003, 24–25, 45.)

Jos siis tutkisin kuluttamisen vaikutuksia ensimmäisen asteen näkökulmasta, keräisin aineistoa kuluttamisen vaikutuksista eri puolella maapalloa ja eri tilanteissa tai käyttäisin aineistona aiheesta tehtyä tutkimusta ja muiden käsityksiä. Tämän aineiston perusteella muodostaisin oman käsitykseni, jota lähtisin analysoimaan saadakseni tuloksia. Kun nyt toteutan tutkimukseni toisesta näkökulmasta,

pyrin asettumaan tutkittavan ilmiön ulkopuolelle niin, että omat käsitykseni eivät vaikuta siihen, miten kuvaan ilmiön luonnetta. Kaikki tulkinnat nousevat aineistosta, toisten käsityksistä, eivätkä minun omistani. Tällaista täyttä objektiivisuutta on ainakin vaikeaa ellei mahdotonta saavuttaa, minkä vuoksi omien esioletusten, kokemusten ja käsitysten sulkeistaminen, sekä aineistosta tehtyjen tulkintojen avaaminen on tärkeää.

4.2 Käsitukset

“Ilmiön olemus on se laadullisesti erilaisten käsitysten yhteenliittymä, jonka yksilöiden käsitykset muodostavat” (Niikko 2003, 22)

Ylläoleva lainaus pitää tiivistetysti sisällään sen, minkä vuoksi valitsin fenomenografisen lähestymistavan tutkimukseeni. Tutkimani ilmiö “kuluttamisen vaikutukset” näyttäytyy 15-vuotiaille varmasti erilaisena kuin vaikkapa minun ikäryhmääni kuuluville. Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella ilmiötä nimenomaan sen tuottamien käsitysten kautta, eikä esimerkiksi luonnontieteellisten tutkimuksien perusteella. Fenomenografiassa yksilön kokemus ilmiöstä on lähtökohta, josta käsin käsitykset muodostuvat ja ajattelu rakentuu. Kokemukset toimivat ikään kuin yhdistävänä siltana yksilön sisäisen maailman ja ulkoisen todellisuuden välillä. (Niikko 2003, 18) Yksittäiset kokemukset aloittavat prosessin, jonka lopputuloksena ja summana syntyvät käsitykset. Yksilö reflektoi kokemansa ja ajattelutyön kautta muodostaa ja muokkaa niiden perustalta käsityksiä. Käsitysten rakentamiseen vaikuttavat paitsi juuri koettava ilmiö, myös aikaisemmat käsitykset, tiedot ja kokemukset. Näin käsitykset ovat mielensisältöjä, jotka heijastavat yksilön kokemusta ympäröivästä maailmasta ja sen ilmiöistä. (Niikko 2003, 25; Ahonen 1994, 117; Huusko & Paloniemi 2006, 164)

Miksi sitten käsitykset koetaan fenomenografiassa niin tärkeiksi? Sirkka Ahosen (1994, 116) mukaan “Fenomenografia näkee ihmisen rationaalisenä olentona, joka liittää mielessään oliot ja tapahtumat selittäviin yhteyksiin. Näin hän muodostaa koetuista ilmiöistä käsityksiä.” Näin ilmiö ja käsitys voidaan nähdä ikään kuin saman kolikon kahtena eri puolena. Ilmiö on maailmasta saatu kokemus ja käsitys tästä ilmiöstä rakennettu mielensisältö. (Ahonen 1994, 116) Yksilölle hänen kokemansa ja käsittämänsä todellisuus on aina oikea todellisuus. (Niikko 2003, 15) Koska ihmiset kohtaavat maailman kokemustensa kautta, fenomenografiassa ajatellaan, että maailmasta ei voida saada tietoa sellaisenaan, vaan sitä täytyy lähestyä ihmisten kokemusten kautta. Näin ihmisten laadullisesti erilaiset

tavat kokea ja käsittää ympäristöään ovat itsessään tärkeitä tutkimuksen kohteita. Käsitettäessä jokin ilmiö, sille annetaan samalla myös merkitys. (Niikko 2003, 15, 25.) Fenomenografiassa ollaan kiinnostuneita käsitysten eroavaisuuksista ja sen lähtökohtana on olettamus eri ihmisten hyvinkin erilaisista käsityksistä samasta ilmiöstä. Fenomenografian päätavoite onkin valottaa ihmisten erilaisten käsitysten variaatiota ja näin luoda ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Niikko 2003, 46)

Keskeisimmät käsitteet fenomenografiassa ovat käsitykset ja kokemukset. Fenomenografia pohjautuu kognitiiviselle oppimiskäsitykselle, joka näkee oppimisen tapahtuvan skeemojen, ajatusrakenteiden avulla. Ihminen rakentaa mielessään kokemuksensa sekä vuorovaikutuksen kautta saamastaan informaatiosta mielensisäisiä ajatusrakenteita. Tutkittavat käsitykset ovat juuri samaisia rakenteita. (Ahonen 1994, 132.) Fenomenografiassa käsitys ja käsittäminen eroavat arkikielessä käytetyistä vastineistaan, sillä niillä on tarkka rajattu merkitys. Käsitys on pelkkää mielipidettä laajempi ja syvällisempi. Käsitys ja käsittäminen nähdään perustavaa laatua olevana ymmärtämisenä tai näkemyksenä jostakin ilmiöstä. (Niikko, 2003, 25; Huusko & Paloniemi 2006, 164.)

Käsitysten muodostumista ei voida ajatella kuitenkaan yksilön toimintana, johon vain hän itse vaikuttaa. Kukaan ei ole yksin rakentamassa käsityksiään. Mistä nuorten käsitykset sitten kumpuavat? Totta kai omakohtaisista kokemuksista, mutta niiden reflektointiin vaikuttavat myös monet nuorten ulkopuoliset toimijat. Barnardin ja kumppanien mukaan käsitykset ovat ajatustemme, kokemustemme, koulutuksemme, kulttuurimme, historiamme sekä yhteiskunnan vaatimien arvojen sivutuotteita (Barnard 1999, 219). Uljensin (1991, 83) mukaan aina kun ajattelemme jotain, ajattelemme aina jotain tiettyä jollakin tietyllä tavalla. Henkinen toiminta (mental acts) kuten ajattelu ja niiden ilmaisu on aina kohdennettu johonkin ja on näin ollen intentionaalista. Tutkiessaan käsityksiä tutkija yrittää kuvailla mitä henkinen toiminta koskee ja miten se on kohdistettu. Uljens (1989, 23–24) jakaakin yksittäiset käsitykset mikä-näkökulmaan ja miten-näkökulmaan. Mitä-näkökulma pitää sisällään ajattelun kohteen, fyysisen tai psyykkisen ilmiön, kun taas miten-näkökulma käsittää ne prosessit, jotka rajoittavat mitä-näkökulmaa. Se miten näemme vaikuttaa siihen mitä näemme. Joko tietoisesti tai tiedostamatta valitsemme tavan, jolla katsomme ilmiötä, oli se sitten fyysinen tai psyykkinen, ja samalla tulemme valinneeksi myös mitä näemme. Tutkiessamme henkilön käsityksiä heidän ilmaisujensa kautta, tulkitsemme ilmaisun mitä- ja miten-näkökulmia, sillä kun ymmärrämme miten henkilön ilmaisu on kohdennettu kohteeseensa, ymmärrämme paremmin miten henkilö näkee ja

ymmärtää kyseessä olevan ilmiön (Uljens 1991, 84).

Miksi sitten ihmisten käsitykset asioista eroavat? Fenomenografiassa nähdään käsitysten erilaisuuden johtuvan ihmisten erilaisista kokemustaustoista. (Ahonen 1994, 114) Ihmiset kokevat ilmiöt yksilöllisesti, sillä heidän elämismaailmansa, joista käsin he kohtaavat uudet kokemukset, ovat erilaiset. (Niikko 2003, 18) Kaksi eri ihmistä voi kokea täysin saman ilmiön kahdella toisistaan täysin eroavalla tavalla. (Ahonen, 114). Esimerkiksi tasa-arvoista avioliittoa koskevaa lakialoitetta on kommentoitu julkisesti paljon ja näkemykset eroavat toisistaan paitsi mielipiteen, myös itse mahdollisen lain merkityksessä. Näin esimerkiksi jotkin erilaiset käsitykset ilmiöstä näkyvät:

Tasa-arvoista avioliittoa koskevaa lakialoitetta kannattava henkilö A käsittää tasa-arvoisen avioliittolain edistävän ihmisten välistä tasa-arvoa.

Lakia vastustava henkilö B kokee sen vievän pohjan perinteiseltä avioliitolta instituutiona.

Molemmat näkevät omasta kokemustaustastaan käsin saman lakialoitteen hyvin erilaisena. Erilaiset käsitykset ilmiöstä muodostavat tutkimuksen kohteena olevan aineiston, jonka sisäistä variaatiota ja sisäisiä yhteyksiä tutkimuksessa pyritään valottamaan.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tutkimuskysymykset sekä kerron tutkimukseni toteutuksesta. Käsittelen tutkimukseni kehitystä ideavaiheesta aineistonkeruuseen ja esitän perustellen tekemäni valinnat aineistoon sekä aineistonkeräystapaan liittyen. Fenomenografinen lähestymistapa sisältää tiettyjä taustaoletuksia, jotka vaikuttavat analyysiin. Käsittelen aihetta omassa ala-luvussaan ja esittelen analyysin eri vaiheet käyttäen esimerkkejä tutkimuksen analyysistä. Ensin kuitenkin avaan tutkimukseni tutkimuskysymysten asettelua.

5.1 Tutkimuskysymysten asettelua

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella oppilaiden käsityksiä siitä, miten heidän kulutuksensa ja kuluttaminen yleisesti vaikuttaa ympäristöön ja ihmisiin. Olen aikaisemmassa luvussa tarkastellut kuluttamisen vaikutuksia teorian avulla luodakseni tutkimukselle teoriataustaa, mutta tutkimus itsessään, tulosten tarkastelua lukuun ottamatta, ei nojaudu mihinkään aikaisempaan teoriaan. Nuorten asenteita ympäristöystävälliseen kuluttamiseen on tutkittu aikaisemmin ja tutkimustulokset ovat osoittaneet nuorten olevan asenteiltaan ympäristöystävällisiä (Haanpää 2005). Tähän asenteeseen vahvasti yhteydessä olevia käsityksiä kuluttamisen vaikutuksista ei kuitenkaan ole tutkittu. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena on myös tarkastella kuinka hyvin opetussuunnitelman ainerajat ylittävässä aihekokonaisuudessa Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta annettu tavoite oppilaan kyvystä arvioida oman kulutuksensa vaikutuksia toteutuu.

Kiteytettynä päätutkimuskysymys, johon tutkimuksessani etsin vastausta, on:

- Miten oppilaat käsittävät kuluttamisen vaikuttavan?

Tutkimuskysymys määrittelee tutkimuksen teeman, mutta on sinällään laaja. Tämän takia, sekä helpottaakseni tutkimuksen toteuttamista että tuodakseni paremmin esiin tutkimukseni kohteen, olen jakanut tutkimuskysymykseni seuraaviin alakysymyksiin.

- Miten oppilaat käsittävät kuluttamisen ja ympäristön välisen suhteen?
- Miten oppilaat käsittävät kuluttamisen ja sen sosiaalisten vaikutusten välisen suhteen?
- Miten oppilaat käsittävät kulutusvalintojen vaikuttavan ympäröivään maailmaan?

Kaikilla mainitsemissani tutkimuskysymyksillä haen vastausta pohjimmiltaan samaan asiaan, mutta hieman eri näkökulmista. Kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä rajaavat päätutkimuskysymystä. Kuluttamisesta ja sen globaaleista vaikutuksista puhuttaessa vaikutukset jakaantuvat kahteen ryhmään: ympäristövaikutuksiin (luonto, eläimet, ekosysteemit, luonnonvarat jne.) sekä sosiaalisiin vaikutuksiin (ihmiset, yhteiskunnat). Näin lähdin rajaamaan tutkittavaa aihetta näiden kahden teeman kautta. Viimeinen tutkimuskysymys tarkastelee nuorten käsityksiä kuluttamisen vaikutuksista heidän oman kokemusmaailmansa kautta. Oman kuluttamisen vaikutusten pohtiminen avaa myös yleisesti käsitystä siitä miten kuluttaminen vaikuttaa ja samalla vastaa suoraan opetussuunnitelman tavoitteiden toteutumista koskevaan kysymykseen jonka esitin johdantokappaleessa.

5.2 Aineistonhankinta

Tutkimusta suunnitellessani ajatuksenani oli tutkia nuorten käsityksiä kuluttamisesta. Nuorilla käsitetään yleensä 15–25 -vuotiaat, mutta pohtiessani aihetta juuri peruskoulunsa päättäneet tuntuivat mielenkiintoisimmalta tutkimuskohteelta. 15-vuotiailla alkaa olla jo omaa rahaa käytössä, mahdollisesti jopa omalla työllä ansaittua. Peruskoulun päättyessä he ovat koulussa tutustuneet ympäristöongelmiin ja mahdollisesti pohtivat jo kuluttamistaan, tai ainakin sitä heiltä jo aletaan odottaa. Toisaalta taas peruskoulun viimeinen vuosi on myös viimeinen vuosi kun koko ikäryhmä käy samaa koulua. Tämän jälkeen jokainen lähtee kulkemaan omia polkujaan. Näin ollen tutkimus myös tavoittaa vielä kattavasti koko ikäluokan käsitykset heidän taustoistaan riippumatta. Keräsin tutkimukseni aineiston peruskoulunsa päättäviltä 9.-luokkalaisilta nuorilta Pirkanmaan alueelta. Kouluja tutkimukseen osallistui kolme ja tutkimukseen vastasi 73 oppilasta neljältä eri luokalta. Tutkimuksen koulut ja luokat valikoituivat mukaan vapaaehtoisuuden perusteella. Pyysin tutkimusluvut oppilaiden vanhemmilta ja toin tutkimustilanteen alussa esiin osallistumisen vapaaehtoisuuden. Tutkimukseen osallistuvilta luokilta ole karsittu oppilaita millään kriteerillä. Kaikki oppilaat ohjeistettiin vastaamaan nimettöminä tutkimukseen, eikä oppilaita ole mahdollista yhdistää kerättyihin kirjoitelmiin. Kirjoitelmille annettiin

kirjoitustilanteessa kirjain ja numerokoodi, jotta analyysivaiheessa tekstikatkelmat oli helppo myös tarvittaessa yhdistää takaisin alkuperäiseen kirjoitelmaan. Tutkimusraporttia kirjoittaessani annoin jokaiselle kirjoitelmalle koodin sijasta satunnaisen nimen edistääkseni tutkimuksen luettavuutta ja antaakseni tekstikatkelmille “äänen”.

Tutkimuksen empiirinen aineisto kerättiin kirjoitelmina. Niikon (2003, 31) mukaan yksilöllinen ja avoin haastattelu on yleisin fenomenografisen tutkimuksen tiedonhankintamenetelmä, mutta päädyin suuren kirjallisen aineiston keräämiseen saadakseni laajan aineiston. Lisäksi kirjoitelman kirjoittaminen antaa haastattelua enemmän aikaa jäsentää omia ajatuksiaan sekä pohtia kysyttyä aihetta. Keräsin aineiston äidinkielen, biologian ja maantiedon tunneilla ja lähtökohtaisesti oppilaat saivat käyttää tietokonetta vastatessaan. Muutama oppilas valitsi itse oman mieltymyksensä mukaan käsin kirjoittamisen. Nämä kirjoitelmat muutin itse jälkeenpäin sähköiseen muotoon. Sähköinen aineisto osoittautui tutkimuksessa helppolukuiseksi ja joustavaksi vaihtoehdoksi liikuteltavuutensa vuoksi. Seuraavassa alaluvussa käsittelen tarkemmin fenomenografian asettamia suuntaviivoja aineistonhankinnalle sekä tutkimukseni aineistonhankintaa.

5.3 Kirjoitelma aineistona

Ahonen (1994, 136) näkee fenomenografisen tutkimuksen lähtevän siitä, että tutkittavilla on “maailmaa koskevia tietoisia tiedollisia rakenteita, käsityksiä”, joita tutkijan kysymysten avulla autetaan ilmaisemaan. Aineisto pyritään hankkimaan niin, että nämä käsitykset välittyvät mahdollisimman hyvin ja haastateltavaa rohkaistaan kertomaan oma käsityksensä tutkittavan ilmiön eri ulottuvuuksista hänen omasta näkökulmastaan. Jokainen haastateltava rajaa vastauksensa oman käsityksensä mukaan ja omasta kokemusmaailmastaan käsin. Toivottavaa onkin, että tutkittavan kokemukset ja käsitykset ovat mahdollisimman aitoja. (Niikko 2003, 31–32) Vaikka haastattelu on yleinen fenomenografisen tutkimuksen aineistonhankinnanmenetelmä, Huusko ja Paloniemi (2006, 164) nostavat esiin myös kirjoitelmat, dokumentit, kyselyt ja näiden yhdistelmät aineistonhankinnan menetelminä. Fenomenografiaa on käytetty onnistuneesti myös laajan kirjoittamalla tuotetun laadullisen aineiston analyysissä (kts. Valkonen, L. 2006, 104). Tärkeintä aineistonhankinnassa on menetelmästä riippumatta kysymyksenasettelun avoimuus ja tutkittavan mahdollisuus ilmaista itseään ilman sen asettamia rajoitteita. (Huusko & Paloniemi 2006, 164)

Aineiston hankkimisessa kirjoitelmien muodossa on omat etunsa, sillä kirjoittaminen vaatii oppilailta omien ajatusten prosessointia selkeään muotoon. Kirjoitettu teksti on muokattavissa, eikä yhtä “ohi menevää” kuin haastattelutilanteessa ääneen sanottu ilmaisu. Samalla kirjoitettu teksti antaa aikaa ja pakottaa haastamaan omien käsitysten epäjohdonmukaisuudet ja kehittämään käsityksiä selkeämpään muotoon. (kts. Hakkarainen, Lonka & Lipponen 1999, 125) Samoihin ajatuksiin on päätyneet myös Leena Valkonen (2006, 30). Hän toteaa nykyisen käsityksen kirjoittamisesta mahdollistavan kirjoitetun tutkimusaineiston arvon nousemisen. Kirjoittaminen prosessina on kasvatustieteellisessä oppimisen tutkimuksessa rinnastettu yhä enemmän aktiiviseen ajattelu- ja oppimisprosessiin. Omassa tutkimuksessani valitsin lopulta aineistoksi kirjoitelmat valitsemani suuren otannan ja käytössäni olevien resurssien takia. Melkein 80 oppilaan haastatteleminen yksitellen olisi ollut liian aikaa vievää, mutta toisaalta halusin saada mahdollisimman suuren otannan ja sen kautta mahdollisesti suuremman varianssin aineistoon. Kirjoittamistilanteessa olin kuitenkin itse paikalla ja annoin tutkittaville mahdollisuuden kysyä tarkentavia kysymyksiä. Toin tämän myös esiin pitämässäni alustuksessa ja tutkittavat myös hyödynsivät tätä mahdollisuutta hyvin. Useimmin kuulleen kysymys koski sitä, kelpasiko jokin käsitys kirjoitelmaan. Tällöin ilmoitin kaikkien käsitysten kelpaavan ja etten ollut hakemassa mitään tiettyjä vastauksia vaan juuri oppilaiden omaa käsitystä. Monet oppilaat myös kysyivät nopeasti, riittikö heidän kirjoittamansa teksti. Tällöin luin sen läpi ja esitin vielä tarkentavia kysymyksiä liittyen teksteihin. Näin teksti ei jäänyt vain yksipuoliseksi kirjoittamiseksi, vaan sain myös syvennettyä tekstejä kysymyksillä.

Huolimatta siitä, millaista aineistoa fenomenografisessa tutkimuksessa lähdetään keräämään, ovat edeltä määrätyt avoimet kysymykset keskiössä aineistonhankinnassa. Kysymyksillä ei ole tarkkaa rajausta ja jokainen vastaus rakentuu enemmän tutkittavan käsityksen mukaan, kuin etukäteen mietityn rungon pohjalta. Avoimet kysymykset on kuitenkin tärkeä rakentaa tutkimusongelman pohjalta, jotta ne varmasti vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Niikko 2003, 31) Tyypillinen tutkittavalle osoitettu kysymys fenomenografisessa tutkimuksessa voi yksinkertaisuudessaan olla “Mitä käsität ilmiöllä x? Mitä/Mikä on x?” (Barnard et al. 1999, 219). Omassa tutkimuksessani kirjoitelmien pohjaksi oli laadittu lyhyt tehtävänanto:

*Kerro kirjoitelmassasi miten **sinun käsityksesi** mukaan kuluttaminen vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Yritä keksiä myös **esimerkkejä**.*

Lisäksi useampi apukysymys auttoi hahmottamaan mitä kirjoitelmaan voisi kirjoittaa. Kirjoitelmapohja kysymyksineen ja johdantoineen löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 1. Yritin olla johdattelematta oppilaita mihinkään, mutta toisaalta myös olla mahdollisimman selvä siinä, mistä aiheesta toivoin heidän kirjoittavan. Vastausten perusteella tehtävänanto täydennettynä suullisella alustuksella oli onnistunut ja tuotti tutkittavien käsityksiä ilmentävän ja suurtakin variaatiota sisällään pitävän aineiston. Aineisto piti sisällään myös pitkiä tekstejä aiheista, joista ei varsinaisesti kysytty, esimerkiksi omien viikkorahojen riittämisestä ja jakautumisesta eri ostoksiin.

5.4 Fenomenografinen tutkimus ja analyysi

Koska fenomenografia on tutkimuksellinen lähestymistapa, se on vahvasti esillä koko tutkimuksen ajan. Fenomenografinen tutkimus edellyttää kattavaa perehtymistä käytettävään lähestymistapaan, käsitysten muodostamiseen ja ilmiötä koskevaan aikaisempaan teoriaan (Ahonen 1994, 132). Tutkijan tärkein sitoumus tutkimusta tehdessä on sulkeistaminen. Fenomenografisessa analyysissä tutkija sulkeistaa omat esioletuksensa, kuten teoreettiset rakenteet, oman aiemman tietonsa aiheesta, erilaiset uskomukset ilmiöstä ja myös aiemmat tutkimuslöydökset (Niikko 2003, 35). Tällä pyritään siihen, että tutkimuksen kohteena oleva aineisto on tutkimuksen pääosassa. Mitkään tutkijan esiolettamukset eivät saa vaikuttaa aineistosta tehtäviin tulkintoihin, vaan aineiston pitää saada “puhua” rauhassa. Olen pyrkinyt tähän tutkimuksessani ja ollut tarkkana, että analyysi tapahtuu aineistosta käsin, eikä ulkopuolisten vaikutteiden johtamana.

Aineiston tulkinta on jatkuvat prosessi joka jatkuu aineistonhankinnasta aina raportin kirjoittamiseen asti. Fenomenografia edellyttää tutkijalta jatkuvaa seurustelua kerätyn aineiston kanssa. Tutkimus etenee ikään kuin spiraalina, jossa aineiston tulkinta muodostaa kokoavaa teoriaa ja teoria puolestaan vaikuttaa tulkittavaan aineistoon. (Ahonen 1994, 125) Näin fenomenografia sivuaa oleellisesti myös aineistopohjaista teoriaa (grounded theory). Tällä tarkoitetaan, että esimerkiksi tutkimuksen perusväittämiä ja analyysin kategorioita ei määritellä aikaisemman teorian pohjalta, vaan ne rakentuvat aineiston pohjalta. Tutkija luo aineiston tulkinnan myötä pikkuhiljaa omaa teoriaansa. Oleellista on kuitenkin keskustella myös muun teorian kanssa koko prosessin ajan. (Ahonen 1994, 123.) Näin ollen on oleellista tuoda esiin, mitä muut tutkijat ovat sanoneet ilmiöstä ja mahdollisesti verrata saatuja

tuloksia vastaavien tutkimusten tutkimustuloksiin. Analyysivaiheen kategorioita ei kuitenkaan voida lainata mistään muusta tutkimuksesta, jokainen aineisto synnyttää omanlaisensa luokittelun.

Fenomenografisen analyysin avuksi voidaan esittää joitakin ohjeita, mutta koska aineiston analyysi on aina riippuvainen aineistosta itsestään, ei etukäteen voida antaa tarkkoja ohjeita analyysin kulkuun (Niikko 2003, 47). Analyysissä noudatetaan kuitenkin pitkälti kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaisia piirteitä. Anneli Niikko (2003, 32–33) nimeää tällaisiksi piirteiksi analyysin jatkumisen läpi aineiston keruuprosessin, analyysiprosessin systemaattisuuden, loogisuuden sekä joustavuuden, analyysiprosessin reflektiivisyyden, aineiston jakamisen merkityksellisiin osiin kadottamatta kokonaisuutta, merkityksellisten osien strukturoimisen systeemiksi, sisällön ulottuvuuksien vertailun, aineiston jaottelun kriteerien jalostumisen analyysin myötä. Esittelen seuraavaksi analyysin neljä eri vaihetta Niikkoa (2003 33–37) mukailten ja omasta tutkimuksestani nousevin esimerkein.

Analyysin alussa aineisto luetaan läpi perusteellisesti, jonka jälkeen siitä lähdetään etsimään merkityksellisiä ilmauksia. Merkityksellisiä ilmauksia ovat ne ilmaisut, jotka esittävät osaltaan vastauksen tutkimuskysymyksiin. Ilmaisut esittävät käsityksen ja voivat koostua yhdestä sanasta, lauseesta tai virkkeestä. Käytännössä tämä merkitsi aineiston lukemista toistuvasti läpi ja ajatustyön aloittamista siinä sivussa. Esimerkkinä merkityksellisestä ilmaisusta on seuraavassa tekstikatkelmassa esiintyvä käsitys kuluttamisen johtamisesta roskaamiseen.

“Ihmiset kuluttavat liikaa. Ympäristö roskaantuu eikä maapallo kestä lisääntyvän roskan määrää.” Saimi (C17)

Tässä tapauksessa merkityksellisen ilmaisun muodostavat kaksi lausetta. Ilmauksen sisällään pitämä käsitys ei tule tekstistä täysin suoraa esiin, mutta tulkitsen sen suhteessa annettuun kirjoitelmapohjaan, jossa nimenomaan kysyttiin oppilaan käsitystä kuluttamisen vaikutuksista. Vaikka kahden lauseen väliltä on jätetty pois selkeää yhteyttä ilmaiseva “mikä johtaa siihen, että” tai yksinkertainen “ja”, on lauseparin sisältämä ilmaisu selkeä kirjoitelman kontekstin valossa. Saimin käsityksen mukaan ihmiset kuluttavat liikaa ja tämän seurauksena ympäristö roskaantuu. Näin ollen ilmaisu on merkityksellinen, sillä se vastaan suoraan tutkimuskysymykseen miten kuluttaminen vaikuttaa ympäristöön.

Analyysin toisessa vaiheessa löydettyjä merkityksiä ryhdytään lajittelemaan ja ryhmittelemään

tutkimusongelmien suuntaisesti. Analyysin tärkein tehtävä on etsiä kaikkien merkitysten joukosta samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia sekä harvinaisempia merkityksiä. Tutkijan on tärkeää tutkia ilmaukset niiden asiayhteydessä, sillä vaikka eri käsitysten taustalla vaikuttavat syyt eivät ole tutkimuksen aiheena, niiden konteksti vaikuttaa tulkittuun merkitykseen. Sekä tutkimuksen luotettavuuden, että ilmausten tulkinnan kannalta tutkijan tulee tulkita kaikki ilmaukset niiden omassa kontekstissään. Sama ilmaus voi eri asiayhteydessä tuottaa hyvin erilaisia merkityksiä ja toisaalta tarkoitetun merkityksen välittyminen vaatii alkuperäisen asiayhteyden huomioimisen. (Huusko & Paloniemi 2006, 166) Toisaalta tutkijan pitää tulkita asiayhteyttä suorien ilmausten puuttuessa. Vaikka tekstissä ei esiintyisi tiettyä sanaa, kuten esimerkiksi remontti, voidaan katkelmassa selkeästi viitata siihen. Epäsuoran ilmaisun muodostuminen merkitykselliseksi ilmaisuksi selviää tekstin kontekstista (ks. Marton 1988, 154 - 155).

Ilmaisuja ryhmitellessä on tärkeää selvittää ne kriteerit, joilla merkityksiä lähdetään lajittelemaan ryhmiin. Analyysii ei ole strukturoitu etukäteen, vaan se on sidottu aineistoon ja eri merkitysten ryhmät syntyvät vain ja ainoastaan aineistosta käsin. Näin aineistosta nousseet merkitykselliset ilmaukset rakentavat analyysin luokittelua (Ahonen 1994, 123.). Esimerkiksi Saimin aikaisempi käsitys kuluttamisen johtamisesta lisääntyvään roskaan muodostaa muiden samanlaisia roskaa ja jätteen lisääntymistä koskevien käsitysten kanssa merkitysryhmän "Kuluttaminen tuottaa roskaa". Analyysissä olin tarkka sijoitellessani ilmaisuja eri merkitysryhmiin sillä monet ilmaisut olivat hyvin lähellä toisiaan. Tässä tapauksessa tekstissä oli monia ilmaisuja, joissa todettiin kuluttamisen tuottavan jätettä, turhaa tavaraa tai pakkausjätteitä. Analyysin tässä vaiheessa pidin vielä ilmaisut eri ryhmissä. Monet toisilleen läheiset merkitysryhmät muodostivat analyysin seuraavassa vaiheessa yhteisiä käsitysryhmiä (kategorioita).

Kolmannessa vaiheessa merkitysryhmiä aletaan järjestellä kategorioiksi. Noudatan Leena Valkosen (2006, 27) esimerkkiä ja kutsun näitä merkityksistä koostuvia kategorioita tästä eteenpäin käsitysryhmiksi välttääkseni sekaannusta tutkimusten lopullisten tulosten, kuvauskategorioiden kanssa. Käsitysryhmien tulee olla selkeässä suhteessa toisiinsa sekä ilmiöön. Tämä tarkoittaa, että käsitysryhmillä ei saa olla päällekkäisyyksiä. Käsitysryhmäraajat voivat vielä elää analyysissä, kunnes jokainen käsitysryhmä on rajattu selvästi omaksi alueekseen. Analyysin edetessä käsitysryhmäraajat löytävät lopullisen muotonsa. Jokaisen käsitysryhmän on tarkoitus kertoa jotain erilaista ja

merkityksellistä tavasta kokea tutkittava ilmiö. Merkityksiä ei rajat sopimaan käsitysryhmiin, vaan ne muuttuvat jos merkitykset eivät sovi niihin. (Niikko 2003, 36.) Analyysin aikana ilmaisujen luokittelu eri käsitysryhmiin muuttui koko ajan ja hioutui lopulta useiden lukukertojen ja tarkistusten jälkeen siihen muotoon, jossa se tässä tutkimuksessa esitellään. Käsitysryhmään voi kuulua vaikka vain yksikin merkityksellinen ilmaisu, sillä merkitysten laadullinen erilaisuus, ei määrä tai edustavuus, on ratkaisevaa. Teorian kannalta mielenkiintoisin käsitysryhmä voi hyvinkin olla aineistossa todella harvinainen. (Ahonen 1994, 127.) Muutamia tällaisia yhden käsityksen muodostamia kiinnostavia ryhmiä aineistosta löytyikin. Esimerkiksi aineettoman kulutuksen ympäristöystävällisyyttä ei ollut pohtinut kirjoitelmassaan kuin yksi oppilas, mutta käsitys muodosti oman käsitysryhmänsä ja toi omalta osaltaan mielenkiintoista tietoa nuorten käsityksistä.

Esimerkkinä toteutuneesta käsitysryhmästä on Kuluttaminen tuottaa jätettä -käsitysryhmä, johon myös Saimin aiempi käsitys kuluttamisen ja roskaamisen yhteydestä kuuluu. Samassa käsitysryhmässä on myös tätä käsitystä lähellä olevat käsitykset kuluttamisen ja jätteen, pakkausmateriaalin sekä ylimääräisten tavaroiden välisistä suhteista. Joskus fenomenografinen tutkimus saatetaan jättää käsitysryhmien muodostamiseen. Luodut käsitysryhmät helpottavat ilmiötä koskevien kokemusten käsittelyä ja hahmottamista, mutta analyysi jää kuitenkin vielä tässä vaiheessa kapeaksi. (Niikko 2003, 36) Senpä takia hyvässä tutkimuksessa on tärkeää nousta vielä seuraavalle analyysin tasolle. Toisin sanoen, pelkkä käsitysten luokittelu ryhmiinsä ei vielä riitä, vaan analyysi täytyy viedä tasolle, jossa löydettyjä käsitysryhmiä vertaillaan muihin ryhmiin ja niiden välisiä suhteita pyritään avaamaan analyysin avulla.

Neljännessä ja viimeisessä vaiheessa analyysiä käsitysryhmistä muodostetaan kuvauskategorioita teoreettisista lähtökohdista käsin (Niikko 2003, 36). Kuvauskategoriat tuovat esiin kokemusten ja käsitysten keskeiset merkitykset, niiden samanlaisuudet ja erilaisuudet. (Niikko 2003, 37) Kuvauskategoriat syntyvät tutkijan tulkintoina tutkittavien kootusta tiedosta ja käsityksistä (Niikko 2003, 37) Ne ovat ikään kuin kollektiivisia kuvauksia ajattelutavoista, käsityksistä tutkittavasta ilmiöstä. Kuvauskategorioiden tarkoituksena ei ole kuvata yksilöiden käsityksiä vaan yleisemmin käsitysten muodostamaa merkityskenttää. Tämä merkityskenttä on fenomenografisen tutkimuksen tutkimustulos.

Kuvauskategorioista rakennetaan lopuksi kuvauskategoriasysteemi, jolla tutkimuksen tuloksia

kuvataan. Analyysin perusteella kuvauskategoriat voidaan esittää kolmessa erilailla rakennetussa kuvauskategoriasysteemissä (Niikko 2003, 37–38):

- 1) Horisontaalisessa kuvauskategoriasysteemissä kuvauskategoriat ovat samanarvoisia toisiinsa nähden. Horisontaaliseen systeemiin päädytään kun kuvauskategorioiden sisällölliset erot ovat pääosassa.
- 2) Vertikaalisessa kuvauskategoriasysteemissä kuvauskategorioiden järjestys muodostuu jonkin aineistosta nousevan kriteerin perusteella. Keskinäinen järjestyksen muodostama kriteeri voi olla esimerkiksi tärkeys, yleisyys tai aika.
- 3) Hierarkkisessa kuvauskategoriasysteemissä kuvauskategorioiden sisällään pitämät käsitykset ovat rakenteeltaan ja sisällöltään selvästi eritasoisia.

Aineiston sisäinen logiikka ja järjestys määräävät käytetyn kuvauskategoriasysteemin. Ensin ajattelin omassa tutkimuksessani aineiston muodostavien käsitysten tason vaihtelevan niin suuresti, että sen takia hierarkkinen järjestelmä olisi ollut sopiva vaihtoehto. Aineiston analyysin varrella sisällölliset erot korostuivat kuitenkin käsitysten tason jäädessä taka-alalle. Sivuan pohdinta-osiossa tätä käsitysten tasojen moninaisuutta, mutta tutkimukseni merkityskenttä muodostui selvästi horisontaaliseksi kuvauskategoriasysteemiksi, jossa kuvauskategoriat kuvaavat käsitysten moninaisuutta ja niiden sisällöllisiä eroja.

6 KÄSITYSRYHMÄT

Nuorten kirjoitelmista muodostuneesta aineistosta löytyi yhteensä 41 käsitysryhmää. Käsitysryhmien määrä voi tuntua suurelta, mutta myös tutkimuksessa tarkasteltavana oleva aihe on laaja. Tutkimukseni tutkimuskysymykset muodostivat kuluttamisen ja ympäristön välisen suhteen ja kuluttamisen sekä sosiaalisten vaikutusten välisen suhteen ymmärtäminen sekä oman kuluttamisen vaikutusten ymmärtämisen. Analyysiluku on jaettu näiden kysymysten mukaisiin teemoihin. Jokaisen käsitysryhmän kohdalla käyn sen kriteerit läpi ja esittelen sen sisältämien käsitysten tyypilliset piirteet esimerkkien avulla. Joskus jokin tekstilainaus pitää sisällään useampia käsityksiä, jotka kuuluvat eri ryhmiin, olen tällöin lukijalle tulkintaani selkeyttääkseni tummentanut lainauksesta juuri tähän käsitysryhmään kuuluvuutta ilmaisevan osan. Käsitysryhmien muodostamia kuvauskategorioita, eli tutkimukseni tuloksia käsittelen seuraavassa luvussa. Seuraavan sivun taulukko auttaa hahmottamaan käsitysryhmien moninaisuutta ja jakautumista eri teemoihin. Laajan aineiston ja fenomenografisen analyysin luonteen vuoksi käsitysryhmiä avaa tutkimukseni luku on hyvin pitkä. Nuorten tekstit sisälsivät huomattavan määrän mielenkiintoisia käsityksiä, joiden avaaminen lukijalle tuntui välttämättömältä. Pidän ratkaisuani perusteltuna, sillä vain näin voin tuoda lukijalle auki kaikki ne tulkinnat, jotka olen aineistosta tutkimuksessani tehnyt.

Taulukko 1. Käsitryhmittä teemoittain

Kuluttaminen vaikuttaa luontoon	Kuluttaminen vaikuttaa ihmisiin	Kulutusvalintojen vaikutukset
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kuluttaminen aiheuttaa ympäristöongelmia, jotka haittaavat muita eliöitä 2. Kuluttaminen vaikuttaa luonnonvarojen riittävyyteen 3. Kuljetus saastuttaa 4. Kuluttaminen aiheuttaa ilmastonmuutosta 5. Kuluttaminen vaikuttaa ilmanlaatuun 6. Kuluttaminen vahingoittaa luontoa ja ympäristöä 7. Kuluttaminen aiheuttaa päästöjä 8. Kuluttaminen saastuttaa maailman vesiä 9. Kuluttamisen takia sademetsät kärsivät 10. Kulutus vaatii energiaa 11. Kuluttaminen tuottaa jätettä 	<ol style="list-style-type: none"> 12. Kuluttaminen aiheuttaa ympäristöongelmia, jotka haittaavat ihmisiä 13. Kuluttaminen ja teknologia vaikuttavat ihmisten sosiaalisuuteen 14. Kulutuskulttuuri sitoo ihmisiä 15. Lisääntyvä teknologia vähentää työtä 16. Kuluttaminen luo henkistä hyvinvointia 17. Kuluttaminen aiheuttaa taloudellisia ongelmia 18. Kuluttaminen luo työtä 19. Kuluttaminen edistää taloutta kehitysmaissa 20. Kuluttaminen on hyödyllistä 21. Kuluttaminen pyörittää taloutta 22. Halpojen tuotteiden kuluttaminen luo huonot työolot kehitysmaissa 23. Kuluttamisen myötä kehitysmaiden työntekijät saavat pientä palkkaa 24. Kuluttaminen aiheuttaa lapsityövoiman käyttöä 	<ol style="list-style-type: none"> 25. Tietyt tuotteet ovat ympäristöystävällisempiä 26. Kotimaiset tuotteet ovat ympäristöystävällisiä 27. Kotimaiset tuotteet ovat eettisiä 28. Kierrätyksellä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin 29. Uusiokäytöllä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin 30. Kuluttamista vähentämällä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin 31. Kulutus päätöksillä voi vaikuttaa kannattavuuteen 32. Arjen pienet valinnat ovat tärkeitä 33. Aineeton kuluttaminen on ympäristöystävällistä 34. Kulkuvälineen valinta vaikuttaa luontoon 35. Yksittäinen ihminen ei voi vaikuttaa 36. Yksittäisellä ostopäätöksellä ei ole merkitystä 37. Vaikuttamiseen ei ole halua, sillä nykyisistä asioista ei haluta tinkiä 38. Kulutus päätöksillä vaikuttaminen maksaa liikaa 39. Kulutus päätöksillä vaikuttaminen on liian hankalaa 40. Ongelmia on, mutta niihin ei tarvitse vielä puuttua 41. Tietoa ei ole tarpeeksi

6.1 Käsitryhmit: Miten kuluttaminen vaikuttaa luontoon?

Ensimmäisenä teemana käsittelen nuorten kertomuksista löytyneitä käsityksryhmiä, jotka auttavat valaisemaan nuorten käsityksiä kuluttamisen ympäristövaikutuksista koskevaa tutkimuskysymystä. Tässä alaluvussa ovat siis käsityksryhmit, jotka kertovat siitä miten nuoret käsittävät kuluttamisen ja sen ympäristövaikutusten välisen suhteen. Esittelen käsityksryhmit yksitellen ja avaan niiden sisältämät käsitykset aineistoesimerkkien avulla.

Kuluttaminen aiheuttaa ympäristöongelmia, jotka haittaavat muita eliöitä

Käsityksryhmä sisältää käsitykset, joiden mukaan kuluttamisesta aiheutuu erilaisia ympäristöongelmia, jotka haittaavat muita eliöitä. Käsitrykset vaikutuksista koskivat niin kasveja kuin eläimiä.

“Suurimpia kuluttajia ovat ihmiset. Ja valitettavasti eläimet joutuvat monesti kärsimään tästä. Heidän ympäristöä tuhoetaan ja ympäriltä kaadetaan puuta, paperiin ja muuhun kulutukseen. Metsiä raivataan myös asutusten tieltä, joka on tietysti ymmärrettävää kasvavissa kaupungissa kuten täällä Tampereella. Tämä kuitenkin pitää pitää hallittuna ja metsiä raivatessa pitää ajatella eläimiä. Pystyvätkö he elättämään itsensä jäljelle jääneessä metsässä? Jäikö heille tarpeeksi tilaa elää? Jäikö alueelle tarpeeksi tiettyjä eläinlajeja, jotta he eivät vain kuole sukupuuttoon alueelta?” Sanna (C14)

Sanna pohtii ihmisten kuluttamisen vaikuttavan eläinten elinympäristöön. Ihmisten muokatessa ympäristöä omiin tarpeisiinsa ja mahdollisesti sivuuttaa samalla muiden eläinten tarpeet. Elintilan pientyminen vaikuttaa lajin elinmahdollisuuksiin ja yksittäisten eläinten häviäminen lajin populaation selviämiseen. Sannan mukaan ihminen voi näin kuluttamisen kautta haitata muiden eläinten elinmahdollisuuksia. Käsitryhmit sisällyttämässä teksteissä ei huomioitu mitään tiettyjä lajeja, vaan nuoret puhuivat yleisesti kuluttamisen vaikutuksista eläimiin ja kasveihin. Käsitrykseen liittyy usein huoli puiden kaatamisesta ja sen myötä tapahtuvasta eläin- ja kasvilajien vähenemisestä, jopa sukupuutosta. Monissa käsityksissä eliöiden selviytymistä pohdittiin lähialueen tai Suomen kontekstissa, mutta muutamat vastaajat ottivat esiin myös vaikutusten globaaliuden.

*“Kuluttaminen vaikuttaa mun mielestä kehitysmaissa eläviin ihmisiin ja **eläimiin**, koska yleensä tarvitsevat tuotteen valmistamiseen hankitaan sademetsistä.” Matias (A4)*

Matias kertoo edeltävässä tekstikatkelmassa kuluttamisen vaikuttavan kehitysmaissa asti. Vaikutukset

luontoon ja eläimiin eivät rajaudu vain länsimaihin vaan ulottuvat toisella puolella maapalloa. Erikseen mainitsematta jätettyjen tuotteiden valmistamiseen käytetyt tarvikkeet (ilmeisesti raaka-aineet) hankitaan sademetsistä, mikä taas vaikuttaa sen alueen eläimiin.

Kuluttaminen vaikuttaa luonnonvarojen riittävyyteen

Monien vastaajien teksteissä kuluttamisen nähtiin vaikuttavan luonnonvarojen riittävyyteen. Useampi nuorista näki kuluttamisen ja etenkin kulutettujen tuotteiden valmistukseen kuluva luonnonvaroja, jotka eivät välttämättä tule tulevaisuudessa riittämään. Tuure tuo tekstissään esiin luonnonvarojen kulumisen:

“No, tota mun mielestä kuluttamisella on suuri vaikutus luontoon ja ihmisiin, koska kun valmistaa jonkun tuotteen niin siihen tarvitaan yleensä paljon valmistusmateriaaleja joka taas kuluttaa luonnonvaroja. Esim, Öljyä, kun muovi on suuressa roolissa nykypäivänä.” Tuure (A2)

Tuure kertoo tuotteiden valmistuksen edellyttävän yleensä paljon valmistusmateriaalia, mikä johtaa luonnonvarojen kuluttamiseen. Nuoret pohtivat myös palveluiden ympäristövaikutuksia. Heidän käsitystensä mukaan paitsi tavaroiden myös palveluiden tuottaminen kuluttavat luonnonvaroja. Palveluiden tuottaminen ei esiintynyt kovin monessa tekstissä, eikä välttämättä tarkemmin avattu miten palvelut käytännössä kuluttavat luonnonvaroja. Toisaalta joidenkin nuorten mainitsema sähkönkulutuskin vaatii luonnonvarojen käyttöä, oli kyseessä sitten tuuli-, vesi-, kivihiihi- tai ydinvoimalla tuotettu sähkö. Yleensä luonnonvaroista kertoessaan nuoret ottivat esimerkiksi öljyn (vrt. Tuuren teksti yllä), joka uusiutumattomana luonnonvarana on helppo mieltää kuluvaksi. Yhtäläillä myös jotkin uusiutuvat luonnonvarat kuluvat (vesivoima ja koskien patoaminen, puu). Reima sivuaa uusiutuvia luonnonvaroja omassa tekstissään. Hänen mukaansa luonnonvarojen riittävyyteen voidaan vaikuttaa.

“Kuluttamisemme vaikuttaa kehittyvissä maissa mm. siten, että luonnonvaroja otetaan käyttöön ja välttämättä aina ei kehitysmaissa osata esim. ”kasvattaa” uusia luonnonvaroja takaisin kuten puita.” Reima (C1)

Länsimaiden kuluttamisen takia kehitysmaissa otetaan käyttöön luonnonvaroja joita ei välttämättä osatakaan korvata. Esimerkiksi tällaisesta luonnonvarasta, jonka riittävyyteen voidaan vaikuttaa “kasvattamalla” Reima antaa puun. Reiman huoli luonnonvarojen jatkuvuudesta liittyy kuluttamiseen,

mutta myös mahdolliseen riittävän tieto-aidon puutteeseen kehitysmaissa. Nuorten teksteissä esiintyi myös näkemys luonnonvarojen riittävyyteen vaikuttamisen mahdollisuudesta kierrättämällä. Käsitteen mukaan ilman tehokasta kierrätystä maapallon luonnonvarat kuihtuvat. Raaka-aineiden kierrätyksellä ongelmaa voidaan kuitenkin ehkäistä. Vaikka käsitys linkittyy vahvasti kuluttamisen myötä syntyviin jätteisiin, on siinä vahva tausta luonnonvarojen rajallisuuden problematiikassa. Kuura osiltaan tiivistää luonnonvarojen riittävyyteen liittyvän ongelman tuomalla esiin käsityksen maapallon rajallisista resursseista:

“Maailmaa ei ole luotu tällaista tuhlausta ja kuluttamista varten. Kulutuksella on suuri vaikutus luontoon ja ympäristöön.” Kuura (B2)

Puhui Kuura sitten konkreettisesta luomisesta ylemmän tahon toimesta tai maapallon rajallisuudesta kielikuvan avulla, ilmentää tekstikatkelma käsitysryhmän tausta-ajatusta maapallon rajallisista luonnonvaroista ja kuluttamisen vaikutuksista niiden riittävyyteen. Tähän käsitysryhmään kuuluvat käsitykset koskevat siis huolta luonnonvarojen ehtymisestä kuluttamisen seurauksena. Länsimainen kulutus johtaa luonnonvarojen käyttöönottoon ympäri maapalloa.

Kuljetus saastuttaa

Yksi yleisimmistä esimerkeistä kuluttamisen vaikutuksista ympäristöön oli kiistattomasti tavaroiden kuljettamisesta johtuva saastuminen. Kuljettiin tavarat maalla, merellä tai ilmassa, pitkä matka nähtiin ympäristölle haitallisena. Etenkin ulkomailta tehdyt tuotetilaukset nähtiin päästöjen lähteenä. Näin Taisto toi asian esiin:

“Jos ostaa esimerkiksi kaukana valmistetun esineen on sen kuljetuksiin kulunut polttoainetta joka saastuttaa ja tätä kautta vaikuttaa luontoon.” Taisto (B12)

Taiston mukaan kaukana valmistettujen tavaroiden kuljettaminen tänne kuluttaa polttoainetta, mikä saastuttaa ympäristöä. Nuoret ottivat esiin kuljetuksen ympäristöhaitat pohtiessaan eri tuotteiden ostamista. Nuorten suosimat halvat vaatteet tulevat usein kaukaa Suomeen. Nuorten teksteistä ilmeni käsitys, jonka mukaan halpa tavara tuo mukanaan luontoon vaikuttavia lisäkustannuksia saastuttamisen myötä. Vaikka tuotteet ovat halpoja kuluttajan lompakolle, voivat ne pidemmän päälle tulla kalliiksi. Samaa ongelmaa pohti myös Laila:

“Jos tilaat jostain ulkomailta vaikka vaatteita niin se täytyy kuljettaa joko lentokoneella tai laivalla Suomeen ja silloin tulee paljon päästöjä vaikka olisi voinut ostaa jonkun paidan tai tavarahan ihan Suomestakin.” Laila (A9)

Lailan mukaan paidat ja tavarat olisi mahdollista ostaa Suomestakin, jolloin kuljetuksesta johtuvia päästöjä ei tulisi. Ulkomailta tuoduille tuotteille voi kuitenkin olla hankalaa löytää korvaavia vaihtoehtoja Suomessa tuotettuna. Sama ongelma koskee myös ruoka-aineita, joita ei voida tuottaa Suomen olosuhteissa ja nuorten teksteissä paitsi kaukaa tuodut tavarat myös eksoottiset ruoat ja hedelmät kuormittavat ympäristö kuljetuksen takia, jolloin järvet, meret ja ilma saastuvat. Nuorten kuljettamisen vaikutuksia koskeville käsityksille oli tyypillistä toteava sävy, jossa ei menty kovin syvälle siihen miksi kuljettaminen saastuttaa. Toisaalta on mahdollista, että asia on niin itsestään selvä, ettei sitä tarvitse nuorten mielestä sen enempää avata. Jotkut kirjoittajista kuitenkin pureutuivat tarkemmin kuljetusten tuottamiin saasteisiin ja toivat esiin jotkin tietyt kuljetusmuodot ja niiden aiheuttaman saastumisen. Etenkin lentoliikenne nousi esiin erittäin saastuttavana kuljetusmuotona, mutta myös laivaliikenne nostettiin esiin käsityksissä:

“Ja kuinka isot rahtilaivat kuluttavat suuria öljylasteja ja kuinka sen kaatuminen valtameren tappaa miljoonia elijöitä ja kaloja.” Sanna (C14)

Sannan mukaan suuret rahtilaivat kuluttavat öljyä. Tämän lisäksi laivaliikenteeseen liittyy kuitenkin riski onnettomuudesta, jolloin koko ekosysteemi on vaarassa. Kuljettaminen aiheuttaa saastumista - käsityshyönteeseen kuuluvat käsityksen käsittelevät kuluttamisen edellyttämien kuljetusten saastuttavia vaikutuksia ympäristöön ja käsittelevät vaikutuksia hyvin yleisesti, mutta joissain tapauksessa tarkempienkin esimerkkien valossa. Käsitteilyryhmän mukaan nuoret mieltävät tuotteiden kuljetuksen saastuttavan luontoa.

Kuluttaminen aiheuttaa ilmastonmuutosta

Iida toi omassa tekstissään esiin kuluttamisen yhteyden ilmastonmuutokseen:

“Kuluttaminen vaikuttaa kuitenkin monin tavoin luontoon ja ihmisiin.- - Myös ilmaan pääsee monenlaisia kasvihuonekaasupäästöjä, jotka aiheuttavat ilmaston lämpenemistä” Iida (D11)

Iidan käsityksen mukaan kuluttamisen myötä ilmaan karkaa kasvihuonekaasupäästöjä, jotka aiheuttavat

ilmaston lämpenemistä. Iida ei tarkemmin yksilöi tapahtumia, joissa kasvihuonekaasupäästöjä syntyy, mutta näkee kuluttamisen olevan tähän vaikuttava tekijä. Kuluttaminen aiheuttaa ilmaston lämpenemistä -käsitysryhmän mukaan kuluttaminen aiheuttaa ilmaston lämpenemistä kasvihuonekaasupäästöjen kautta.

Kuluttaminen vaikuttaa ilmanlaatuun

Tämä käsitysryhmä pitää sisällään käsitykset, joissa nähdään kuluttamisen vaikuttavan suoraan ilmanlaatuun. Käsityksissä kulutus saastuttaa ilmaa tai vaikuttaa ilmanlaatuun ja niinpä nuorten mukaan kuluttamiseksi tulee huomioida myös päästöt ja pakokaasut. Autolla kulkeminen aiheuttaa pakokaasuja ja päästöt vaikuttavat ilmanlaatuun, kun ilman niitä ilma pysyy raikkaana. Ilman laatuun liitettiin käsityksissä myös tuotteiden valmistus. Ilmanlaatuun liittyvissä teksteissä oli myös mielenkiintoisia käsityksiä, kuten Jaakon käsitys tupakan ja ilmanlaadun yhteydestä:

*“Kehittyville maille kuluttaminen ei ole välttämättä niin hyvä asia, kun sademetsiä joudutaan hakkaamaan ja ilmakehä saastuu ihmisten liiallisen tupakankäytön- ja/tai oston takia. Tupakka on myös mielestäni todella turha juttu, kun kehittyvien maiden ilman kosteuden tasapaino muuttuu kokoajan huonommaksi ja huonommaksi sademetsien tuhoutumisen takia.”
Jaakko (C2)*

Jaakon mukaan tupakan käytön takia sademetsiä joudutaan hakkaamaan ja ilmakehä saastuu. Tupakan käyttö aiheuttaa Jaakon mielestä sademetsien tuhoutumisen kautta kehittyvien maiden ilmankosteuden tasapainon muuttumista etenevässä määrin huonommaksi. Käsitys sivuaa aikaisempia ilmanlaatu koskevia käsityksiä, mutta ilmankosteuden tasapainoineen kuulostaa hieman oudolta. Kirjoittajalla onkin todennäköisesti mennyt termistö sekaisin.

Kuluttaminen vahingoittaa luontoa ja ympäristöä

Osa nuorten teksteistä käsittely kuluttamisen ympäristövaikutuksia hyvin ympäripyöreästi ja tyytyi toteamaan kuluttamisen saastuttavan luontoa. Tämä käsitysryhmä sisältää käsitykset, jotka tunnistavat kuluttamisen vaikuttavan ympäristöön negatiivisesti saastuttamalla. Esimerkiksi Maisan tekstissä kuluttamisen ympäristövaikutuksia on käsitelty seuraavasti:

“Minun käsitykseni kuluttamisesta on hieman auki vielä. Minulla on kuva, että kuluttaminen

tuhoaa ympäristön ja luonnon - -“ Maisa (B3)

Maisa kertoo olevansa vielä epävarma kuluttamisen vaikutuksista. Hän on saanut kuitenkin aiheesta kuvan, jonka mukaan kuluttaminen tuhoaa ympäristön ja luonnon. Ymmärryksen muodostamisen keskeneräisyys voi olla useammankin käsitysryhmään kuuluvan käsityksen taustalla. Renen kertoo kuluttamisen vahingoittavan luontoa saastumisen kautta:

“Kuluttaminen ja kuluttamiseen liittyvät valinnat vaikuttavat osa epäsuorasti ja osa suorasti ihmisiin ja luontoon. - - Epäsuoraan kuluttaminen vaikuttaa ihmisiin ja luontoon saasteiden ja saastuttamisen kautta.” Rene (B5)

Renen käsityksessä kuluttamisen ja kulutusvalintojen ja luonnon välillä on suoraa ja epäsuoraa vaikutuksia. Epäsuorasti kulutus vaikuttaa saasteiden ja saastumisen muodossa. Rene ei avaa vaikutuksen epäsuoruutta sen kummempin tai niitä mekanismeja, jotka kuluttamisessa aiheuttavat saastumista. Joidenkin nuorten mukaan ongelmana ovat ulkomaalaiset tuotteet, joiden ostaminen saastuttaa luontoa todella paljon. Käsityksen taustalla voi olla kuljettamiseen liittyvä saastuminen, mikä oli yleinen nuorten teksteissä. Käsitysryhmään kuuluvissa ilmaisuissa siis tunnistetaan kuluttamisen aiheuttamat ympäristöongelmat, mutta kirjoittajat eivät osaa, halua tai koe tarpeelliseksi käsitellä vaikutuksia tarkemmin.

Kuluttaminen aiheuttaa päästöjä

Vastaajien teksteissä mainittiin usein kuluttamisen aiheuttavan päästöjä. Etenkin tuotteiden valmistamisen nähdään aiheuttavan päästöjä. Maisa kertoo omassa tekstissään valmistamisen muissa maissa aiheuttamista päästöistä:

“Valmistaminen on niin paljon halvempaa muissa maissa ja rahan kulutuksen kannalta kannattavaa. Mutta tällaisessa tilanteessa yhteispäästöt ovat aivan järkyttäviä.” Maisa (B3)

Maisan mukaan yhteispäästöt ovat järkyttäviä, kun valmistaminen tehdään halvemmissä maissa. Kaukana tehtyjen tuotteiden valmistamisessa syntyviä päästöjä pohti tekstissään myös Jarno:

*“omat kulutusvalinnat vaikuttaa sillain että jos suosii jotain kaukana tehtyä -- **sen valmistus aiheuttaa paljon päästöjä** niin sitten niitä tehdään lisää kun niitä ostetaan niin ei ole hyvä.” Jarno (A3)*

Jarno jakaa siis Maisan käsityksen ulkomaisten tuotteiden tuottamista päästöistä. Päästöt nähtiin nuorten teksteissä myös laajemmissa yhteyksissä. Paavon käsityksen mukaan päästöt eivät rajautuneet vain ulkomaisiin tuotteisiin:

“Kuluttaminen vaikuttaa maailman aina koska joka asiasta tulee nykyään päästöjä koska kaikki pakataan melkein muoviin joka taas kuluttaa öljyä.” Paavo (A7)

Paavon tekstissä kuluttamisen nähtiin vaikuttavan maailmaan aina, sillä nykyään muovia on pakkausmateriaalina lähes mahdotonta välttää. Tämän takia, kaikesta kulutustavarasta syntyy myös päästöjä. Käsitysryhmän mukaan kuluttaminen tuottaa päästöjä, joita ei tarkemmin määritellä. Käsitysten perusteella päästöt näyttävät ympäristölle haitallisina aineina, jotka joutuvat luontoon ihmisen toimesta.

Kuluttaminen saastuttaa maailman vesiä

Käsitysryhmän käsitysten mukaan vesistöt vahingoittuvat kuluttamisen takia. Maarit erittelee omassa tekstissään vesistöihin kohdistuvia ympäristöongelmia näin:

*“vedet kärsivät jätteistä jotka niihin joutuvat (rehevöityminen, saastuminen seurauksena)”
Maarit (A16)*

Maaritin kertoessa kuluttamisen vaikutuksista hän mainitsee vesien kärsivän niihin joutuvista jätteistä ja tästä seuraavan rehevöitymistä ja saastumista. Nuorten käsityksissä kuluttamisen takia meret likaantuvat roskista ja öljystä. Nuoret ovat huolissaan myös vesistöjen saastumisen vaikutuksista vesieliöihin. Nuorten käsityksen mukaan kuluttaminen vaikuttaa negatiivisesti vesistöihin eri ympäristöongelmien kautta.

Kuluttamisen takia sademetsät kärsivät

Nuorten teksteissä sademetsät kerrottiin usein esimerkkinä kuluttamisen vaikuttamisesta luontoon. Esimerkiksi Maarit pohti omassa tekstissään kuluttamista huonekalujen hankkimisen näkökulmasta:

“Luontoon vaikuttavat kaikessa valmistuksessa eniten kuluttaminen – – Sademetsät kärsivät niiden kaatamisesta esimerkiksi huonekaluja varten” Maarit (A16)

Maaritin mukaan ostaessamme huonekaluja vaikutamme samalla sademetsiin, sillä puita tarvitaan raaka-aineeksi. Huonekalut otettiin monessa käsitysryhmään kuuluvassa käsityksessä esille. Ilmeisesti asia on ollut paljon esillä. Tähän käsitysryhmään kuuluvat käsitykset pitivät sisällään siis kuluttamisen negatiiviset vaikutukset sademetsien säilymiseen.

Kuluttaminen ja energia

Nuoret mieltävä kuluttamisen vaikutuksiksi myös energian kulumisen. Tuotteiden valmistaminen ja tuottaminen kuluttavat energiaa, mikä nähdään ympäristölle haitallisena. Näin Mika osaa kertoa asiasta:

“Lähes kaikkien tuotteiden tuottamiseen kuluu runsaasti energiaa, mikä vaurioittaa luontoa yleensä runsaasti.” Mika (B6)

Kuluttaminen johtaa tuotteiden jopa turhaankin valmistamiseen ja tämä kuluttaa energiaa. Energian runsas kulutus johtaa luonnon vaurioitumiseen. Nuorten käsityksissä tuotteiden pelkkä valmistaminen ei kuluta sähköä, vaan he huomioivat myös niiden käyttämisen vaativan energiaa:

*“Esimerkiksi sähkölaitteet tarvitsevat sähköä ja meidän täytyy ostaa sitä. Haluammeko sähkömme vesivoimalla tuotettuna vai kenties tuulivoimalla,- tai ydinvoimalla valmistettuna. “
Miina (B11)*

Miina ottaa esille kuluttamisen vaikutuksina myös hankittujen sähkölaitteiden energiankäytön sekä sen millä käytettävä energia on tuotettu. Käsitysryhmän mukaan siis kuluttaminen vaatii energiaa, sekä tuotteiden tuotannossa, että niiden käytössä.

Kuluttaminen tuottaa jätettä

Nuorten käsitysten mukaan kuluttaminen tuottaa sivutuotteenaan roskia ja turhia tavaroita, jotka ovat jätettä. Huolena ovat niin vanhentuneet laitteet kuin pakkausmateriaalit. Kaikista läheisin kuluttamisen mukanaan tuoma ongelma oli nuorille kuitenkin roskaaminen. Todella monet nuoret kertoivat kuluttamisen vaikuttavan negatiivisesti ympäristöön kasaantuvien roskien ja epäsiisteyden muodossa. Matias oli tavannut roskaamista lähiympäristössään.

“Kulutus näkyy lähiympäristössäni niin että ojissa ja mettäpoluilla on paljon roskaa ja pulloja

jota ei ole kierrätetty.” Matias (A4)

Kuluttaminen vaikuttaa ympäristöön Matiaksen mukaan ojien ja polkujen roskaisuutena ja kierrättämättöminä pulloina. Kuluttamisen tuottamat jätteet nähtiin kirjoituksissa kuitenkin myös laajemmin. Myös tuotteet, joita ei käytetä enää kuormittavat ympäristöä jätteinä:

“Nykypäivänä kuluttaminen on noussut. Nykyään kaikki haluavat ostaa uusimpia älypuhelimia ja vanhat heitetään, tyylillä ulos ikkunasta. Kaiken maailman uudet elektroniikkavälineet tulevat kaappoihin ja vanhat heitetään pois, jolloin luonto kärsii.” Outi (C12)

Outi otti tekstissään esille kulutuskulttuurin, jossa uudet laitteet ovat arkipäivää ja uusimman version omistaminen on statussymboli. Samaan aikaan vanhat laitteet jäävät käytöstä pois vielä ehjinä. Nykyään yleiseksi mielletty kuluttamisen tapa ei siis ole ympäristöystävällinen ja aiheuttaa ongelmia luonnolle. Muutamat nuoret ottivat kirjoitelmissaan esiin pakkausmateriaalit, joita voi olla nykyään hyvin hankala välttää. Suurin osa myynnissä olevasta tavarasta on kääritty vähintään yhteen kerrokseen muovina ja nuoret ovat huomioineet kotiin kertyvän muoviroskan. Toisaalta nuoret toistavat myös käsitystä kuluttamisen myötä syntyvästä turhasta tavarasta, krääsästä. Käsitysryhmän mukaan kuluttaminen tuottaa niin varsinaista roskaa, kuin ylimääräisiksi jääviä toimiviakin tavaroita ja nykyisessä kulutuskulttuurissa on mahdotonta välttää kasvavaa jätevuorta.

6.2 Käsitysryhmät: Miten kuluttaminen vaikuttaa ihmisiin?

Toisena teemana käsitysryhmissä toimi tutkimuskysymys nuorten käsityksistä kuluttamisen vaikutuksista toisiin ihmisiin. Käsityksissä olivat esillä niin yhteiskuntaan, ihmisiin kuin heidän välisiin suhteisiinsa liittyviä vaikutuksia. Käsittelen jokaista teemaan kuuluvaa käsitysryhmää aineistosta kerättyjen esimerkkien avulla.

Kuluttaminen aiheuttaa ympäristöongelmia, jotka haittaavat ihmisiä

Käsitysryhmän käsityksissä kuluttaminen vaikuttaa ihmisiin ympäristöongelmien kautta. Vaikutuksen nähdään negatiivisina ja ihmisiä haittaavina. Ympäristöongelmista etenkin ilman saastumisella koettiin olevan ihmisille negatiivisia vaikutuksia. Näin Unto asian esittää:

“Ihmisiin kuluttaminen aiheuttaa saastumien kautta lisääntyneisiin sairauksiin.” Unto (D2)

Unton mukaan kuluttaminen aiheuttaa saastumista, mikä taas näkyy ihmisten lisääntyneinä sairauksina. Puhdas ilman ja terveys ovat monien mielikuvissa käsikkäin kulkeva pari. Ilman saastumista ja sen aiheuttamia ongelmia pohti tekstissään moni nuori. Nuoret eivät yksilöi kuluttamisen vaikutuksia tarkemmin, mutta vetävät vaikutusketjun kuluttamisesta ilman huonontumisen kautta ihmisten kärsimykseen. Käsitryhmän käsitysten mukaan ihmisetkään eivät voi paeta kuluttamisen ympäristövaikutuksilta, vaan siinä missä muukin luonto, myös ihmiset kärsivät.

Kuluttaminen ja teknologia vaikuttavat ihmisten sosiaalisuuteen

Nuorten käsityksissä kuluttamisen vaikutuksiin laskettiin myös modernin teknologian mukanaan tuomat haitat. Teknisillä laitteilla ja sovelluksilla nähdään olevan sosiaalisuuteen negatiivisia vaikutuksia. Olivia pohtii tekstissään kuluttamisen vaikutuksia ja teknologian kehitystä:

“Kuluttamisella on paljon vaikutusta ympäröivään maailmaan. Tekniikka ja elektroniikka on kehittynyt mielettömästi. Nykypäivänä Lähes jokaisella ihmisellä on hallussaan jonkinlainen älypuhelin tai tabletti. Tämä sähkölaitteiden lisääntyminen aiheuttaa paljon harmia yhteiskunnassa. Ihmiset eivät ole enää yhtä sosiaalisia todellisessa elämässä kuin ennen, mitään ei tehdä enää itse vaan kaikki toimii sähköllä.” Olivia (D14)

Olivian mukaan kuluttaminen ja teknologian kehittyminen kietoutuvat toisiinsa ja vaikuttavat ihmisten sosiaalisuuteen. Uudet laitteet kuten älypuhelimet ja tabletit vievät ihmisten sosiaalisia voimavaroja, jolloin he eivät ole todellisessa elämässä enää yhtä sosiaalisia. Itse tekeminen on myös jäänyt, sillä kaikki tehdään nykyään sähkön avulla. Ihmisten sosiaalisuuteen kohdistuvia vaikutuksia pohti myös Helena:

“Elektroniikkaa itse en kuitenkaan osta, mutta nykyisin nuoret haluavat uusia puhelimia, tabletteja, soittimia, stereoita, televisioita yms. Niitä ostaessa en usko, että kovin moni ajattelee sen vaikutusta ympäristöön tai muihin ihmisiin. Nykyään elektroniikan lisääntyminen ja verkossa oleminen on lisääntynyt niin paljon, että pelätään jo sitä ettei ihmiset kommunioisivat enää normaalisti (puhuen) kasvotusten.” Helena (D6)

Helenan mielestä nykyiset nuoret haluavat uusia laitteita, eivätkä monet mieti niiden vaikutuksia ympäristöön tai muihin ihmisiin. Käsitryhmään kuuluvissa käsityksissä oltiin kaikissa huolissaan

kuluttamisen ja teknologia vaikutuksista ihmisten sosiaalisuuteen. Etenkin sosiaalinen teknologia nähtiin negatiivisena ihmisten “oikeassa elämässä” tapahtuvalle sosiaalisuudelle.

Kulutuskulttuuri sitoo ihmisiä

Käsitysryhmään kuuluvat käsitykset koskivat kulutuskulttuurin ihmisille asettamia rajoitteita ja normeja. Vieno kertoo kuluttamisen negatiivisista vaikutuksista sekä kulutuskulttuurista ja sen vaikutuksista.

“Kuluttaminen ei ole ainoastaan positiivinen asia. Sen ympärille on kehittynyt kulttuuri, jonka sokaisemana emme näe huonoja puolia: useiden jokapäiväisten tuotteiden valmistaminen rasittaa luontoa. Me emme hanki tuotteita, vaan tuotteet hankkivat asiakkaita.” Vieno (D5)

Vienon mukaan kuluttamisen ympärille on kehittynyt kulttuuri joka estää ihmisiä näkemästä kuluttamisen huonoja puolia. Vieno pohtii tuotteiden hankkivan asiakkaita sen sijaan, että asiakkaat hankkisivat tuotteita. Tällä Vieno viittaa ilmeisesti mainontaan ja brändeihin. Käsitysryhmän mukaan kulutuskulttuuri itsessään ylläpitää ympäristön kannalta haitallista toimintaa ja sitoo ihmisiä toimimaan vallitsevan kulttuurin mukaisesti.

Lisääntyvä teknologia vähentää työtä

Kuluttamisen nähtiin teknologian kehittymisen myötä vaikuttavan työttömyyden lisääntymiseen. Kuluttamiseen liitettiin käsitysryhmässä teknologia ja sen kehitys, joiden vaikutukset eivät suinkaan työllistäneet ihmisiä, vaan vähensivät työn määrää. Näin Olivia kuvailee tilannetta tekstissään:

“Kuluttamisella on paljon vaikutusta ympäröivään maailmaan. Tekniikka ja elektroniikka on kehittynyt mielettömästi. Nykypäivänä Lähes jokaisella ihmisellä on hallussaan jonkinlainen älypuhelin tai tabletti. Tämä sähkölaitteiden lisääntyminen aiheuttaa paljon harmia yhteiskunnassa. -- Lisäksi ihmisten työn muuttuessa sähköiseksi, seuraa työttömyyttä.” Olivia (D14)

Teknologinen kehitys johtaa Olivian mukaan ongelmiin yhteiskunnassa. Työn sähköistyessä ihmisten osuus työnteossa pienenee ja Olivia näki muutoksen negatiivisena, sillä se lisäisi toteutuessaan työttömyyttä.

Kuluttaminen luo henkistä hyvinvointia

Käsitysryhmän mukaan kuluttaminen luo länsimaassa asuvalle kuluttajalle hyvää oloa, onnellisuutta sekä tyytyväisyyttä ja ihmiset saavat uusia kokemuksia. Kuluttaminen linkitettiin useissa kertomuksissa koettuun onnellisuuteen tai rajoitettuna tyytymättömyyteen. Kuuralla ei ollut kuluttamisen vaikutuksista kovin tarkkaa kuvaa, mutta sen henkistä hyvinvointia tuottavan vaikutuksen hän osasi mainita:

“Minun käsitykseni kuluttamisesta on hieman auki vielä. Minulla on kuva, että kuluttaminen tuhoaa ympäristön ja luonnon, mutta tekee ihmiset onnelliseksi.” Kuura (B2)

Kuuran mukaan vaikka kuluttaminen aiheuttaa ympäristöongelmia se myös tekee ihmiset onnelliseksi. Nuoret pohtivat omissa kirjoitelmissaan kuluttamisen taustalla olevia vaikuttimia ja tulivat siihen tulokseen, että kuluttamisen myötä ihmiset saavat uusia kokemuksia, jotka johtavat henkiseen hyvinvointiin, vaikkakin ympäristön kustannuksella. Näin kuluttamisella on selvästi myös positiiviseksi koettuja vaikutuksia ihmisiin, vaikka suurin osa vastaajista keskittyikin kirjoitelmissaan negatiivisiin vaikutuksiin.

Kuluttaminen aiheuttaa taloudellisia ongelmia

Nuorten käsityksissä kuluttamisen edellyttämä rahankäyttö voi karata käsistä ja ajaa kuluttajan näin taloudellisiin ongelmiin. Käsitysryhmän mukaan kuluttamisen ja kulutuskulttuurin myötä kuluttaminen aiheuttaa länsimaissa taloudellisia ongelmia kuluttajille. Näin Saimi avaa näkemystään kuluttamisen ja taloudellisten ongelmien yhteydestä:

“Nykyihmisillä on myös kulutukset takia ongelmia rahankäytössä. Pikavippien, lainojen ja luottokorttien takia ihmiset voivat ajautua huolimattomuuttaan rahaongelmiin.” Saimi (C17)

Käsitysryhmässä kuluttamisen nähdään johtavan ongelmiin rahankäytössä. Kuluttamisen rahoittamiseksi hankitut pikavipit, lainat ja luottokortit aiheuttavat velkaantumista ja huolimattomille rahaongelmia.

Kuluttaminen luo työtä

Käsitysryhmän sisältämien käsitysten mukaan kuluttamisella on positiivinen vaikutus työllisyyteen, työn säilyvyyteen ja uusien työpaikkojen syntyyn. Kuluttamisen myötä syntyy uusia työpaikkoja. Tätä

käsitystä tuki myös Aino tekstissään:

“Mitä enemmän ihmiset kuluttaa, sitä enemmän tulee kaikkia vaatekauppoja, ruokakauppoja, kioskeja jne. ja se työllistää ihmisiä.” Aino (D1)

Kuluttaminen vaikuttaa suoraan työllisyyteen, sillä kuluttamisen lisääntyminen nostaa myös liikkeiden ja tarvittavien työntekijöiden määrää. Toisaalta vaikutukset voivat myös olla toisen suuntaisia ja jos jonkin tietyn tuotteen ostaminen lopetetaan, vaikuttaa tämä työntekijöihin. Vähentyvä kysyntä vaikuttaa työntekijöihin, sillä heiltä loppuvat työt kesken. Ihmisten ostoboikotit siis vaikuttavat työntekijöiden irtisanomisiin. Samanlainen kohdennettujen kulutustoimien idea oli monissa muissakin käsityksissä. Esimerkiksi kotimaisten tuotteiden suosimisen nähtiin luovan työtä kotimaassa. Iida käsitteli aihetta kotipaikkakuntansa näkökulmasta:

“Kuitenkin palveluiden tuottamista on siirretty ulkomaille, jolloin kotimaassa työttömiä tulee lisää ja esimerkiksi kehitysmaissa joudutaan jo varhain töihin. Tämän vuoksi ihmisten tulisi suosia kotimaisia palveluita ja tuotteita, jolloin Suomessa olisi enemmän työllistettyjä ihmisiä myös lähiympäristössä. Esimerkiksi jos kaikki ostaisivat Nanson vaatteita joita tuotetaan Nokialla, täällä työllistyminen kasvaisi.” Iida (D11)

Iidan mukaan tuotannon siirtyminen ulkomaille johtaa työttömyyteen kotimaissa. Kotimaisten tai kotipaikkakunnalla olevien yritysten tukeminen auttaa kasvattamaan työpaikkojen määrää lähiympäristössä. Iidan mielestä tällainen ostokäyttäytyminen olisi suositeltavaa. Monille vastaajilla kotimaisen työn tukeminen oli merkittävä aihe ja kuluttamisella selkeitä työtä tukevia vaikutuksia. Toisaalta monien nuorten käsityksissä myös ulkomaisten tuotteiden ostamista perusteltiin sen työllistävällä vaikutuksella. Esimerkiksi Riku laski kuluttamisen positiivisiin vaikutuksiin sen kehitysmaita työllistävän vaikutukset.

“Kehittyvässä maissa uskoisin, että meidän kuluttaminen on hyvä asia. Esimerkiksi kun jossain Aasian kehittyvässä maassa tehdään vaatteita saavat paikalliset siitä työpaikkoja. Vaikkakin palkka voikin olla todella huono.” Riku (C4)

Vaikka Riku tekstissään tiedostaakin kehittyvässä maissa työläisille maksetun palkan huonouden hän kuitenkin näkee työllistävän vaikutuksen positiivisena. Ilman meidän länsimaalaisten kysyntää Aasian vaateollisuudelle ei riittäisi töitä nykyiseen tahtiin. Joidenkin vastaajien kertomuksissa oli nähtävissä

selkeitä moraalisia kannanottoja kehitysmaiden työllistämisen puolesta. Tällaisesta hyvin vakaasta käsityksestä kuluttamisen työllistävän vaikutuksen puolesta edusti Vieno:

“Kehitysmaissa valmistettavista tuotteista meitä pelotellaan. ”Lapsityövoimaa! Huonoa laatua! Orjia!”. Ja suurin osa tästä ei ole vain pelottelua. Toisaalta, jos emme ostaisi myös ulkomailta, miten kahdeksanvuotias afrikkalainen poika elättäisi perheensä? Kun seuraavan kerran ostat jotain, mieti. Tarvitsetko sitä, mihin? Miten tuote on valmistettu, kuka sen on valmistanut? Missä? Voitko korvata sen jollakin paremmalla vaihtoehdolla? Mihin päätöksesi vaikuttaa? Saako afrikkalainen poika tänään papuja, leipää vai puuroa? Saako afrikkalainen poika mitään? Joutuuko hän töihin, pääseekö hän töihin?” Vieno (D5)

Vienon mukaan jokaisen tulisi ostaessaan miettiä kuka tuotteen on valmistanut ja missä sekä toisaalta sen, että kehitysmaissa olevat ihmiset tarvitsevat tuotteesta rahaa. Vienon tekstissä tuotteen ostaminen rinnastetaan afrikkalaisen pojan päivän ruokaan, ja siihen onko hänen mahdollista ostaa papuja, leipää vai puuroa kyseisenä päivänä. Lopuksi Vieno pohtii pojan oikeutta päästä töihin. Käsityksestä ilmenee ostajan vastuu tuotteesta, mutta hyvin erilaisessa kontekstissa kuin yleensä. Tutumpaa on, että pohdinnassa pyydetään ottamaan huomioon työntekijän huono palkka tai huonot työolosuhteet. Vienon mielestä tärkeintä on kuitenkin antaa mahdollisuus työhön. Tavallaan täysin vastakkaista näkemystä edusti Väinö. Hänen mukaansa rahan käyttäminen ulkomaisiin tuotteisiin vaikuttaa negatiivisesti kansanterveyteen vaurauden valuessa muiden valtioiden kansalaisten hyvinvointiin:

“Myös esimerkiksi lähituotteiden ostaminen vaikuttaa paljon koko kansanterveyteen, sillä jos ostan Suomessa tuotettuja tuotteita, eivät rahani valu muiden maiden hyvinvointiin vaan ne menevät Suomalaisten yrittäjien yrityksiin ja antavat Suomalaisille töitä.” Väinö (B15)

Käsitykset kuluttamisen työllistävästä vaikutuksesta jakautuivat selvästi kahteen leiriin, joista toiset näkivät tärkeäksi kotimaisen työllisyyden tukemisen kuluttamalla ja toiset taas kehittyvien maiden tarvitsevan länsimaisten ostoista kertyvät pienetkin rahat. Riippumatta kahtiajaosta, jokainen käsitysryhmään kuuluvat käsitykset näkivät kuluttamisella olevan myönteisiä vaikutuksia työllisyydelle.

Kuluttaminen edistää taloutta kehitysmaissa

Käsitysryhmän mukaan kehitysmaiden taloudellinen tilanne paranee kuluttamisen myötä. Käsitysryhmässä on hyvin samanlaisia ajatuksia taustalla kuin aiemmassa Kuluttaminen luo työtä -

käsitysryhmässä. Nuorten käsityksissä kuluttaminen on positiivinen teko ja vaikuttava voima, sillä se mahdollistaa tai suoraan edistää kehitysmaiden taloudellisen kasvun ja elintason nousun. Käsitysryhmän ajatukset tiivistää Mika tekstissään:

“Mielestäni kuluttaminen olisi kuitenkin tärkeää kehitysmaiden talouskasvun kannalta. Kehityksissa kuluttaminen voisi mielestäni saada maita nousemaan talousahdingosta.” Mika (B6)

Kuluttamalla vaikutetaan kehitysmaiden talouskasvuun positiivisesti. Kuluttamisella voidaan auttaa taloudellisissa ongelmissa olevia kehitysmaita. Monissa käsityksissä nousi esiin, että vaikka kehitysmaihin päätyvä rahamäärä ei ollut suuri, oli se kuitenkin merkittävää. Tätä käsitystä edusti myös Liinan kertomus:

“Kuluttaminen saattaa olla sinulle pieni asia, mutta kehitysmaiden ihmisille suuri asia. Kehityksissa kun hyvin pienikin rahan määrä on jo jotain. Jokaisen tulisi mielestäni miettiä tavaraa ostettaessa että onko sen kulutus aiheuttanut paljon haittavaikutuksia ja hyötykö joku siitä, että ostat tuotteen. Mielestäni kyllä kehitysmaita pitäisi toisaalta tukea, joten asia on aika monimutkainen. Jos kukaan ei ostaisi kehityksissa valmistettuja tuotteita niin mistä he sitten saisivat rahansa/elantonsa?” Liina (B9)

Liinan mukaan meille pieni asia kuluttaminen on kuitenkin merkittävä asia kehitysmaiden ihmisille. Heidän tuotteistaan ja raaka-aineistaan maksettu pienikin raha vaikuttaa. Jos emme ostaisi heidän valmistamiaan tuotteita, mistä he voisivat saada elantonsa? Käsitysryhmän monissa käsityksissä oli sama tausta-ajatus siitä, että vaikka emmekään maksa ehkä reilusti kehitysmaiden työpanoksesta, on silti oikein kuluttaa, sillä vähäkin raha auttaa.

Kuluttaminen on hyödyllistä

Kuluttamisen positiivisia vaikutuksia pohdittiin nuorten käsityksissä jonkin verran. Yksi käsitetty kuluttamisen myönteinen vaikutus oli sen koettu hyödyllisyys. Kuluttaminen näyttäytyi yleisesti positiivisessa valossa, sillä se oli hyödyllistä tai hyödytti monia.

“Kuluttamisesta hyötyy monet. Esim. tavaran tuottaja hyötyy yleensä rahallisesti myymästään tuotteesta ja sitten kauppiat hyötyvät myydessään tuotteita taas eteenpäin normaaleille kuluttajille. Kuluttaja hyötyy tavarasta tai palvelusta sitten konkreettisesti.” Heidi (B16)

Heidin mukaan koko kuluttamisen ketju hyödyttää ihmisiä. Tavarantoittajasta ja myyjästä aina asiakkaaseen asti jokainen hyötyy kuluttamisesta. Hyöty on tuottajille ja myyjille taloudellista kun taas asiakas hyötyy tuotteesta tai palvelusta käyttäessään sitä. Käsitysryhmä näkee kuluttamisen hyötynäkökulmasta ja sen vaikutukset positiivisina.

Kuluttaminen pyörittää taloutta

Käsitysryhmän mukaan kuluttaminen oli välttämätöntä, eikä siitä voida irtautua. Esimerkiksi Susanna vetosi maailmassa vallitsevaan järjestykseen tekstissään pohtiessaan ratkaisumahdollisuuksia kuluttamisen aiheuttamiin ongelmiin:

“Jos kukaan ei kuluttaisi ollenkaan niin maailma ei pyörisi, sillä kukaan ei saisi palkkaa yms..” Susanna (C23)

Susannan mukaan maailma ei pyörisi, millä hän todennäköisesti tarkoittaa, ettei nykyinen yhteiskunta voisi toimia. Näkemykseen on helppo samaistua siinä mielessä, että nykyään esimerkiksi rahatalouden ulkopuolelle voi olla käytännössä mahdotonta asettua. Käsitysryhmän mukaan kuluttaminen on siis talouden kannalta välttämätöntä. Käsitys asettaa samalla kuluttamisen välttämättömyydeksi samalla poissulkien sen lopettamisen tai vähentämisen kuluttamisen aiheuttamien ongelmien ratkaisuvaihtoehdoista.

Halpojen tuotteiden kuluttaminen luo huonot työolot kehitysmaissa

Nuorten käsityksissä kehitysmaissa tuotetut halvat tuotteet ja niiden ostaminen aiheuttavat huonot työolosuhteet kehitysmaissa. Halpojen tuotteiden valmistuksessa työntekijöiden turvallisuuteen ei ole panostettu kun taas kalliimmissa tuotteissa osa rahasta menee myös työturvallisuudesta huolehtimiseen. Rene avaa kuluttamisen vaikuttamista työoloihin omassa kertomuksessaan seuraavasti:

“Kuluttaminen ja kuluttamiseen liittyvät valinnat vaikuttavat osa epäsuorasti ja osa suorasti ihmisiin ja luontoon. Esimerkiksi suoraan ihmisiin vaikuttava asia on jotain tuotetta tuottavan henkilön työturvallisuus, jos valitset halvan tuotteen, työolosuhteet voivat olla huonot, kun taas kalliimassa tuotteessa työturvallisuuteen on panostettu.” Rene (B5)

Renen mielestä kuluttaminen vaikuttaa suorasti tiettyä tuotetta tuottavan henkilön työturvallisuuteen. Halpoja tuotteita tuottavilla työolosuhteet voivat olla huonot, kun taas kalliimpien tuotteiden valmistajien työturvallisuuteen on panostettu. Osa nuorista ajatteli huonojen työolosuhteiden koskevan

kaikkia halvalla tuotettuja tuotteita, kun taas osa esitti oman epäilynsä taustoista, mutta totesi niistä saatavan tiedon epävarmaksi. Näin esimerkiksi Maarit kirjoitti aiheesta:

“Jos ostan hedelmiä, jotka on tuotettu toisessa maassa, kannatan omalla tavallani kyseisen hedelmän kasvatusta sekä maahantuontia-- --Myöskään näiden hedelmien kasvatustavoista ei voi olla aivan varma, sillä ne on voitu jopa kasvattaa tai poimituttaa lähes pakkotyön tapaisissa olosuhteissa (vaikka tämä toki voi olla sama tilanne minkä tahansa tuotteen kohdalla).” Maarit (A16)

Maaritin mukaan hedelmien kasvatustavoista ei voi olla varma. On mahdollista että niiden kasvattamiseen ja poimimiseen käytetty työvoima on joutunut kestämään lähes pakkotyötä. Maarit toteaa lopuksi tilanteen koskevan yhtäläillä mitä tahansa tuotetta, eikä pelkää hedelmiä. Tuotteiden taustoista voi olla hankala saada selvää, sillä tietoja ei merkitä mihinkään esille ja monet yritykset eivät ole hanakoita kertomaan tuotannostaan. Esimerkeissä etenkin kansainväliset halpavaateketjut saavat nuorilta risuja vaatteidensa valmistusolosuhteista. Saimi kertoo oman käsityksensä vaatteiden tuotannosta näin:

*“Nykypäivänä voimme ostaa kehitysmaissa valmistettuja tuotteita halvalla kansainvälisistä halpavaateketjuista. Valmistaja saa tuotteesta aivan liian pienen korvauksen ja **samalla joutuu työskentelemään epäturvallisissa olosuhteissa**. Lapsityövoiman käyttöäkin esiintyy.” Saimi (C17)*

Saimin mielestä halpavaateketjuista ostetuista vaatteista valmistaja saa liian pienen korvauksen ja altistuu työssään epäturvallisille olosuhteille. Käsityksissä käsiteltiin yritysten toimintaa negatiivisessa sävyssä ja halpojen tuotteiden valmistajien työolosuhteet arvioitiin kuluttamisen takia huonoksi.

Kuluttamisen myötä kehitysmaiden työntekijät saavat pientä palkkaa

Käsitysryhmän sisältämien nuorten käsitysten mukaan kuluttamisen takia kehitysmaiden työntekijät saavat työstään hyvin pientä palkkaa. Amandan mukaan kyse oli jopa pakkotyöstä:

*“Kehitysmaissa saatetaan käyttää lapsityövoimaa tai **pakkotyötä jolloin työntekijöille maksetaan todella alhaista palkkaa tekemästään työstä** ja puolestaan taas kun tuotteet myydään muualle maailmaa ne ovat halvempia.” Amanda (D15)*

Amanda myös yhdistää alhaisen palkan halpoihin tuotteisiin. Halvat tuotteet mahdollisesti edellyttävät

myös huonon palkan maksamista tuotteet tekeville työntekijöille. Etenkin vaateteollisuus linkitettiin työntekijöihin, jotka ahertavat “säälittävän pienellä ansiolla” (Piitu, C15).

“Yleensä halvat vaatteet ovat tehty Aasiassa tai Kiinassa, joten kannattaa miettiä myös sitä, että missä ympäristössä ne ovat tehty. Se, että useimmat vaatteet ovat halpoja (esim. H&M) vaikuttavat työvoimaan, jota saa todella halvalla.” Salla (C11)

Sallan mukaan se, että tuotteet ovat halpoja vaikuttaa suoraan siihen että työvoiman pitää olla todella halpaa. Aasian maissa halpaa työvoimaa on tarjolla ja halpavaateketjut kuten H&M ovat tarttuneet tilaisuuteen vastata halpojen vaatteiden kysyntään. Muissa käsityksissä samat ideat ulotettiin myös Afrikkaan ja muihin kehitysmaihin. Sannan mukaan maat tuottavat reilusti tavaroita ja raaka-aineita, mutta eivät saa riittäviä korvauksia tästä.

“Kulutus on hyvä niille maille jotka tuottavat näitä kulutettavia raaka-aineita, kunhan he saavat siitä oikean palkkion. Tätä ei tapahdu esimerkiksi - - kehitysmaissa, kuten Intiassa ja eri Afrikan maissa. Nämä maat tuovat hullusti tavaraa ja raaka-aineita maailmalle, mutta silti työtä tekevät saavat palkkaa vain niin, etteivät juuri ja juuri kuole nälkään ja omistavat vain yhden vaaterievun.” Sanna (C14)

Sannan mukaan työntekijän palkka voi olla niin huono, että se riittää vain hädin tuskin ruokaan eikä työntekijöillä ole juuri mitään omaisuutta. Harva vastaaja eritteli työntekijöiden ansiontasoa tarkemmin, mutta kaikissa käsitysryhmän käsityksissä kuluttaminen johti huonoihin palkkoihin kehitysmaissa. Tähän syynä olivat halvat tuotteet, sillä tällöin myös työntekijälle maksetun palkan pitää olla pieni. Joissain nuorten käsityksessä nähtiin työntekijälle kuuluvan rahan menevän yritysten voittoihin. Väinön sanoin:

“oikeastaan lopulta ainoita voittajia koko hommasta ovat monikansalliset yritykset.” Väinö (B15)

Kuluttaminen aiheuttaa lapsityövoiman käyttöä

Käsitysryhmän mukaan kuluttamisesta aiheutuu lapsityövoiman käyttöä. Käsitys nivoutuu tiukasti kiinni pieneen palkkaan ja huonoihin työolosuhteisiin. Lapsityövoima oli kuitenkin aihe, jota pohdittiin nuorten kertomuksissa selvästi useammin kuin edeltäviä. Aihe saattaa olla nuorille läheinen, tai sitten ollut paljon esillä ja se osattiin sen takia mainita. Näin Joona pohti aihetta omassa tekstissään:

“Ja ostamme vaatteita jotka on tuotettu Aasiassa lapsityövoimalla vaikka voisimme ostaa Suomessa tuotettuja vaatteita vaikka ne on vähän kalliimpia.” Joonas (A8)

Joonas edustaa yleistä käsitystä siitä, että lapsityövoimaa esiintyy etenkin Aasiassa. Jos lapsityövoiman käyttö kohdistettiin johonkin tiettyyn paikkaan, oli kyseessä lähes aina Aasia tai siihen kuuluva valtio. Joonas myös yhdistää halvat vaatteet lapsityövoimaan ja mainitsee rinnakkaiseksi ja ilmeisesti eettisemmäksi valinnaksi Suomessa tuotetut vaatteet. Näissä kotimaisissa vaatteissa eettisyys myös näkyy hinnassa. Lapsityövoima nähtiin käsityksissä suurilta osin negatiivisena ja vältettävänä. Näin Piitu pohti lapsityövoimaa ja sen välttämistä:

“lapsityövoima on iso ongelma. Jos lopettaisimme kokonaan ostamasta, niin ihmiset eivät saisi yhtään rahaa. Toisaalta ostoboikotilla tuotteiden valmistus voitaisiin lopettaa tai palkkoja nostaa, lapsityövoima lopettaa yms.” Piitu (C15)

Piitun mukaan ostoboikotilla voitaisiin vaikuttaa tuotteen kulutukseen ja jopa lopettaa tuotteen valmistus. Toisaalta ostoboikotti voisi vaikuttaa palkkojen nostamiseen tai lapsityövoiman lopettamiseen, jos boikotoitu yritys pyrkii palauttamaan välinsä asiakkaisiin parantamalla toimintaansa. Piitun tekstissä on esillä kuitenkin myös näkemys siitä, että boikotointi veisi rahat myös työntekijöiltä. Joissain teksteissä lapsityövoiman tukemista pohdittiin myös tältä kannalta. Mistä lapset saavat elantonsa, jos heidän ei anneta työskennellä? Käsitysryhmän käsitykset kuitenkin yleensä ottivat negatiivisen kannan lapsityövoimaan.

6.3 Käsitysryhmät: Miten kulutusvalinnat vaikuttavat?

Kolmanteen teeman sisältyvät käsitysryhmät joissa pohditaan miten omilla kulutusvalinnoilla voi vaikuttaa siihen millaisia vaikutuksia kuluttaminen aiheuttaa. Käsitysryhmät vastaavat siis tutkimuskysymykseen miten nuoret käsittävät kulutusvalintojen vaikuttavan. Osissa käsityksissä omat vaikutusmahdollisuudet nähdään pieniksi tai jopa olemattomiksi kun taas joissain uskotaan vakaasti ongelmien ratkaisumahdollisuuksiin oikeanlaisilla kulutusvalinnoilla. Osassa käsitysryhmissä oli selvästi nähtävillä vihreän kulutuksen käytännöt kun taas toisissa kulutusta rationalisoitiin.

Tietyt tuotteet ovat ympäristöystävällisempiä

Nuorten käsityksissä tietyt tuotteet ovat muita tuotteita ympäristöystävällisempiä. Tässä käsitysryhmässä ovat käsitykset, joissa kerrotaan toisten tuotteiden olevan joko sinällään ympäristöystävällisiä tai ympäristöystävällisempiä kuin jotkin muut tuotteet. Väinön näkemys tuo esiin, että samoista tuotteista on olemassa myös ympäristöystävällisempiä vaihtoehtoja:

“Ostopäätöstä tehdessä kannattaa mielestäni huomioida, missä tuote on tehty - - ja mitkä ovat tuotteen ympäristövaikutukset ylipäätään voisitko ostaa jonkun vastaavan tuotteen ympäristöystävällisempänä.” Väinö (B15)

Väinön ei ota tarkemmin kantaa mitkä tuotteet ovat ympäristöystävällisempiä, mutta monissa muissa käsityksissä osattiin eritellä tiettyjä tuoteryhmiä, jotka ovat ympäristölle ystävällisiä. Maisa tiivistää tekstissään nämä ympäristöystävällisiksi mielletyt tuotteet:

“Kuluttaminen on osa arkielämää, mutta ihmiset kuluttavat aivan liikaa ottaen huomioon sen millä he pärjäisivät. Kaikkein vähiten kulutetaan, jos suositaan lähi-, kotimaisia- ja luomutuotteita.” Maisa (B3)

Maisan mukaan ihmiset kuluttavat liikaa, mutta kuluttamista voidaan vähentää kohdentamalla se lähi- ja luomutuotteisiin sekä kotimaisiin tuotteisiin. Nämä tuotelajit olivat kattavasti esillä käsityksissä tiettyjen tuotteiden ympäristöystävällisyydestä. Jarno esittää tekstissään oman näkökulmansa ympäristöystävällisistä tuotteista:

“halvemman tuotteen ostaminen houkuttaa enemmän kun kalliimman mutta kalliimpi voi olla ympäristön ja tuoteentekijöiden olojen kannalta parempi.” Jarno (A3)

Jarno ottaa esille ympäristöystävällisiin tuotteisiin liittyvän ongelman, hinnan. Ympäristöystävälliset ja eettiset tuotteet eroavat paitsi tuotantotavoiltaan myös hinnaltaan muista tuotteista. Halvemman tuotteen ostaminen houkuttelee kallista enemmän. Omista ympäristöystävällisistä kulutusvalinnoistaan kertoo myös Jaakko:

“Itse yritän ostaa paljon luonnonvaraisia tuotteita ja ajatella paljon sitä miten kaikki ostamani tuotteet vaikuttavat ympäröivässä maailmassa ja kehittyvissä maissa eli toisin sanoen kulutus päätökseni vaikuttavat ainakin omasta mielestäni hyvin.” Jaakko (C2)

Jaakon mukaan luonnonvaraiset tuotteet, joita hän itse suosii, vaikuttavat ympäristön kannalta hyvin. Jaako on tekstissään saattanut sekoittaa termit luonnonvarainen ja luomu. Teksti joka tapauksessa ilmentää sitä käsitystä, että jotkin tuotteet ja tuotantotavat ovat ympäristöystävällisempiä kuin toiset. Näin myös kulutusvalinnoilla voi vaikuttaa kulutuksensa vaikutuksiin.

Kotimaiset tuotteet ovat ympäristöystävällisiä

Käsitysryhmä koostuu käsityksistä, joiden mukaan kuluttaessa kotimaisia tuotteita toimitaan samalla ympäristöystävällisesti. Kotimaisten tuotteiden kuluttaminen on joko itsessään ympäristöystävällistä tai ympäristöystävällistä verrattuna ulkomailta tilattuihin tuotteisiin. Eevi näkee tuotteiden valmistamisen kotimaassa ympäristölle myönteisenä:

“Yksi parhaista ratkaisuista mielestäni olisi se, että kaikki mahdollinen, mitä omassa maassa pystyisi tuottamaan, tuotettaisiin siellä, silloin ilmansaasteet vähenisivät ainakin kaksinkertaisesti.” Eevi (B1)

Eevin sanoin tuotteiden tuottaminen samassa maassa, missä ne kulutetaan, auttaisi vähentämään ilmansaasteita. Eevi ei tarkenna millä tavoin kotimaisuus vähentää tuotannossa syntyviä ilmansaasteita. Sen sijaan monissa käsitysryhmän käsityksissä oli taustalla ajatus, että kotimaisuus on ympäristöystävällistä, koska silloin kuljetuksen ympäristöhaitat saadaan vältettyä. Näin esimerkiksi Miinan tekstissä:

“Kun ostan vaikka ruokatarvikkeita, kuten vaikka kurkkua ja tomaattia yms. tuotteita, ostan jokakerta kotimaista, sillä se tarkoittaa sitä, että tuotetta ei ole kuljetettu Aasian tai Etelä-Amerikan pimennoista suomeen kauheaa hiilijalanjälkeä tehden vaan se on kuljetettu läheltä lähikauppaamme ja näin luontoa säästyy.” Miina (B11)

Kun ruoka tuotetaan kotimaassa, vältetään kuljettamisesta syntyvät päästöt ja hiilijalanjälki pienenee. Miina antaa esimerkin kotimaisista ruokatarvikkeista. Ainakin kurkun ja tomaatin ostaminen kotimaisena on hänen mukaansa ympäristöystävällistä kuluttamista joka säästää luontoa. Kotimaisia elintarvikkeita suosii myös Maija:

“Itse suosin kotimaisia elintarvikkeita, mm. ruokaa. Ajattelen, että ne ovat puhtaampia ja luontoystävällisempiä, kuin ulkomailta kuljetetut, joihin on mahdollisesti käytetty geenimuunnelmia, kemikaaleja ja säilöntäaineita.” Maija (C20)

Maija antaa kotimaisten elintarvikkeiden puhtaudelle ja luontoystävällisyydelle perusteluksi ulkomaisten tuotteiden mahdolliset kemikaalit ja säilöntäaineet sekä geenimuuntelun. Monet vastaajista antoivat esimerkkinä ympäristöystävällisestä kotimaisuudesta ruoka-aineet, mutta myös yleisesti tuotteiden kotimaisuudesta puhuttiin positiivisesti. Suomessa valmistetut tuotteet koettiin hiilijalanjäljeltään pienemmiksi kuin muut tuotteet ja näin ympäristöystävällisempiä.

Kotimaiset tuotteet ovat eettisiä

Paitsi että kotimaiset tuotteet ovat ympäristöystävällisiä, ne ovat osien nuorten käsityksissä myös eettisempiä kuin muualla valmistetut tuotteet. Tätä käsitystä ilmentää Katariinan tekstikatkelma:

“Suomessa valmistettujen tuotteiden hiilijalanjälki olisi pienempi, ja kevyemmin mielin voisi tutkailla tuotteen alkuperiä.” Katariina (B7)

Suomalaiset tuotteet ovat eettisiä, sillä niiden alkuperää voi hyvillä mielin tutkia. Suomalaisten tuotteiden taustalla ei siis ole ongelmia työvoiman hyvinvoinnissa tai lapsityövoiman käytössä, jotka huolettivat nuoria ulkomaisten tuotteiden kohdalla,

Kierrätyksellä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin

Käsitysryhmän mukaan kierrättämisellä voi vaikuttaa kulutuksen vaikutuksiin ja vähentää siitä aiheutuvia ympäristöongelmia. Kierrätyksen etuja pohti tekstissään esimerkiksi Miina:

“Panttisysteemi on mielestäni hienosti kehitetty ihmisiä, sekä luontoa ajatellen. Kierrättäminen kannattaa ja saamme pienen osan kuluttamastamme rahasta takaisin. Pullo kierrätetään, uusiovalmistetaan ja laitetaan takaisin myyntiin jonka jälkeen ostamme sen ja kierrätämme uudelleen samaa metodia hyväksikäyttäen. Tämä systeemi on yksi parhaista luonnonsuojelukeinoista omasta mielestäni.” Miina (B11)

Miina ylistää nykyistä juomapullojen ja -tölkkien panttisysteemiä. Pantin maksaminen ja takaisin saaminen edistää kierrättämistä ja on erittäin hyvä tapa suojella luontoa. Panttijärjestelmä oli huomioitu useammassa kierrätystä käsittelevässä tekstissä, mutta myös muiden purkkien, lasien ja muiden pakkausmateriaalien kierrätystä käsiteltiin nuorten teksteissä. Kierrätys tuntui olevan nuorille läheinen vaikuttamisen tapa, sillä se otettiin monissa teksteissä esiin omien kulutusvalintojen vaikutuksia

pohtiessa.

Uusiokäytöllä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin

Myös uusiokäyttö koettiin nuorten teksteissä tehokkaaksi tavaksi vaikuttaa kulutuksen ongelmiin. Uusiokäyttöä käsiteltiin paljon samoissa teksteissä kuin kierrätystä ja aiheet nivoutuivatkin kiinteästi yhteen. Uusiokäyttö ilmeni lähinnä monissa kirjoitelmissa tavaroiden kierrättämisenä ja tarpeettomien tavaroiden tarjoamisena eteenpäin. Näin Miia selvensi uusiokäyttöä:

“Minä itse jos olen ostanut vaateen/vaatteita niin annan ne vaatteet siskolleni/kavereilleni taikka vie kirpputorille kun ne ovat minulle pieniä.” Miia (A11)

Miia antaa vanhat vaatteensa siskolleen, kavereilleen tai kirpputorille kun ei enää itse käytä niitä. Näin tuotteet eivät päädy turhiksi ja mahdollisesti jätteeksi vaan jatkavat vielä käytössä eteenpäin. Käsityksissä tuotteiden kestoian kasvattaminen näin oli ympäristön kannalta positiivinen teko. Yhtälaillla uusiokäyttöä oli joissain teksteissä ollut käsitys tuotteen eliniän jatkamisesta muokkaamalla siitä jotain muuta ja käyttökelpoista. Rikkinäisiääkään vaatteita ei heitetä roskeen vaan niistä voidaan vielä tehdä rättejä tai muuta hyödyllistä. Tuotteista otetaan siis kaikki hyöty irti ennen niiden poisheittämistä. Jatkamalla tuotteen elinikää näin, voidaan nuorten mukaan vähentää muiden tavaroiden hankkimista ja ympäristön kuormittumista.

Kuluttamista vähentämällä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin

Kuluttamisen vaikutuksiin voi nuorten mielestä vaikuttaa myös vähentämällä omaa kuluttamista. Nuoret rohkaisevat teksteissään jokaista pohtimaan välttämätöntä ja tarpeellista kuluttamista. Jessica esittää oman näkemyksensä asiasta melko räväkästi:

“Kannattaa oikeesti miettiä että ostaako oikeesti jotain mitä ei tarvi saatika mitä se tekee itselleen ja ympäristölleen, mutta jos ihmiset haluaa elää pelkän paskan ympärillä niin en mä estä.” Jessica (A15)

Jessican tekstikatkelmassa hän suosittelee miettimään kunnolla tuotteen tarvetta ja sen vaikutuksia ihmisiin ja ympäristöön. Toisaalta hän myös esittää asian melko välinpitämättömästi ja toteaa ettei puutu asiaan vaikka muut sitten haluavat kantaa harteillaan kuluttamisen vaikutuksista syntyneet ongelmat. Tarpeellisuus ja välttämättömyyden pohdinta oli läsnä useissa muissakin nuorten teksteissä.

Väinön tekstissä välttämättömyys asettuu hovin vuoksi ostamisen vastakohtaksi, kun taas Mika asettaa pohdinnan alaiseksi tarpeellisuuden:

*“Ostopäätöstä tehdessä kannattaa mielestäni huomioida, missä tuote on tehty ja voisiko sen ostaa kotimaisena, **onko tuote välttämätön vai ostaatko sen huviksesi** ja mitkä ovat tuotteen ympäristövaikutukset ylipäätään” Väinö (B15)*

“Kuluttamisen vaikutukset voi huomioida ostopäätöstä tehdessä katsomalla tuotteen valmistusmaan, käyttötarkoituksen ja miettiä onko tuote oikeasti tarpeellinen. Jos jokainen ihminen miettisi aina ostaessaan tarvitseeko tuotetta oikeasti, niin koko maailman kulutus pienenesi huomattavasti.” Mika (B6)

Mika selittää tekstissään tarpeellisuuden olevan tärkeä peruste tuotteen ostamiselle. Väinökin näkee tuotteen tarpeellisuuden pohtimisen suositeltavana, mutta hän käyttää kuitenkin vahvempaa sanaa välttämätön tarpeellisen sijaan. Tarpeelliset tuotteet ovat tuotteita, jotka tulevat käyttöön vastakohtana turhaksi ja käyttöä vaille jäämiselle. Välttämättömät tuotteet ovat taas tuotteita, joita ilman ei voi elää. Toisaalta kuluttamisen vaikutuksiin voi omilla valinnoillaan vaikuttaa myös vähentämällä joitain tiettyjä tuotteita. Paavo otti tekstissään esimerkiksi muovin:

“No kyllä ne omatkin kulutus valinnat vaikuttavat - - ei osta mitään turhaa kaupasta mikä on pakattu muoviin mutta se on kyllä aika vaikee koska kaikki on nykään muovissa pakattu.” Paavo (A7)

Paavo pyrkii vaikuttamaan välttämällä turhia tuotteita, jotka on pakattu muoviin. Paavokin kuitenkin toteaa tämän olevan välillä vaikeaa, sillä muovi on yleinen pakkausmateriaali. Paavon käsityksessä muovin välttäminen materiaalina on ympäristöteko, jonka avulla voi pienentää oman kuluttamisensa negatiivisia vaikutuksia. Käsitysryhmään kuuluvat käsitykset siis pitävät kuluttamisen vähentämistä joko kokonaan tai tiettyjen tuotteiden kohdalla tekona, jolla on ympäristölle myönteisiä vaikutuksia.

Kulutus päätöksillä voi vaikuttaa kannattavuuteen

Käsitysryhmä liittyy tausta-ajatuksiltaan hyvin paljon edelliseen kulutuksen vähentämistä käsittelevään ryhmään, sillä molemmissa ryhmissä tuotteiden ostamatta jättämisellä nähtiin olevan vaikutusta. Siinä missä aikaisempi ryhmä käsitteli tekoa yksilön näkökulmasta, tässä käsitysryhmässä ostamatta jättäminen vaikutti myös tuotantoketjun alkupäässä. Nuorten mukaan ostamatta jättäminen vaikuttaa välillisestikin positiivisesti kuluttamisen vaikutuksiin.

“Oma kuluttamiseni vaikuttaa melko pienesti asioihin, mutta muiden ostovalintoihin yhdistettynä voin omalta osaltani kannattaa tai olla kannattamatta jonkun tuotteen valmistusta ja kulutusta.” Maarit (A16)

Vaikka Maarit ei näe omalla kuluttamisellaan olevan suurta vaikutusta, näkee hän omien ostovalintojensa yhdistyvän muiden ostovalintojen kanssa yhdeksi virraksi, jolla voidaan kannattaa tai olla kannattamatta tuotteiden valmistusta ja kulutusta. Kulutusvalinnat ovat näin keinoja vaikuttaa. Maarit pohti omassa tekstissään kulutusvalinnoilla vaikuttamista näin:

“Voin ostaessani esimerkiksi ruokaa tai vaatteita miettiä millaisissa olosuhteissa ne on tehty ja tuotettu ja siten vaikuttaa sen kannatukseen. Jos moni ihminen ajattelee samoin, voi tuotteen suosio kasvaa tai romahtaa, jopa niin alas, ettei sitä enää tilata koko maahan, koska kaupat eivät näe tuotteen tilaamisessa hyviä puolia silloin kun se ei myy.” Maarit (A16)

Maaritille ostamatta jättäminen on vahva vaikuttamisen keino, jolla voidaan jopa saada epämieluisa tuote kokonaan pois markkinoilta. Toisaalta kuten Jaakon tekstistä käy ilmi, voi vaikuttaminen olla myös vahvasti toisen suuntaista:

“Esim. mitä enemmän joitain tuotteita ostan niin kaupat varmasti hankkivat kyseistä tuotetta valikoimaansa, kun tuote on suosiossa.” Jaakko (C2)

Jaakon mukaan ostamalla tiettyä tuotetta voi tukea tuotetta, sillä kauppiaat hankkivat hyvä menekistä tuotetta varmasti omaan valikoimaansa. Lempituotteidensa tai hyväksi näkemimensä tuotantotapojen suosimisella voi siis vaikuttaa niiden pärjäämiseen markkinoilla. Käsitryhmän mukaan siis kuluttamatta jättäminen johtaa joko tuotannon tai tuotantotapojen loppumiseen tai parantumiseen.

Arjen pienet valinnat ovat tärkeitä

Pohtiessaan kuluttamisen vaikutuksia monet nuoret kertoivat arjen pienistä teoista ja valinnoista, joiden avulla jokainen pystyy vaikuttamaan ympäristöönsä positiivisesti. Arjen pienet teot olivat jo normeiksi muuttuneita vihreän kuluttamisen käytänteitä, jotka nähdään vähän vaivaa aiheuttavina, mutta tärkeinä. Näin Eevi kertoo omin sanoin arjen pienistä valinnoista:

“Mielestäni ihmisten pitäisi omassa elämässä kiinnittää enemmänkin huomiota niihin jokapäiväisiin pieniin arjen valintoihin, kun niihin ”suuriin”, koska suuret vahingot syntyvät

ihmisten päätöksistä.” Eevi (B1)

Eevin käsityksen mukaan olisi tärkeä kiinnittää enemmän huomiota joka päivä tehtäviin arjen pieniin valintoihin kuin suuriin asioihin. Syy tähän on se, että vahingot syntyvät näistä jokapäiväisistä valinnoista ja ilmeisesti juuri silloin kun niitä ei mietitä. Esimerkkinä näistä arjen pienistä teoista ovat Jennin kertomuksessa joukkoliikenteen käyttäminen, roskaamattomuus, ruoan säästäminen, uusiokäyttö ja kierrätys:

“Itse pyrin pienillä asioilla kuluttamaan järkevämmiin. Esimerkiksi käytän juurikin joukkoliikennettä, en roskaa luontoa, pyrin olla heittämättä ruokaa roskiin vaan teen sen verran että siitä kaiken jaksaa syödä enkä tee uutta ruokaa ennenkun vanha on syöty, käytän todella paljon kirpputoreja ja muutenkin kierrätän.” Jenni (B14)

Yhteistä näille Jennin luettelemille teoilla on se, että nuorikin on varmasti kuullut niihin liittyvät kehotukset, iskulauseet ja valistuskampanjat moneen kertaan elämässään. Ota vain sen verran kuin syöt, älä roskaa ja kierrätä jätteesi kuuluvat yhteiskunnan käytänteisiin ja niitä edustavat käytänteet ovat jo muodostuneet varmasti rutiineiksi suurimmalla osalla ihmisistä. Arjen pienet teot ovat siis ympäristöystävällisiä rutiineja ja nuorten käsityksissä ylläpitämällä näitä käytänteitä voi vaikuttaa ympäristöön myönteisesti.

Aineeton kuluttaminen on ympäristöystävällistä

Käsitysryhmä pitää sisällään käsitykset, joiden mukaan kuluttaminen voi olla ympäristöystävällistä silloin kun se on aineetonta. Käsityksissä pohdittiin palvelujen ja muiden aineettomien hyödykkeiden olevan ympäristöystävällisiä, sillä ne eivät kuluta materiaalia. Esimerkiksi Markun käsityksessä tietokonepelit nähtiin hyvin positiivisessa valossa:

“Esimerkiksi minulla menee eniten rahaa tietokonepeleihin, ruokaan ja mopon osiin. Tietokone pelit ovat siitä hyvä luonnolle, että ne eivät vahingoita sitä, koska kaikki ovat virtuaalista materiaalia.” Markku (C3)

Markku perustelee tietokonepelien ympäristöystävällisyyttä sillä, että ne ovat kaikki virtuaalista materiaalia. Markku ei ota käsityksessään huomioon tietokoneen tuotantoon kuluvia resursseja tai sähköntuotantoa. Sinänsä aineettomat tuotteet ovat kuitenkin ympäristöystävällisiä ja nykyään pelit

samoin kuin musiikki ovat yhä useammin digitaalisessa muodossa cd:n tai dvd:n sijasta. Käsitryhmän mukaan kuluttaminen voi siis olla ympäristöystävällistä tai ympäristöystävällisempää kun se kohdistuu aineettomiin hyödykkeisiin.

Kulkuvälineen valinta vaikuttaa luontoon

Nuorten kertomuksissa kulkuvälineiden valinnalla nähtiin olevan luonnon kannalta merkitystä. Käsitryhmän mukaan suosimalla oikeita kulkuvälineitä, pystyttiin vähentämään matkustuksen ja liikkumisen ympäristökuormitusta. Salla kertoi käsityksensä kuluttamisen ja kulkuvälineiden välisestä suhteesta näin:

“Kuluttamista on, myös päästöt ja pakokaasut. Niitä voisi vähentää sillä, että kulkisi mieluummin bussilla, kuin autolla, kävellen tai pyörällä. Silloin ei tulisi paljoa päästöjä ja ilma pysyy raikkaana.” Salla (C11)

Sallan mukaan liikkumisesta johtuvia päästöjä ja pakokaasuja voidaan vähentää suosimalla joukkoliikennettä tai kävelyä ja pyöräilyä. Julkisten kulkuneuvojen suosiminen oli nuorten teksteissä yleinen vaihtoehto kuluttavalle matkustamiselle, mutta myös kieltäytyminen turhaksi koetusta liikkumisesta autoilla tai muilla kulkuneuvoilla oli esillä:

“Toinen asia mitä olen paljon miettinyt on liikenne ajoneuvojen käyttö. On huolestuttavaa miten nuorilla on nykyään mopoautot tai mopot vaikka ei sitä välimatkojensa puolesta tarvitsisikaan. Itse olen iloinen ja ylpeäkin sanoessani ”Ei, en halua mautoa” kun kaverit kysyvät miksi en halua mautoa vaikka saisinkin. Toisessa kaupungissa olevien treenieni takia mauto olisi ollut minulle kätevä, mutta totesin että pääsen bussilla aivan yhtä hyvin ja halvemminkin, sekä säästän samalla luontoa.” Jenni (B14)

Jenni ihmettelee ikätoveriensa tarvetta saada mopoauto tai auto, kun siellä ei oikeastaan ole tarvetta. Jennillä itsellään voisikin olla tarvetta mopoautolle harrastuksensa takia, mutta ei halua sitä, sillä hän pääsee halvemmalla bussilla ja samalla säästää luontoa. Käsitryhmän mukaan kulkuvälineen valinnalla voi vaikuttaa ympäristöön.

Yksittäinen ihminen ei voi vaikuttaa

Vastatessaan omien kulutusvalintojensa vaikutuksista monet nuorista kertoivat, ettei heillä yksittäisenä ihmisenä ole paljoa tai ollenkaan valtaa vaikuttaa. Käsitryhmässä nähtiin, että kuluttamisella on

vaikutuksia, mutta yhden ihmisen teoilla ei ole vaikutusta. Esimerkiksi Mirja kirjoittaa yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksien puutteesta näin:

“Tietysti kulutus päätöksiä tehdessä kannattaa miettiä niiden aiheuttamia vaikutuksia, ja vähän miettiä mistä tuotteen ostaa ja mitä sille on tehty ennen kuin se kauppaan on tullut, mutta kulutus pyörii aina, ei sille yksin ihminen pysty mitään tekemään.” Mirja (C21)

Mirja kuvailee ensin tekstissään miten kulutus päätöksillä voi vaikuttaa, mutta toteaa lopuksi ettei yksittäisen ihmisen kulutusvalinnoilla ole mitään vaikutusta. Tekstistä välittyy tausta-ajatus siitä, että vaikka kulutus päätöksiä periaatteessa kannattaa miettiä, niin turhaa puuhaahan se on. Syy tähän on nuorten mukaan se, ettei yksilöllä ole mahdollisuutta vaikuttaa, sillä vaikka yksi ihminen jättää ostamasta aina löytyy muita jotka ostavat. Käsityksessä joukkovoima on ostotapahtuman puolella ja vastaan on oikeastaan turha pyristellä. Samansuuntaista käsitystä edusti myös Maisa:

“Omat kulutusvalintani eivät muuta kokonaisuus kulutus määrää tuskin yhtään, mutta mikäli kaikki ihmiset ajattelevat näin, mitään muutosta ei ikinä tulekkaan tapahtumaan.” Maisa (B3)

Maisankin mukaan hänen omat kulutusvalintansa eivät vaikuta tuskin yhtään, mutta jos kaikki ajattelisivat vaikuttamisen olevan tämän takia turhaa, ei mitään muutosta ongelmiin voidakaan saada. Toisin sanoen, vaikka yhden ihmisen vaikutusmahdollisuudet ovat pienet, ne tulee Maisan mukaan hyödyntää. Jos kaikki tekisivät näin, olisi muutoskin mahdollinen. Maisa edusti käsityksensä kanssa positiivista suhtautumista kuluttamalla vaikuttamiseen mahdollisuuksien pienuudesta huolimatta. Suurimmassa osassa käsitysryhmän käsityksiä kulutusvalinnoilla vaikuttaminen kuitenkin nähtiin turhana. Muutamissa teksteissä yksittäisen kuluttajan vastuu nähtiin vaikutusmahdollisuuksien olemattomuuden takia todella pienenä ja tämän takia vastuun olevan myös muilla tahoilla. Katariina ja Milja kirjoittivat teksteissään seuraavasti:

“Mielestäni yksittäisellä arkipäiväisellä kuluttajalla ei ole merkittävän suuria mahdollisuuksia vaikuttaa tarpeellisten tuotteiden kulutusvalintoja ajatellen. Päätös, jonka perusteella muutoksia aletaan tekemään, pitäisi olla korkeamman tahon, eikä vain yksittäisen kuluttajan toive.” Katariina (B7)

“Minun mielestä yksin minun kulutukseni ei vaikuta paljoa koko maailman kulutukseen, mutta esim. Yhden yrityksen kulutus taas vaikuttaa koska siellä on paljon enemmän ihmisiä töissä kun

minä yksin taas en voi edes vaikuttaa niin paljoa” Miia (A11)

Katariinan mukaan päätös muutoksista pitäisi tulla joltain korkeammalta auktoriteetilta, sillä yksittäiset kuluttajat eivät voi vaikuttaa merkittävästi. Miia mukaan taas yksittäisen kuluttajan valintojen vaikutukset ovat niin pieniä, ettei niillä ole merkitystä suuremmassa mittakaavassa. Yritysten kulutus kuitenkin vaikuttaa. Käsitysryhmän mukaan yksittäisen kuluttajan ei siis tarvitse ajatella kuluttamisen vaikutuksia, sillä vaikutusmahdollisuudet ovat hyvin pienet. Vastuu kuluttamisen vaikutuksista on sen sijaan muilla tahoilla.

Yksittäisellä ostopäätöksellä ei ole merkitystä

Käsitysryhmän mukaan kulutusvalinnoilla on vaikutusta, mutta yksittäisten ostopäätösten vaikutukset ovat niin pieniä, ettei niillä ole merkitystä suuremmassa mittakaavassa. Satunnaisilla ostoksilla ei ole hirveästi väliä, vaikka niiden vaikutukset ympäristölle olisivatkin negatiivisia. Katariina kertoo satunnaisista ostoksista näin:

“Omasta mielestäni satunnaiset ostokset esimerkiksi Ebaysta, toiselta puolelta maailmaa, usein Aasiasta, eivät yksittäisinä ole kovinkaan runsas haitta. Kuitenkin ihmiset ostavat yhä enemmän tuotteita ja palveluja ulkomailta.” Katariina (B7)

Katariinan mielestä satunnaiset ostokset pitkänkin matkan päästä eivät yksinään ole suuri haitta. Hän kuitenkin huomioi, että ihmiset ostavat yhä suuremmissa määrin tuotteita ulkomailta. Näin pienistä puroista kasvaa suuriakin virtoja ja vaikutukset alkavat näkyä. Piitun teksti taas kuvaa ikään kuin pään sisällä käytävää kamppailua ostopäätöksestä:

“Ostosta tehdessä kannattaa miettiä vaikutusta, jos vähääkään välittää luonnosta ja ihmisistä. Sillä tavoin voi vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin ja luonnon saastuminenkin vähentyy. Toisaalta kuitenkin yhden paidan ostamatta jättäminen tuntuu tyhmältä, onhan se jo tuotu Suomeen ja valmistettu. Miksi heittää hukkaan? Esimerkiksi, jos tuote on vielä alennuksessa, usein unohtuu tuotteen alkuperät ja valmistus.” Piitu (C15)

Piitu tuo tekstissään esille kulutusvalintojen pohtimisen ja toteaa valinnoilla olevan merkitystä. Pohdinta kuitenkin päättyy yksittäisen tuotteen ostamatta jättämisen tyhmyyden kautta toteamukseen, ettei alennetun tuotteen alkuperä ja valmistus oikeastaan enää merkitse mitään. Yksittäisin tuotteen vaikuttamattomuus kuulostaakin käsityksissä hyvin paljon oman ostopäätöksen rationalisoinnille ja

kirjoittaja tietää, miten ympäristöystävällisesti toimitaan, mutta löytää päteväen syyn olla toimimatta niin.

Vaikuttamiseen ei ole halua, sillä nykyisistä asioista ei haluta tinkiä

Nuorten mukaan kulutusvalinnoilla on mahdollista vaikuttaa, mutta vaikuttaminen näyttäytyy epämiellyttävässä valossa, sillä vaikuttaminen merkitsee myös nykytilanteesta tinkimistä. Käsityksissä kerrottiin saavutetuista eduista, hyödykkeistä, palveluista sekä totutusta elintasosta. Näistä ei oltu halukkaita luopumaan, vaikka tällä voitaisiin saada aikaan myönteisiä vaikutuksia. Joonan kuvaus saavutettujen etujen ja kulutusvalintojen välistä suhdetta näin:

“Kun ostamme tuotteita kaupasta me yleensä katsomme sen kunnon ja kuinka kallis se on ja yleensä otamme halvimman tuotteen emme välitä missä se on tehty tai kuinka se on tehty koska se ei vaikuta minuun mitenkään. Kyllä me pärjäisimme täällä ilman mitään eksoottisia hedelmiä ja kaikkia uusia kännyköitä hyvin , mutta ne vaan helpottaa meidän elämää ja niitä on niin helppo saada. Kyllä minäkin ostan joka päivä kaupasta jonkun juoman - - En ole niin kiinnostunut mistä päin maailmaa se on tai miten se on tehty kunhan se on halpaa ja hyvää.”
Joonan (A8)

Joonan mukaan kulutusvalintoja ei tarvitse liiemmin miettiä. Tärkeintä on tarkistaa tuotteen kunto ja hinta. Joonan mukaan Suomessakin pärjättäisiin ilman ulkomailta tuotuja hedelmiä ja uusimpia kännyköitä, mutta koska tuotteet helpottavat ihmisten elämää ja ovat helppo saada, niitä myös ostetaan. Tärkeintä ei ole miten tuote valmistetaan vaan se, että niitä saadaan tänne halvalla helpottamaan kuluttajien elämää. Kulutustuotteita ilman ei haluta olla ja näin myöskään niiden valmistustavoilla ei ole merkitystä. Samaa linjaa jatkaa myös Saimi tekstissään. Hänen mukaansa ihmiset kyllä tiedostavat tuotteita valmistavien työntekijöiden olosuhteiden olevan huonot, mutta eivät välitä siitä:

“Moni tiedostaa, missä olosuhteissa kehitysmaissa valmistetut tuotteet valmistetaan, muttei välitä siitä. Se on hassua, sillä omastanikin mielestä tämä on väärin, mutta tuen sitä silti ostamalla näitä tuotteita. Kiireisen arjen keskellä ei aina tule ajateltua, että kuka tämänkin mehun hedelmät on poiminut ja missä olosuhteissa tai miten tämä paita on valmistettu. Suurin osa ihmisistä laittaa oman edun muiden edelle. Nämä tuotteet kun ovat halpoja ja niitä on helppo saada. Ei minulla ainakaan olisi varaa ostaa kaikkea kulutustavaraa sillä periaatteella, että ne olisivat kotimaassa valmistettuja.”
Saimi (C17)

Saimin mukaan tieto kehitysmaiden työntekijöiden ahdingosta jää taka-alalle kulutusvalinnoissa, sillä

arjen kiire ei anna aikaa ajatella asiaa syvällisemmin. Saimin mukaan suurin osa ihmisistä laittaa oman edun muiden edelle ja näin se, että itse saa hedelmämehua näyttäytyä tärkeämpänä kuin se, missä olosuhteissa mehu on tuotettu. Paremmissa olosuhteissa valmistetut tuotteet myös maksavat enemmän, eikä näin eettisyyteen tai ekologisuuteen panostavalla ole varaa ostaa kaikkea kulutustavaraa. Käsitys luo synkeää kuvaa ihmisten itsekkyydestä ja oman edun tavoittelusta, mutta toisaalta esittää ihmisen myös arjen kiireen uhrina. Ulkoisen tekijän johdateltavissa oloa kuvasi myös Niina:

“Itse ostan ehkä kerran vuodessa uuden puhelimen, joka on minusta liikaa, mutta mitä sille voi jos antaa muodin viedä itseään mukanaan.” Niina (A10)

Niinakin aloittaa tekstinsä kertomalla, että hän pitää omaa ostokäyttäytymistään vääränä, mutta toteaa perään, ettei hänellä oikeastaan ole muuta mahdollisuutta antaessaan itsensä kulkea muodin perässä. Käsitys ilmentää hyvin myös sitä, että nuorten kohdalla muoti ei koske pelkästään vaatteita tai muita asusteita, vaan myös elektroniikasta on tullut muotituote ja toimivuutta tärkeämpää onkin se, että laite on viimeisintä mallia. Monille nuorille kulutustuotteista ja -palveluista luopuminen muodosti muurin kulutusvalinnoilla vaikuttamisen eteen. Jenni kuvaili omaa kulutustaan ja esteitä joita hänen “järkeväälle” kulutukselleen on:

“Itsellänikin niinkun kaikilla varmasti on kuitenkin asioita joista en pystyisi luopumaan kuluttaakseni järkevämmin. Esimerkiksi vaikka tiedän että lentokoneella lentäminen saastuttaa todella paljon niin en voisi olla silti matkustamatta.” Jenni (B14)

Jennin näkemyksen mukaan jokaisella on varmasti jokin asia, josta ei ole valmis luopumaan kulutuksen vaikutusten pienentämiseksi. Jennille se on lentäminen ja vaikka hän tietää lentämisen saastuttavan, hän ei voisi luopua matkustamisesta. Käsityksessäkkin näkyy piilossa nykyisen kuluttamisen “helppous”, sillä voisihan Jenni varmasti jatkaa matkustamista, vaikkei enää koskaan lentäisi, matkat vain veisivät enemmän aikaa ja olisivat vaikeammin järjestettävissä kuin lentolippujen varaaminen. Käsitysryhmässä yleisestikin nykyisestä kuluttamisesta ei haluttu luopua, koska asiat olivat näin monien mielestä hyvin.

Kulutuspäätöksillä vaikuttaminen maksaa liikaa

Käsitysryhmän käsityksissä kuluttamisella vaikuttaminen oli mahdollista, mutta liian kallista. Käsityksissä esiintyi varsinkin jako kotimaisiin eettisiin ja kalliisiin vaatteisiin, sekä halpavaateketjujen

halpoihin kehitysmaissa tehtyihin vaatteisiin. Tällöin kulutusvalinnoilla vaikuttaminen näyttäytyi negatiivisessa valossa, sillä siihen ei nähty olevan varaa. Katariina pohti tekstissään eettisemmäksi koetun kotimaisen tuotannon hintaa:

“Pienemmissä piireissä Suomessakin tunnetaan esimerkiksi suomalaisia vaatemerkkejä. Niiden hintaluokka on usein kuitenkin kalliimpi, eikä esimerkiksi minun ikäiselläni satunnaisilla kesätyöpalkkavaroilla ja viikkorahoilla ole mahdollisuutta täydentää vaikkapa juuri vaatekaappiaan hintavilla, mutta kuitenkin laadukkaammilla ja ekologisemmilla tuotteilla.”
Katariina (B7)

Katariinan mukaan kotimaisen vaatemerkit eivät edes ole kaikkien tiedossa. Kotimaiset tuotteet olisivat laadukkaampia ja ekologisempia kuin muut vaatteet, mutta hintansa takia Katariinan ikäisen ja vähävaraisen kuluttajan ulottumattomissa. Näin vaikka halua ja tietoa olisi, ei kuitenkaan ole mahdollisuutta toimia haluamallaan tavalla kalliin hinnan vuoksi. Monissa teksteissä kirjoittajat usein sanoivat toimivansa mielellään ekologisesti, mutta vaatteiden suhteen heillä ei ollut vaikutusmahdollisuuksia. Näin Miia kuvaili tilannetta:

“Yritän huomioida ostopäätöksiäni aina silleen et ostaisin Suomalaisia tuotteita ja halvempia tuotteita, mutta vaatteissa en katso onko kotimainen vai ei osta sen jos se minua miellyttää ja hintaa pitää katsoa en haluaisi ainakaan itse tuhlaata housuihin yli 50€.” Miia (A11)

Vaatteissa Miia ostaa sen mikä miellyttää ja valmistusmaa jää toissijaiseksi. Hänellä ei toisaalta myöskään ole haluat tuhlaata housuihin yli 50€. Miian sanavalinnat housujen ostamiseen ja hintaan liittyen tuo esiin mielenkiintoisen asian nuorten teksteissä. Puhuessaan tuhlauksesta nuoret eivät suinkaan puhu runsaasta rahankäytöstä, vaan jonkin tietyn tuotteen kalleudesta. Monien halpojen vaatteiden ostaminen ei ole tuhlausta, sillä samalla rahalla saa monta vaatetta kun taas esimerkiksi yksistä housuista yli 50 euroa maksaminen on tuhlausta. Ajatuskulku ilmentää käsitystä, että tuotteiden laatu (materiaalien laatu, valmistustapa, ekologisuus, eettisyys jne.) on sivuseikka tuotteen hintaan nähden. Kotimaisten vaatteiden näkeminen kalliiksi toistuu monissa nuorten käsityksissä. Vaikka kotimaiset tuotteet ymmärrettiin nuorten käsityksissä ympäristölle myönteisinä, ei niitä kuitenkaan kuluteta, sillä ne maksavat liikaa. Nuorten mukaan laatu ei ole määrittävä tekijä, vaan nykyään muiden kuin uusimpien puhelinten kohdalla tuotteen halpa hinta.

Kulutus päätöksillä vaikuttaminen on liian hankalaa

Monet nuorista näkivät kulutus päätöksillä vaikuttamisen mahdolliseksi, mutta eivät itse kokeneet mahdollisuutta käytännössä toteutettavaksi sen vaikeuksien takia. Kulutusvalintojen pohtimista ei nuorten kertomuksissa voitu edellyttää aina ja joka tilanteessa, sillä se olisi ollut liikaa pyydetty. Näin Tuure kertoo ostopäätösten pohtimisen tarpeesta:

“Toisaalta aina ei pidä ruveta miettimään sitä parasta ratkaisua, koska elämä menisi silloin liian vaikeaksi ja aikaa kuluisi paljon, se on hyvä jos mietit joskus isoissa ostoksissa jotka vaikuttavat enemmän elämään tai luontoon.” Tuure (A2)

Tuuren mukaan aina ei kannata miettiä parasta ratkaisua, sillä se aiheuttaa liikaa vaivaa ja kuluttaa aikaa. Riittävää on, että kuluttaja huomioi kulutusvalintojensa vaikutukset vain suurissa ostoksissa, jotka vaikuttavat enemmän. Käsitys on lähes vastakkainen käsitysryhmän “Arjen pienet valinnat ovat tärkeitä” käsityksille, joissa painotettiin pienten kulutusvalintojen tärkeyttä jopa suurten ostopäätösten kustannuksella. Nuorten käsitykset jakautuivat siis aiheessa kahteen eri suuntaan. Toisaalta kulutusvalintojen pohtiminen nähtiin joissain käsityksissä toimivana, mutta vastaaja ei yksilönä ollut kiinnostunut jostain syystä vaikuttamaan. Esimerkiksi Eppu kuvaili omaa vaikuttamatta oloaan näin:

“Kai voisin alkaa ostamaan vaikka kotimaisia tuotteita että tukisin kotimaisia firmoja, kai voisin terveyteni kannalta katsoa mitä tuote sisältää, kai voisin olla ostamatta kit katteja että puita ei kaadeta, kai voisin alkaa ajamaan pelkästään pyörällä jotta en saastuttaisi autolla. Voisin varmaan sanoa että ei kaikki muutkaan katso mitä he ostavat joten miksi minun pitäisi. Mutta todellisuudessa, en vain jaksa.” Eppu (D9)

Eppu osaa kuvailla tekstissään monia mahdollisia kulutusvalintoja (kotimaisuus, vähentäminen, kulkuvälineen valinta), joilla yksilöt pyrkivät vaikuttamaan myönteisesti kuluttamisen vaikutuksiin ja kuvailee yhtä yleisimmistä syistä olla piittaamatta kulutuksen vaikutuksista (yksilö ei pysty vaikuttamaan). Lopuksi hän kuitenkin toteaa, ettei toimi todellisuudessa yhdenkään niistä mukaan sen vuoksi, ettei hän jaksa. Käsitysryhmän käsityksissä kulutusvalinnoilla nähtiin olevan mahdollista vaikuttaa, mutta yksilöt kokivat vaikuttamisen liian hankalana tai aikaa vievänä, jolloin vaikuttamaan ei edes pyritty.

Ongelmia on, mutta ei niihin tarvitse vielä puuttua

Joidenkin nuorten mielestä kulutusvalintoja ei tarvitse pohtia, sillä ongelmat eivät vielä ole todellisia tai niin suuria, että niihin tulisi puuttua. Kulutusvalinnoilla ei ollut merkitystä, sillä vakavia ongelmiakaan ei vielä ollut. Esimerkiksi Laila edusti käsitysryhmää ja kuvaili oman kiinnostuksensa puuttumisen vaikuttavan kulutusvalintojen pohtimiseen näin:

“Minulta nuo mieltäasiat jäivät kyllä todella vähäisiksi, koska ei minua ole ikinä opetettu tai kiinnostanut sademmsät tai mitkään ympäristöhommat ennen kun oikeasti tapahtuu jotain vakavaa joko metsien kannalta tai niiden kuljetusten saasteiden kanssa vaikka kyllähän se on vakavaa jo nyt mutta ei niin vakavaa.” Laila (A9)

Lailan mukaan häntä eivät ole ympäristöasiat ikinä kiinnostaneet. Syy tähän on se, ettei metsien kannalta tai saastumisen takia ole vielä sattunut mitään riittävän vakavaa. Laila tunnustaa tekstissään ongelmien olemassaolon, muttei kuitenkaan näe niitä vielä niin suurina, että hänen pitäisi omassa toiminnassaan ne huomioida. Myöskään Kristan kirjoitelman mukaan vielä ei ole aika miettiä kuluttamisen vaikutuksia:

“Silti olen sitä mieltä, että pääsääntöisesti ostopäätöksen tehdessä ei vielä tarvitse miettiä mistä tuote on tuotu. Kunhan ei osta liikaa turhia hyödykkeitä ja tuotteita. Luultavasti muutaman vuoden kuluttua tarvitsee alkaa miettimään mistä ja millä tavoin tuote on tuotu.” Krista (B8)

Kristan tekstissä ongelmien sijoittaminen lähitulevaisuuteen näyttää samalla vapauttavan kulutusvalintojen pohtimiselta. Ainoastaan liika turhien hyödykkeiden ostaminen näyttäytyy negatiivisessa valossa. On mielenkiintoista pohtia liittyykö Kristan ajatus siitä, että kulutusvalintoja pitää pohtia vasta muutaman vuoden kuluttua hänen ikääntymiseensä vai ympäristöongelmien pahenemiseen. Ensimmäinen tulkinta sai vastakaikua myös muiden nuorten teksteistä, joissa nuorilla nähtiin olevan pienempi vastuu kuluttamisen vaikutuksia miettiessä kuin vaikkapa aikuisilla tai yrityksillä. Aikuistumiseen kuuluu ilmeisesti myös kasvava vastuullisuus ympäristöstä, mutta ennen tätä ei kulutusvalintojen pohtiminen ole tärkeää. Toinen tulkinta taas tarkoittaa sitä, että samoin kuin Laila aikaisemmassa lainauksessa, myös Krista tunnustaa ympäristöongelmien olemassa olon ja jopa pohtii niiden paheneva. Ongelmat tulevat ajankohtaiseksi vasta muutaman vuoden kuluttua, joten ei ole tarvetta pohtia niitä vielä.

Tietoa ei ole tarpeeksi

Viimeinen käsitysryhmä pitää sisällään käsitykset, joissa kulutuspäätöksillä vaikuttamisen mahdollisuudet nähtiin heikkoina, koska vastaajalta puuttui tarvittavaa tietoa aiheesta. Vaillinaiset tiedot saattoivat johtua oman kiinnostuksen puutteesta, tiedon huonosta saatavuudesta tai ympäristövalistuksen puutteesta.

“Minulta nuo miettimisasiat jäävät kyllä todella vähäisiksi, koska ei minua ole ikinä opetettu tai kiinnostanut sademmsät tai mitkään ympäristöhommot - -” Laila (A9)

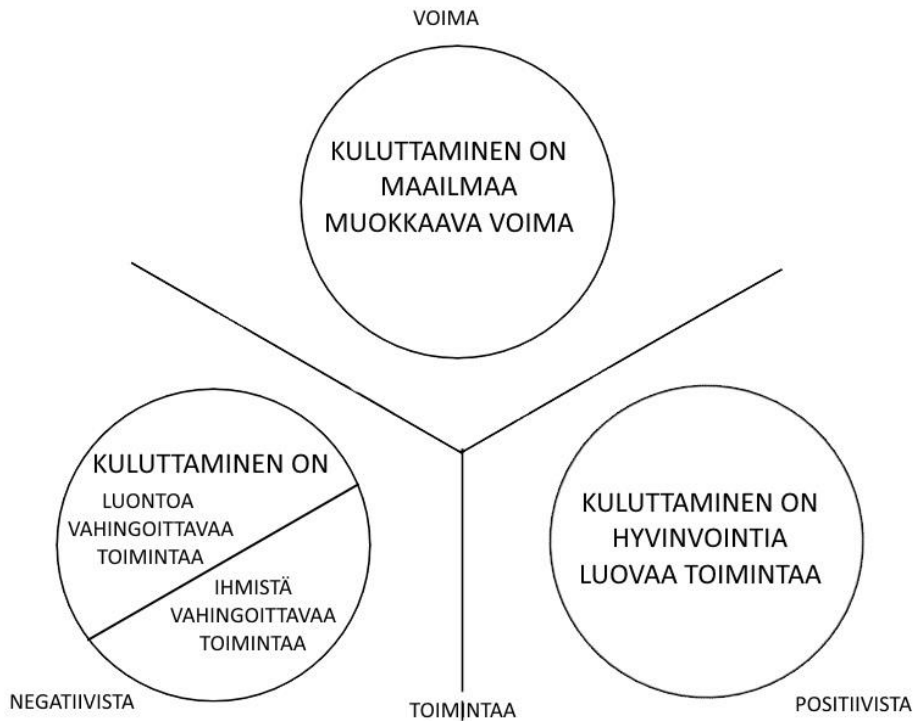
Lailan mukaan yksi syy sille, ettei hän juuri mieti kulutusvalintojaan on se, ettei häntä ole ikinä opetettu. Lailan käsityksen mukaan jokin toinen taho on laiminlyönyt hänen opetuksensa ja tämän takia hän ei tiedä kaikkea tarpeellista kuluttamisen vaikutuksista. Toinen käsityksissä esiintynyt syy tiedon puuttumiselle oli sen rajoittuneisuus:

“Useasti nyky-yhteiskunnassa varaa ja resursseja monipuolisiin valintoihin on, mutta kaikki uusi ja ekologisempi ei ole välttämättä tavoittanut kaikkia useasti totuttuihin kaavoihin kangistuneita kuluttajia.” Katariina (B7)

Katariinan mukaan tietoa olisi kyllä saatavilla, mutta kaavoihin kangistuneet kuluttajat eivät ole saaneet sitä. Katariinan mukaan uusi tieto ei pääse leviämään rajoittamatta rutiinien sokaisevan vaikutuksen takia. Riippumatta siitä, mikä tiedon leviämistä estää vaikuttaa se nuorten näkemyksen mukaan suoraan siihen, etteivät kuluttajat osaa toimia ekologisesti. Vaikutusmahdollisuuksia olisi, mutta niiden hyödyntäminen vaatisi parempaa tietoa ja sen laajempaa levittämistä aktiivisesti.

7 NUORTEN KÄSITYKSEN KULUTTAMISEN VAIKUTUKSISTA

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää miten nuoret käsittävät kuluttamisen vaikuttavan. Vastatakseni asettamaani tutkimuskysymyksen sekä tarkentaviin tutkimuskysymyksiin keräsin nuorilta kirjoitelmina aineiston, jota lähdin tutkimaan fenomenografista lähestymistapaa noudattaen. Fenomenografisessa analyysissä löydetty käsitysryhmät muodostivat tutkimuksen lopussa neljä kuvauskategoriaa, jotka auttavat jäsentämään nuorten käsityksiä kuluttamisen vaikutuksista sekä näiden käsitysten välisiä suhteita. Kuvauskategoriat eivät edusta yksittäisten nuorten käsityksiä, vaan yleisesti sitä käsitysten monimuotoisuutta, joka nuorten kirjoitelmista välittyi. Yhden vastaajan käsitykset voivat siis olla jakautuneet useampaan kuvauskategoriaan. Näin ollen kuvauskategoriat eivät ole suljettuja tapoja käsittää kuluttamisen vaikutukset, vaan yksilö voi omata joitain piirteitä vaikkapa jokaisesta kategoriasta. Tutkimukseni mukaan nuorten käsitykset kuluttamisen vaikutuksista voidaan esittää neljällä kuvauskategoriolla, jotka ovat Kuluttaminen on maailmaa muokkaava voima, Kuluttaminen on ympäristöä vahingoittavaa toimintaa, Kuluttaminen on ihmistä vahingoittavaa toimintaa ja Kuluttaminen on hyvinvointia luovaa toimintaa. Yhdessä kuvauskategoriat muodostavat tutkimukseni tuloksen, tulosavaruuden.



Kuvio 1. Kuvauskategoriajärjestelmä

Kuvauskategoriat järjestyivät edellisen kuvion mukaiseen kuvauskategoriajärjestelmään. Mielenkiintoista kategorioiden välisissä suhteissa oli ensinnäkin jako kuluttamisen käsittämiseen voimana tai toimintana. Toiseksi käsitykset toiminnasta vahingollisena jakautuivat kahteen kategoriaan toiminnan vaikutuksen kohteen (ihmiset ja luonto) mukaan ja viimeinen kategoria loi sisällöllisen vastavoiman kahden edellisen kategorian käsitykselle negatiivisista vaikutuksista (hyvinvointia luova toiminta). Kuvauskategoriasysteemin ulkopuolelle jäi käsitysryhmä 41. Tietoa ei ole tarpeeksi. Käsitysryhmä selventää, miksi nuoret eivät toimi ekologisesti, vaikka ovatkin asenteissaan ympäristöystävällisiä, eikä varsinaisesti vastaa suoraan esittämiini tutkimuskysymyksiin. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen jokaista kuvauskategoriaa kerrallaan ja avaan tarkemmin jokaisen kuvauskategorian muodostamien käsitysten variaatiota. Kuvauskategorioiden esittelyn jälkeen vastaan tarkemmin tutkimuksen alussa asettamiini tutkimuskysymyksiin ja pohdin tutkimukseni tuloksia ja niiden merkitystä.

7.1 Kulutus on maapalloa muokkaava voima

Kulutus on maapalloa muokkaava voima -kuvauskategorian mukaan nuoret näkevät kuluttamisen vaikutusten muokkaavan maapalloa. Vaikutuksen kohdistuvat elottomaan luontoon, maapallon vesiin, ilmaan ja lämpötilaan sekä resurssien riittämiseen. Toisaalta kuluttaminen näyttäytyy myös itsenäisenä voimana, melkein kuin luonnonvoimana. Kuluttaminen pyörittää yhteiskunnan kannalta tärkeää taloutta eikä yksittäinen kuluttaja tai yksittäinen kulutusvalinta ei ole riittävä vaikuttamaan tämän voiman suuntaan tai estämään sen vaikutuksia. Kuvauskategoria muodostui seuraavaan taulukkoon kerätyistä käsitysryhmistä.

Taulukko 2. Kulutus on maapalloa muokkaava voima

Kuvauskategoriaan liittyvät käsitysryhmät:
<ul style="list-style-type: none">2. Kuluttaminen vaikuttaa luonnonvarojen riittävyyteen4. Kuluttaminen aiheuttaa ilmastonmuutosta5. Kuluttaminen vaikuttaa ilmanlaatuun8. Kuluttaminen saastuttaa maailman vesiä21. Kuluttaminen pyörittää taloutta35. Yksittäinen ihminen ei voi vaikuttaa36. Yksittäisellä ostopäätöksellä ei ole merkitystä

Nuorten käsitysten mukaan kuluttaminen on voima, joka muokkaa maapalloa. Kulutus näyttäytyy liiallisena ja vaikuttaa tämän takia maapallon vesistöihin, ilmaan, luonnonvarojen riittävyyteen ja lämpötilaan. Kuluttamista ei käsitellä kuvauskategoriassa niinkään kulutustekojen kautta vaan ilmiönä, joka nähdään ihmisestä lähtöisin olevana voimana ja siitä puhutaankin käsityksissä usein pohtimatta tarkemmin siihen liittyviä tekoja. Käsityksissä mainittiin tekoja joilla kuluttamisen voiman vaikutuksia voidaan vähentää, mutta tekoja ei yhdistetty alun perin vaikutusten syntyyn.

Kulutus on voima, joka vaikuttaa nuorten mukaan myös maapallon elottomaan luontoon. Kuluttamisella on negatiivisia vaikutuksia veteen, ilmaan saasteiden sekä maapallon lämpötilaan ilmastonmuutoksen muodossa. Puhdas vesi ja ilma ovat elollisen luonnon edellytys maapallolla, mutta kuluttaminen vaarantaa näiden elottoman luonnon osien säilymisen puhtaana. Nuoret näkevät kuluttamisen voimana, jonka jo pelkkä olemassaolo edellyttää luonnonvarojen kuluttamista.

Ongelmana on kuitenkin se, etteivät maapallon luonnonvarat kestä nykyisenlaista kulutuksen tasoa.

Nuoret myös näkivät kuluttamisen voimana, johon ei ollut mahdollista vaikuttaa. Yksittäinen ihminen on voimaton suuren massan edessä. Monien nuorten mielestä heidän kulutusvalinnoillaan ei yksittäisenä ihmisenä ollut vaikutusta. Osa näki, että muiden toimiessa epäekologisesti, ei ollut mitään järkeä itse alkaa toimia ekologisesti. Osa mielestä taas ylipääntään mahdollisuus ja vastuu kulutuksen vaikutuksiin puuttumisessa olivat muilla tahoilla, joko valtioilla tai yrityksillä. Kulutusvalinnoilla ei nähdä olevan tuotantovaiheeseen liittyviä mahdollisuuksia ympäristövaikutuksien pienentämiseksi. Nuoret ja kuluttajat yleisesti kuitenkin vahvasti olettavat, että tuottajat kykenevät ja haluavat tehdä vastaavia muutoksia tuotantoprosesseihinsa (Niva & Timonen 2001, 335). Vihreään kuluttamiseen liittyy niin paljon erilaisia huomioitavia asioita, että Moisanderin mukaan kaikki asiat huomioiva vihreä kuluttajuus vaikuttaakin olevan liian suuri vastuu yksittäisen ihmisen kannettavaksi. (Moisander 2007, 408) Myös nuoret saattavat olla vihreän kuluttajuuden toimintatapojen ja vaadittavien tietojen kanssa hämillään ja ekologisestikin asennoitunut kuluttaja voi horjua päätöksissään. Jotkut nuoret, jotka pohtivat ekologista kuluttamista ja joiden käsityksissä vaikuttaminen oli mahdollista, tulivat kuitenkin tekstissään siihen käsitykseen, ettei yksittäisillä kulutusvalinnoilla ole merkitystä. Toisaalta joidenkin nuorten käsitysten mukaan kuluttaminen on nykyiselle yhteiskuntajärjestelmälle välttämättömyys ja näin vaikuttamisen ulkopuolella.

Aiemman tutkimuksen mukaan vain neljännes nuorista on kiinnostunut kulutus päätöksensä ympäristövaikutuksista ja tästä neljänneksestä yli puolet on tyttöjä (Autio & Wilska 2003, 8). Tähän voi vaikuttaa tämä omien vaikutusmahdollisuuksien koettu puutos. Kun kulutus nähdään voimana johon on mahdotonta tai ainakin erittäin vaikeaa vaikuttaa, tulee vaikuttamispyrkimyksistä huomattavasti vähemmän houkuttelevia. Toisaalta kuvauskategoria liittyy vahvasti myös green-gap ilmiöön. Autio toteaa tutkimuksensa nuorten hallitsevan vihreän kulutuksen retoriikan, mutta heidän toimintansa ei kuitenkaan vastaa sitä. (Autio 2006, 137) Heidän suhteensa vihreään kulutukseen on ongelmallista. Aution (2006, 57) tutkimuksessa he toivat esiin monia ongelmia, jotka rajoittivat heidän mahdollisuuksiaan toimia ekologisesti. Osa taas vihreä kuluttaminen ei kiinnostanut tai he eivät halunneet toimia sen edellyttämällä tavoilla. Aiemman tutkimuksen mukaan nuorilla on taipumusta liioitella ympäristöongelmia siinä mielessä, ettei niitä heidän mukaansa ole millään muotoa mahdollista ratkaista (Palmberg 2003, 158). Ajatus omien vaikutusmahdollisuuksien puutteesta voi siis nousta joko

puutteellisista tiedoista ja taidoista tai vain haluttomuudesta toimia ekologisesti.

7.2 Kulutus on luontoa vahingoittavaa toimintaa

Kulutus on luontoa vahingoittavaa toimintaa -kuvauskategorian mukaan nuoret käsittävät kulutuksen ensisijaisesti ihmisten toimintana, joka vahingoittaa luontoa. Kuluttaminen nähdään kuitenkin toimintana ja johon myös voidaan vaikuttaa. Vaikutukset ovat siis hallittavissa tai vältettävissä, jos riittävää halukkuutta muutokseen vain löytyy. Kulutusta kohdentamalla tai tietyillä kulutusvalinnoilla on mahdollista vaikuttaa kuluttamisen vaikutuksiin ja pienentää luontoon kohdistuvaa painetta. Kuvauskategoria muodostui seuraavaan taulukkoon kerätyistä käsitysryhmistä.

Taulukko 3. Kulutus on luontoa vahingoittavaa toimintaa

Kuvauskategoriaan liittyvät käsitysryhmät:

1. Kuluttaminen aiheuttaa ympäristöongelmia, jotka haittaavat muita eliöitä
3. Kuljetus saastuttaa
6. Kuluttaminen vahingoittaa luontoa ja ympäristöä
7. Kuluttaminen aiheuttaa päästöjä
9. Kuluttamisen takia sademetsät kärsivät
10. Kuluttaminen vaatii energiaa
11. Kuluttaminen tuottaa jätettä
25. Tietyt tuotteet ovat ympäristöystävällisempiä
26. Kotimaiset tuotteet ovat ympäristöystävällisempiä
28. Kierrätyksellä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin
29. Uusiokäytöllä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin
30. Kuluttamista vähentämällä voi vaikuttaa kulutuksen ympäristövaikutuksiin
32. Arjen pienet valinnat ovat tärkeitä
33. Aineeton kuluttaminen on ympäristöystävällistä
34. Kulkuvälineen valinta vaikuttaa luontoon
39. Kulutuspäätöksillä vaikuttaminen on liian hankalaa
40. Ongelmia on, mutta niihin ei tarvitse puuttua vielä

Nuorten käsityksissä kuluttaminen oli toimintaa, jonka vahingoittaa elollista luontoa. Kuluttaminen ja siihen liittyvät asiat, kuten tuotteiden ja raaka-aineiden kuljettaminen sekä kuluttamisen sivutuotteena syntyvät päästöt aiheuttavat ympäristöongelmia. Vaikutukset näkyvät niin länsimaissa, jossa tuotteet kulutetaan kuin kehitysmaissa, joissa tuotteet tuotetaan. Kuluttaminen toimintana vaikuttaa ympäristöön, sillä kuluttaminen vie raaka-aineita ja energiaa sekä tuottaa niin jätettä kuin turhaa materiaa. Nuoret ovat huolissaan maapallon kestävästä ja elollisen luonnon selviytymisestä.

Nuoret kuitenkin uskovat vaikutusmahdollisuuksiin, koska kuluttaminen on toimintaa, jonka vaikutuksiin voi kulutusvalinnoilla vaikuttaa. Kotimaiset tuotteet, lähiruoka, luomutuotteet ja vastuulliset tuotteet nähtiin omalta osaltaan ratkaisuna kuluttamisen aiheuttamiin ongelmiin. Aineeton kuluttaminen, kuten palvelut ja sähköiset tuotteet ovat nuorten mielestä ympäristöystävällisempiä. Vuoden 2013 nuorisobarometrin mukaan 60 % nuorista on pyrkinyt vaikuttamaan ostopäätöksensä kautta. Wilska epäileekin, että tietoiset ostopäätökset ovat nuorille luontevin tapa vaikuttaa. (Wilska 2014, 122) Vihreys näyttäytyykin nuorten käsityksissä enemmän kulutusmotiivina, kuin kulutusta karsivana (Autio & Wilska 2003, 15).

Kuitenkin jotkut tutkimukseni nuoret näkivät oman kuluttamisen tarkan pohtimisen erittäin tärkeänä. Useat nuoret näkivät ostopäätösten tarpeellisuuden ja tuotannon vaikutusten pohtimisen olevan ympäristön kannalta tärkeää. Kulutuksen vähentäminen ja kohdistaminen eettisempiin ja ympäristöystävällisempiin tuotteisiin ja kulkuvälineisiin nähtiin erittäin tehokkaana keinona toimia vastuullisena kuluttajana. Antikuluttajuus näkyy myös nuorten käsityksissä. Kieltäytymällä turhista tuotteista, kierrättämällä ja vanhoja tavaroiden uusiokäytöllä voi nuorten käsityksen mukaan vähentää oman kuluttamisen vaikutuksia.

Nuorten käsityksissä arkipäivän teot korostuivat tärkeänä ympäristöystävällisen kuluttamisen muotona. Pienten tekojen ideologia on aiemmankin tutkimuksen mukaan ominaista nuorille kuluttajille (Autio 2006, 72). Arjen pieniin tekoihin lukeutuvat kierrättäminen, lajittelu, muovipussien välttäminen ja energian säästäminen. Kuluttaminen on siis myös ostopäätösten ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa, jolla itse ostopäätöksen jälkeen kuluttamisen vaikutuksia pyritään pienentämään tai ehkäisemään.

Kuluttamisen ympäristövaikutuksiin vaikuttaminen ei kuitenkaan ole täysin ongelmatonta. Nuorten käsitysten mukaan kuluttamisella vaikuttaminen on kuitenkin usein liian hankalaa. Kulutusvalintojen pohtiminen vaatii tietoa, käytännön taitoja, aikaa ja henkisiä resursseja. Kaikilla nuorilla ei ole riittävästi näitä tai halua kohdentaa omia resursseja ympäristöystävälliseen kuluttamiseen. Nivan ja Timosen mukaan kuluttajien on hankala arvioida tuotantovaiheeseen liittyviä mahdollisia parannuksia tuotannon ympäristövaikutuksien pienentämiseksi (Niva & Timonen 2001, 335). Näin myös omien kulutusvalintojen pohtiminen niiden seurausten kannalta voi olla hankalaa. Osa nuorista edustaa käsitystä, jonka mukaan ongelmia on, mutta niihin ei tarvitse puuttua vielä.

7.3 Kulutus on ihmisiä vahingoittavaa toimintaa

Myös Kulutus on ihmisiä vahingoittavaa toimintaa -kuvauskategorian mukaan nuoret käsittävät kulutuksen ihmisen toimintana. Kuvauskategorian mukaan kuluttaminen on toimintaa, joka vahingoittaa ihmisiä. Jotkut kärsivät vaikutuksista fyysisesti, kuin taas joillekin vaikutukset aiheuttavat enemmänkin henkistä kärsimystä. Kuluttaminen nähdään kuitenkin toimintana ja näin myös sen vaikutuksiin koetaan voitavan vaikuttaa. Kuvauskategoria muodostui seuraavaan taulukkoon kerätyistä käsiteryhmistä.

Taulukko 4. Kulutus on ihmisiä vahingoittavaa toimintaa

Kuvauskategoriaan liittyvät käsiteryhmät:
<ul style="list-style-type: none">12. Kuluttaminen aiheuttaa ympäristöongelmia, jotka haittaavat ihmisiä13. Kuluttaminen ja teknologia vaikuttavat ihmisten sosiaalisuuteen14. Kulutuskulttuuri sitoo ihmisiä15. Lisääntyvä teknologia vähentää työtä17. Kuluttaminen aiheuttaa taloudellisia ongelmia22. Halpojen tuotteiden kuluttaminen luo huonot työolot kehitysmaissa23. Kuluttamisen myötä kehitysmaiden työntekijät saavat pientä palkkaa24. Kuluttaminen aiheuttaa lapsityövoiman käyttöä27. Kotimaiset tuotteet ovat eettisiä31. Kulutus päätöksillä voi vaikuttaa kannattavuuteen38. Kulutus päätöksillä vaikuttaminen maksaa liikaa

Nuorten käsityksissä kuluttaminen näyttäytyi toimintana, joka vahingoittaa ihmisiä niin lähellä kuin kaukana. Kulutus vaikuttaa ihmisten terveyteen, hyvinvointiin ja viihtyvyyteen välillisesti ympäristöongelmien kautta ja suoraan esimerkiksi tuotannossa työskenteleviin ihmisiin. Kuluttamisen nähtiin aiheuttavan vaaraa ihmisten terveydelle ympäristöongelmien, saastumisen ja huonojen työolojen kautta. Halpojen tuotteiden valmistaminen ja ostaminen oli nuorten käsityksissä yksi suurimmista kuluttamisen huonoista vaikutuksista. Kehitysmaiden työntekijät olivat nuorten käsityksissä huonossa asemassa. Halpojen tuotteiden ostaminen nähtiin olevan suoraan kytköksissä työntekijöiden huonoon palkkaan, turvattomiin työolosuhteisiin ja lapsityövoiman käyttöön.

Nuoret käsittivät kulutusvalinnat kuitenkin ratkaisuna kuluttamisen ihmisille aiheuttamiin ongelmiin. Tuotteiden valmistusolosuhteisiin voi heidän mukaansa vaikuttaa suoraan ja tehokkaasti välttämällä epäeettisiä tuotteita ja valmistustapoja ja taas suosimalla sellaisia tuotteita ja valmistustapoja, jotka

edistävät vastuullisuutta myös työntekijöitä kohtaan. Ongelmaksi nuoret kuitenkin näkivät vastuullisten tuotteiden kalliin hinnan. Vastuulliset tuotteet, kuten kotimaiset vaatteet maksavat huomattavasti enemmän kuin halpaketjujen kehitysmaissa valmistetut vaatteet.

Myös kulutuksen ympärille syntynyt kulutuskulttuuri aiheuttaa pahoinvointia. Aution mukaan nuoret eivät näe kuluttamista vain mielihyvän lähteenä, vaan myös pahaa mieltä aiheuttavana asiana, jota koskevat ulkoiset vaatimukset ja normit. (Autio 2006, 43) Nuoret toistavat paljon näkyvillä olevaa käsitystä sosiaalisen median ja uuden teknologian epäsosiaalistavista vaikutuksista, mutta myös näkevät nykyisen kulutuskulttuurin, kuten jatkuvan muodin perässä seuraamisen ja halpojen massatuotteiden hamstraamisen, aiheuttavan kuluttajille vaikeuksia. Kulutuskulttuuri sitoo yksilöitä ja ajaa ympäristöä huonompaan tilaan. Jatkuva kuluttamisen tarve myös ajaa jotkut taloudellisiin ongelmiin. Tutkimukseni tulokset ovat siis hyvin samoilla linjoilla Aution löytöjen kanssa.

7.4 Kulutus on hyvinvointia luovaa toimintaa

Kulutus on hyvinvointia luovaa toimintaa -kuvauskategorian mukaan kulutus on ihmisten toimintaa, joka luo hyvinvointia. Sisällöllisesti kuvauskategoria toimii ikään kuin vastavoimana aiempien kuvauskategorioiden käsitykselle kuluttamisen negatiivisista vaikutuksista. Nuorten käsitysten mukaan kuluttamisella on positiivisia vaikutuksia tai vaikutukset eivät ole ainakaan pelkästään negatiivisia. Kuvauskategoria muodostui seuraavaan taulukkoon kerätyistä käsitysryhmistä.

Taulukko 5. Kulutus on hyvinvointia luovaa toimintaa

Kuvauskategoriaan liittyvät käsitysryhmät:
16. Kuluttaminen luo henkistä hyvinvointia
18. Kuluttaminen luo työtä
19. Kuluttaminen edistää taloutta kehitysmaissa
20. Kuluttaminen on hyödyllistä
37. Vaikuttamiseen ei ole halua, sillä nykyisistä asioista ei haluta tinkiä

Nuoret käsittivät kulutuksen myös positiivisia vaikutuksia aikaansaavana toimintana. Kuluttaminen luo henkistä hyvinvointia materian kautta ja toisaalta mahdollistaa uusien ruokien ja muiden tuotteiden kokeilun samalla lisäten onnellisuutta. Kuluttaminen luo myös uusia työpaikkoja kysynnän kasvaessa.

Kulutuksen työllistävä vaikutus näkyy niin kotimaassa kuin kehitysmaissa, riippuen siitä missä valmistettuja tuotteita kuluttajat ostavat. Tuotteiden ostaminen kehitysmaista näyttäytyi positiivisena toimintana, sillä se edisti kehitysmaiden taloutta ja tämän kautta hyvinvointia. Kuluttaminen käsitetään nuorten kirjoitelmissa myös yleisesti hyödyllisenä. Kuluttajat hyötyvät kokemuksien ja tuotteiden kautta, kauppiat ja valmistajat rahallisesti.

Toisaalta kuluttamisen positiiviset vaikutukset näyttävät myös ongelmallisina kun ne suhteutetaan kuluttamisen negatiivisiin vaikutuksiin. Kuluttaminen luo hyvinvointia, mutta vahingoittaa samalla ihmisiä ja luontoa. Näiden kahden asian yhdistäminen ei ole helppoa, sillä saavutetuista eduista ja hyvinvoinnista ei olla halukkaita luopumaan. Näin myös negatiivisten vaikutusten estäminen hyvinvoinnin kustannuksella ei ole houkuttelevaa. Tulkintaa tukee myös aiempi tutkimus, jonka mukaan valtaosa nuorista suhtautuu ympäristöasioihin vakavasti, mutta ei ole valmis luopumaan tavoitetuista mukavuuksista. Tuotteistettu valmis, helppo ja halpa paketti ekologisuutta, joka ei edellytä tinkimistä jo saavutetuista eduista tai asioista, sopii nuorille paremmin. (Autio & Paju 2005, 10)

7.5 Nuoret vihreinä kuluttajina

Kun Autio omassa tutkimuksessaan toteaa nuorten kuluttajuuden olevan moniäänistä (Autio 2006), voin oman tutkimukseni perusteella todeta niin olevan myös nuorten käsityksien kuluttamisen vaikutuksista. Nuorten teksteissä erilaiset jopa ristiriitaiset käsitykset ilmenivät samassa tekstissä toisistaan riippumatta tai ikään kuin henkilön omien käsitysten vuoropuheluna (esimerkiksi Piitu (C15), 76; Katariina (B7), 78). Käsityksistä oli kuitenkin erotettavissa neljä erilaista käsitystapaa. Nämä tutkimukseni neljä kuvauskategoriaa muodostavat tulosavaruuden, jossa nuorten käsityksen kuluttamisen vaikutuksista muodostavat kahtiajaon kuluttamisesta voimana ja toimintana ja toisaalta kahtiajaon kuluttamisesta vaikutuksiltaan positiivisena ja negatiivisena tapahtumana ja toimintana. Riippumatta näkökulmasta kaikki nuoret kuitenkin tunnistivat kuluttamisen vaikuttavan ympäristöön. Myös aiemman tutkimuksen perusteella enemmistö nuorista pitää ympäristöongelmia todellisena uhkana ja tiedostaa kuluttamisen ja niiden välisen syy-seuraussuhteen (Autio & Wilska 2003, 15). Ympäristöarvot ovat suosittuja nuorten keskuudessa ja Nuorisobarometri 2013 mukaan hyvin tärkeänä tai melko tärkeänä ympäristön kunnioittamista piti 82 % ja yhdentekeväksi tai melko yhdentekeväksi sen koki 13 % nuorista. Kuitenkin vain 5 % vastanneista nuorista koki vaikutusmahdollisuutensa

ympäristöasioissa suuriksi ja 30 % melko suuriksi. Olemattomiksi tai vähäisiksi omat vaikutusmahdollisuutensa koki 19 %. (kts. Myllyniemi, S. 2014, kuvio 18, 43; kuvio 29, 59) Vaikutusmahdollisuutensa kokee siis hyviksi vain noin yksi kolmesta nuoresta. Tutkimukseni mukaan nuoret kyllä tiesivät vaikutusmahdollisuuksien olemassaolosta ja osasivat nimetä useita vaikuttamistapoja. Toisaalta myös käsitys siitä, ettei yksittäinen kuluttaja voi vaikuttaa, oli melko yleinen.

Suomalaiset ovat yleensä enemmän huolissaan kulutuksen ympäristövaikutuksista kuin sen eettisyydestä (Nyrhinen & Wilska 2012, 31) ja myös nuoret kirjoittivat määrällisesti enemmän kuluttamisen vaikutuksista luontoon kuin muihin ihmisiin. Nuorten käsityksissä näkyi vahva suosio kulutusvalinnoiden hyödyntämisessä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Tiettyjen tuotteiden suosiminen ja boikotointi sekä ympäristöystävällisen ja eettisen suosiminen olivat nuorten käsityksissä hyviä ja tehokkaita tapoja vaikuttaa kuluttamisen vaikutuksiin. Nuorten käsityksissä näkyi myös pienten tekojen -ideologia. Monien nuorten mielestä tärkeintä ympäristömyönteistä ja samalla kuluttamisen negatiivisia vaikutuksia ehkäisevää toimintaa on arjen pienten tekojen ympäristöystävällisyys. Roskien vieminen oikeaan paikkaan, biojätteen, metallin, pahvin, paperin ja lasin lajittelu ja kierrätys, ruoan säästäminen ja joukkoliikenteen suosiminen nähtiin pieninä tekoina, jotka eivät vaatineet suurta vaivaa kuluttajalta itseltään, mutta joilla nähtiin olevan merkittävä vaikutus ympäristöön. Pienten tekojen suosimisen takana voi olla se, että nuoret ovat tottuneet näihin pieniin ympäristöystävällisiin tekoihin. Monet vihreät käytännöt (esimerkiksi lajittelu ja PALPA:n kierrätysjärjestelmät) ovat olleet voimassa heidän elämänsä ajan ja ovat normaaleja valtaviiran omaksumia käytäntöjä (Autio 2006, 49).

Myös antikuluttajuuden teot olivat mukana nuorten kertomuksissa. Vähentäminen, kieltäytyminen, kierrätys ja uusiokäyttö näkyivät joissakin kirjoitelmissa, mutta olivat selvästi epäsuosimpia kuin ostovalinnoilla vaikuttaminen. Siinä missä kierrätys on tullut luontevaksi osaksi nuorten omaksumaa "arjen pienten tekojen" vihreää kuluttajuutta, kieltäytyminen ja vähentäminen muusta kuin turhasta näyttäytyy epämieluisana vaihtoehtona. Totuttu hinta-taso, halvat vaatteet ja totuttu määrä kaikkea haluttua ovat monille nuorille tinkimättömiä arvoja. Vaikka nuoret kokevat itsensä ja ovatkin arvoiltaan ympäristöystävällisiä kuluttajia, he tuntuvat kuitenkin ensi sijassa olevan nykyiseen kulutuskulttuuriin tottuneita kuluttajia. Näin arvojen ollessa ristiriidassa omat arvot usein ohittavat ympäristöarvot.

Arvojen ristiriidan tulkinta saa tukea myös Iain Blackin ja Helen Cherrierin tutkimuksesta. He antavat tutkimuksessaan esimerkin kotiäidistä, joka uutta maalia taloonsa valitessaan haluaisi ottaa huomioon maalin ympäristöystävällisyyden, mutta on huolissaan onko saatavilla maalia, joka säilyttää oikean värin. (Black & Cherrier 2010, 443.) Näin estetiikka nousee ympäristöä tärkeämmäksi arvoksi. Vastaavasti nuorten omat ja itselle läheisemmät arvot voivat syrjäyttää ympäristöystävällisyyden päätöksiä tehtäessä.

Nuorten suosimat arjen pienet teot ovat kuitenkin riittämättömiä kestävän kulutuksen näkökulmasta (Heiskanen & Pantzar 1997, 410). Ympäristöongelmien ratkaisuksi on nähty kuluttamisen vähentämistä, mutta mistä nuoret kokevat voivansa vähentää? Helpompi on ehkä pohtia, mistä nuoret eivät ole valmiita vähentämään. Välttämättömäksi kulutukseksi lasketaan yleensä perustarpeisiin kuten ruokaan, vaatteisiin ja asumiseen liittyvä kulutus. Välttämättömyyden kokeminen on kuitenkin suhteellista ja ajasta, mieltymyksistä ja tulotasosta riippuvaa. Esimerkki uusista välttämättömyyksistä ovat uudet tiedonvälitykseen liittyvät laitteet, kuten älypuhelimet (Ahlqvist 2009). Tutkimissani kirjoitelmissa nuoret kertoivat tarpeesta seurata muotia ja tietotekniikan tarpeellisuudesta. Nuoret toisintavat kirjoitelmissaan Ahlqvistin tulkintaa uusista välttämättömyyksistä. Nuorten käsityksissä ilmeni myös haluttomuutta luopua jo saavutetuista eduista ja elintasosta. Nykyinen koettiin tarpeettomaksi ja näin myös samalla välttämättömäksi. Vastaava tilanne on nähtävissä myös yleisesti yhteiskunnassa, eikä tilanne koske siis vain nuoria. Ahlqvistin mukaan nykyään ei ole aihetta tehdä selkeää eroa välttämättömän ja vapaa-valintaisen kulutuksen välille (Ahlqvist 2009, 14). Siinä missä ennen välttämätön on keskittynyt hengissä selviämiseen liittyviin kulutustekoihin, nykyään suurempi ala kuluttamisesta koetaan välttämättömäksi.

Henna Jyrinki, Hanna Leipämaa-Leskinen ja Pirjo Laaksonen ovat tutkineet mitä nuoret aikuiset kokevat välttämättömäksi kulutukseksi. (Jyrinki, Leipämaa-Leskinen & Laaksonen 2012, 5) Nuoret kokivat yli puolet (n. 60 %) kuluttamisestaan olevan välttämätöntä kun taas puhtaasti ylliseksi kuluttamiseksi koettiin vain kymmenes kuluttamisesta. (Jyrinki et al. 2012, 10) Vaikka tutkimuksen tuloksia ei voida suoraan yleistää koskemaan kaikkia nuoria aikuisia (vrt. Jyrinki et al. 2012, 9) antaa se kuvaa minkälaiset asiat joillekin nuorille ovat välttämättömiä. Kulutustekojen välttämättömyys oli sidoksissa tilanteeseen ja tutkimuksessa jopa samat henkilöt kuvailivat saman kulutusteon välttämättömyyttä erilalla eri tilanteissa. Nuoret aikuiset luokittelevat monia kulutustekojaan

välttämättömiksi sosiaalisen kuuluvuuden näkökulmasta. Sosiaalisiin tilaisuuksiin osallistumiseen, kännykkään ja sosiaaliseen mediaan sekä siistiin ulkonäköön liittyvät kulutusteot olivat nuorten aikuisten näkökulmasta välttämättömiä. (Jyrinki et al. 2012, 14.) Samaa ajatusta toivat esiin myös tutkimani nuoret. Vaikka esimerkiksi uusien puhelinten hankkiminen näyttäytyi teksteissä negatiivisena tekona, ostopäätöstä perusteltiin välttämättömäksi nykyisen kulutuskulttuurin ja sosiaalisen kuulumisen kautta. Välttämätön kuluttaminen näyttäytyy Jyrinkin artikkelin ja tutkimukseni perusteella joustavana käsitteenä, jonka piiriin mahtuu tilanteesta riippuen hyvin erilaisia tekoja (kts. Jyrinki et al. 2012). Tämän valossa nuorten kuluttamisen vähentäminen näyttäytyy haastavana. Kaikki kulutusvalinnat kun voivat olla hyvin perusteltavissa nuorten tilannesidonnaisten tarpeiden näkökulmasta.

Vuoden 2005 nuorisobarometrin aineistosta Haanpää on selvittänyt, että nuoret suhtautuvat asenteissaan ympäristövastuullisuuteen positiivisesti, mutta kun tarkastellaan elintasoja leikkaavia ja muuttavia käytännön toimia, ei sama positiivisuus siirry tekoihin (Haanpää 2005, 122). Sama ero asenteiden ja tekojen välillä välittyi myös aineistoni monista kirjoitelmista, joissa nuoret pohtivat kulutuksen vaikutuksia ensin hyvinkin asiantuntevasti, mutta päätyivät kuitenkin kertomaan poikkeuksista, erityistilanteista tai omasta kyvyttömyydestään toimia toivotulla tavalla. Saimia tiivistä kirjoitelmassaan nuorten käsityksistä välittyneen tilanteen erinomaisesti:

*“Tästä aiheesta on helppo puhua tai kirjoittaa, mutta vaikeampaa toteuttaa omassa elämässä.”
Saimi (C17)*

Myös aikaisempi tutkimus on tuonut esiin, että vaikka nuoret kyllä hallitsevat ympäristöystävälliseen kuluttamiseen liittyvän retoriikan, he eivät toimi sen mukaisesti (Autio 2006, 137). Tutkimani nuoret hallitsevat niin vihreän kuluttajuuden puhetaivat kuin myös puhetaivat, joilla on hyväksytyä perustella vihreän kuluttajuuden arvojen ohittamista kulutusteoissa. Nuorten kirjoitelmissa esiintyi paljon omaa kulutusta rationalisoivaa puhetta, jossa omien kulutusvalintojen huonot vaikutukset tiedostettiin, mutta kulutusvalinnat perusteltiin silti joko välttämättömyyden, järkevyyden tai jonkin muun syyn kautta. Näin epäympäristöystävällinenkin teko saatiin näyttäytymään niin, ettei kuluttava nuori poikennut eettisistä periaatteistaan ainakaan merkittävästi. Autio ja Wilska ovatkin omassa tutkimuksessaan saaneet selville, että periaatteellisen ja asennoitumisen tasolla vaikuttavan vihreyden ja toteutettavan materialistisen kuluttamisen välillä ei nähdä ristiriitaa (Autio & Wilska 2003, 15).

Aiemman tutkimuksen perusteella vihreä kulutus on sukupuolittunut. Nuoret miehet rakentavat vain harvoin kuluttajaidentiteettinsä ekologisuuden ympärille, kun nuorille naisille vihreä kuluttaminen on yleistä (Autio 2006, 11). Vastaavanlaista eroa sukupuolten välissä ei kuitenkaan ollut löydettävissä nuorten käsityksissä kuluttamisen vaikutuksista. Sekä tytöt että pojat osasivat tuoda esiin kuluttamisen vaikutuksia sekä vastaavasti molemmista sukupuolista löytyi myös niitä, joiden käsitykset heidän itsensäkin mukaan olivat hataralla pohjalla. Aution mukaan nuorten rakentamassa vihreän kuluttajan toimijuudessa on kyse pääasiassa jätteistä huolehtimisesta, eikä esimerkiksi oman kuluttamisen vähentämisestä (Autio 2006, 54). Oma tutkimukseni tukee tätä tulosta. Nuoret käsittävät kuluttamisen vaikuttavan ympäristöön monilla tavoilla ja näkevät kulutusvalintojen vaikuttavan tähän. Kuitenkin he näkevät vaikutusmahdollisuutensa vähäisinä ja nostavat vaikutusmahdollisuuksista esille lähinnä kuluttamiseen vaikuttamisen kuluttamalla. Autio toteaaakin, että valtavirran hyväksymä vihreäkulutus on pieniä tekoja, jotka eivät kyseenalaista kuluttamisen hedonistista ideologiaa (Autio 2006, 130). Wilskan mukaan suomalaisilla kuluttajilla on tyypillinen tapa pyrkiä antamaan itsestään kuva rationaalisenä kuluttajana sekä vähätellä oman kuluttamisen määrää. (Wilska 2005, 78) Tämä tapa on yhteinen myös nuorille. Wilskan kertoo nuorten asenteiden yleisestikin kulutusta kohtaan heijastelevan yhteiskunnan vallitsevia asenteita. Kuluttajana vaikuttamisen pitää tuntua kuluttajasta hyvältä, yhteisölliseltä tai hyödylliseltä. (Wilska 2014, 123.) Tällaiseksi on onnistuttu tekemään esimerkiksi lajittelu ja juomatölkkiä ja -pullojen kierrätysjärjestelmät kun taas oman kulutuksen vähentäminen tai joistain hyödykkeistä luopuminen on nuorille lähes täysin vierasta. Tämä muodostuu ongelmalliseksi, sillä kuluttamisen ongelmia rajallisella maapallolla ei ole mahdollista ratkaista kuluttamista jatkamalla.

Nuorilla olisi kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa. Nykyinen reaaliajassa tapahtuva tiedonvälitys mahdollistaa epäeettisten ja epäekologisten toimien nousemisen kuluttajien tietoon ja näin ollen kuluttajilla on aikaisempaa enemmän valtaa vaikuttaa omilla valinnoillaan (Wilska 2014, 121). Wilskan mukaan nuoret eivät tästä huolimatta koe yleisesti kulutusvalintojaan hyvänä keinona vaikuttaa (Wilska 2014, 121). Tutkimukseni mukaan nuoret kuitenkin kokevat kulutusvalintojen vaikuttavan ja ostopäätökset, kuten ostoboikotit ja tiettyjen tuotteiden suosimisen, toimiviksi vaikutustavoiksi.

7.6 Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta

Olin tutkimuksessani kiinnostunut opetussuunnitelmassa mainittujen tavoitteiden täyttymisestä. Opetussuunnitelman perusteet 2004 biologian ja maantiedon perusteissa sekä ainerajat ylittävä aihekokonaisuus “Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta” nimeävät perusopetuksen tavoitteiksi oppilaan valmiudet toimia ympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin puolesta, sekä valmiudet arvioida oman kulutuksensa ja arkikäytäntöjensä vaikutuksia sekä toimia kestävän kehityksen edellyttämällä toimintatavoilla. Kuten aiemmassa luvussa totesin, enemmistö nuorista tiedostaa kuluttamisen ja niiden välisen syy-seuraussuhteen. Tässä mielessä tavoitteet on siis suurimman osan kohdalla saavutettu. Monet nuorista osasivat kertoa tarkastikin omasta kulutuksestaan ja arvioida eri kulutusvalintojen vaikutuksia totuudenmukaisesti. Nuoret osasivat ilmaista käsityksensä hyvin ja tukea kirjoittamaansa syvälliselläkin analyysillä sekä elävillä esimerkeillä. Tietoa ei ole tarpeeksi -käsitysryhmä sivuaa aihetta, vaikei se kuvauskategorioihin kuulunutkaan. Osa nuorista siis näki, että heidän oli hankala kertoa käsityksistään kuluttamisen vaikutuksista sekä hankala toimia ympäristöystävällisesti puutteellisten tietojen takia. Tällöin tarvittavia taitoja ja tietoja ei siis ole koulusta saatu.

Tutkimuksessani tosin kävi myös ilmi, että käsitykset syy-seuraussuhteista olivat usein hyvin pelkistettyjä ja joskus täysin vääriä. Nuorten kirjoitelmissa tuotteiden raaka-aineet haetaan sademetsistä, tupakointi vaikuttaa ilman kosteuden tasapaino, Nokian huono vesi johtuu kuluttamisesta (liittyen ilmeisesti Nokian vuoden 2007 vesikriisiin), ollaan ympäristöystävällisiä kuluttamalla pelkästään luonnonvaraisia tuotteita ja luodaan hyvin epämääräisiä lukuja omien perusteiden tueksi (“ilmansaasteet vähenisivät ainakin kaksinkertaisesti”). Osa käsityksistä taas on jossain mielessä totta, mutta käsityksissä ohitetaan asian tarkastelu laajemmin tai tähän ei ole valmiuksia. Esimerkiksi kotimainen kurkku ja tomaatti todetaan ympäristöystävällisiksi kuljettamiselta välttymisen takia, mutta samalla unohdetaan näiden kotimaisten kasvien kasvatukseen vaadittujen kasvihuoneiden lämmitykseen kuluva energia. Kirjoitelmissa esiintyi paljon jopa hokeman kaltaisia yksinkertaistettuja fraaseja, kuten roskaaminen tuhoaa luonnon tai sademetsät kaadetaan kuluttamisen takia. Käsityksissä eri ympäristöongelmiin liittyvät termit saattoivat mennä iloisesti sekaisin. Joka tapauksessa käsityksistä kuitenkin ilmeni huoli ja tietoisuus kuluttamisen negatiivisista vaikutuksista.

Nuoret eivät sinänsä ole erityisasemassa, sillä myös aikuisilla kuluttajilla on vaikeuksia kuluttamisen

vaikutusten tarkassa ymmärtämisessä. Nivan & Timosen tutkimuksessa tuotteiden ja ympäristöongelmien välisten suhteiden ymmärtäminen oli epätarkkaa. Pääasiassa tuotteiden ympäristövaikutuksiksi käsitettiin tuotteen tuotantoon liittyvät asiat, kuten luontoon pääsevät haitalliset kemikaalit. Muina osittain kuluttamiseen nivoutuvina ympäristövaikutuksina pidettiin lyhyttä käyttöikää tai huonoa kestävyyttä. (Niva & Timonen 2001, 334–335) Myös nuorilla tuotteiden tuotantoon liittyvät asiat, kuten saasteet, työolosuhteet ja luonnonvarat olivat käsitysten keskiössä. Nuoret myös käsittivät tuotteiden kuljetuksen olevan suuressa roolissa kuluttamisen vaikutuksissa. Voidaan kuitenkin nähdä, että vaikka perusopetus on tuottanut enemmistöstä nuorille käsityksen kuluttamisen vaikutuksista ja osittain valmiuden arvioida omaa kuluttamistaan, on käsityksissä kuitenkin aukkoja.

Opetussuunnitelmassa todetaan tavoitteeksi myös oppilaiden kasvu aktiivisiksi ja kestäväan elämäntapaan sitoutuneiksi kansalaisiksi sekä motivaation toimia ympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin lisääminen. Kuten edellisessä luvussa kerroin, sekä aiemman tutkimuksen että tutkimieni nuorten kirjoitelmien perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että positiivinen suhtautuminen ympäristön puolesta toimimiseen ei kuitenkaan siirry tekoihin. Kuten Autio ja Wilska toteavat, valistuksella ei ole kauaskantoista vaikutusta, jos tietoisuus ongelmista ja sen lähteistä ei välity tekoihin asti. (Autio & Wilska 2003, 16) Näin ollen opetussuunnitelman tavoitteiden täyttymisessä on aukko. Tosin voidaan myös asettaa kyseenalaiseksi koulun mahdollisuus ylipäättään täyttää tämä tavoite nykyisessä kulutuskulttuurissa, jonka osa nuoristakin käsitti kahlitsevaksi.

Vaikka suurin osa nuorista oli huolissaan kuluttamisen aiheuttamista ympäristöongelmista, oli kirjoitelmissa myös esillä myös vastakkaiseen suuntaan kallistuvia käsityksiä. Osa nuorista käsittää kuluttamisen voimana, jonka vaikutuksiin on erittäin hankalaa tai jopa mahdotonta vaikuttaa. Kun kuluttaminen nähdään voimana, johon yksittäiselle ihmisellä ei ole mahdollisuutta tai velvollisuutta puuttua ollaan tulevaisuuden kannalta vaarallisilla vesillä, sillä käsitys ei ainakaan motivoi toimimaan ympäristön puolesta. Toisaalta vaikka omat vaikutusmahdollisuudet tunnustetaankin, niin osa nuorista myöntää nykyisen elämänlaadun menevän ympäristöasioiden edelle. Erityisen huolestuttavana näen käsityksen siitä, että ongelmat eivät ole vielä todellisia tai riittävän suuria, joten niitä ei tarvitse siis vielä miettiä. Voitanee sanoa, että koko ympäristökasvatuksen tarkoitus on ehkäistä ympäristöongelmien syntymistä tai ainakin pahentumista. Käsitys edustaa näin kasvatuksen

tarkoituksen vastakohtaa, jossa nuoret kokevat voivansa elää hetkessä ja miettiä ongelmia vasta niiden vakavoiduttua. Ympäristöongelmilla on ikävä tapa esiintyä viiveellä sekä kasvaa hurjaa vauhtia pahentuessaan. Yhtälössä ennakointi ja valmistautuminen olisivat tärkeitä, mutta tätä tavoitetta ei ole saavutettu kaikkien kohdalla.

Nuorten kirjoitelmista välittyy kuva, jonka mukaan suurin osa nuorista pystyy muodostamaan opetussuunnitelman tavoitteena olevan käsityksen kuluttamisen vaikutuksista ympäristöön. Joillakin käsitykset vain ovat epätarkkoja, yksinkertaistettuja tai jopa vääriä. Lisäksi tavoitteena ollut asenteiden siirtyminen myös toimintaan näyttää jäävän suurimman osan kohdalla toteutumatta. Lisäksi nuorten vihreän kuluttajuuden toiminta ilmenee lähinnä kulutusvalinnoissa, eikä kestävän kehityksen kannalta tärkeänä antikuluttajuutena. Voidaan siis nähdä, että ympäristökasvatuksen kehittämisessä olisi siis vielä työtä.

8 YHTEENVETO JA ARVIOINTI

Tässä viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkimukseni tuloksista sekä pohdin tulosten merkitystä sekä tutkimuksen luotettavuutta. Tarkoitukseni on luoda vielä yleiskuva tutkimukseen sekä tuoda esiin sen mahdollisia käytännön sovellusmahdollisuuksista koulumaailman näkökulmasta. Toivon tiivistyksen auttavan lukijaa terävän kokonaiskuvan muodostamisessa nuorten käsityksistä kuluttamisen vaikutuksista ympäristöön.

8.1 Tuloksista

Tutkimukseni perusteella nuoret käsittävät kuluttamisen vaikuttavan ympäristöön ja ovat huolissaan näistä vaikutuksista. Nuoret ovat sisäistäneet heille tarjotut ja yhteiskunnan läpäisseet vihreän kuluttajuuden muodot, kuten arjen pienet ekoteot, kierrättämisen ja lajittelun. Nuoret kykenevät kertomaan erilaisia toimintamalleja, joilla kuluttamisen vaikutuksia voidaan pienentää, mutta ovat lopulta haluttomia siirtymään sanoista suurempiin tekoihin. Osalla nuorista myös on selvästi ongelmia selvän ja totuudenmukaisen käsityksen luomisessa. Nähdäkseni tutkimukseni tulokset kertovat, että opetussuunnitelmassakin näkyvä asennevalistus on uponnut nuoriin, mutta myös vihreään kulutukseen liittyvät green-gap -ilmiön näkyä heidän parissaan. Nykyisetkään kuluttamisen ongelmat eivät tule ratkeamaan vain nuorten omaksumilla pienillä ekoteoilla, vaan tarvittaisiin kestävään kulutukseen sitoutunutta toimintaa. Mutta miten tällaista toimintaa sitten saataisiin edistettyä? Vastaavien ongelmien parissa ovat myös yleisesti vihreää kuluttajuutta tutkivat tutkijat.

Antikuluttajuutta tutkineen Iain Blackin mukaan kestäväan kuluttajuuden toimet tulisi saada markkinoitua kuluttajille tuomalle esille niiden mukana tulevia etuja, jotka koskettavat aidosti kuluttajaa itseään. Esimerkiksi hiilijalanjäljen pienentämistä voisi edistää jonkun kohdalla esittämällä se panostuksena tulevien lasten hengitysilman laatuun. (Black 2010, 406) Kestäväan kuluttajuuden motiivit tulisi siis sijoittaa jokaisen kuluttajan omiin motiiveihin, jolloin ne eivät olisi ristiriidassa keskenään. Black ja Cherrier toteavat antikuluttajuutta käsittelevän artikkelinsa loppupäätelmissä, että kestäväan kehitykseen pyrkivän toiminnan ei tulisi yrittää muuttaa ihmisiä "kestäviksi kuluttajiksi", vaan keskittyä näyttämään miten kestäväan kuluttamisen toimet ja arvot mahdollistavat ihmisten

nykyisten identiteettien ilmaisemisen ja että nämä identiteetit jopa vaativat kestävän kehityksen toimien omaksumista. (Black & Cherrier 2010, 450) Kestävän kehityksen arvot, ympäristöystävällisyys ja vastuullisuus tulisikin esittää arvoina, jotka jokainen voi omaksua. Ulkopuolelta annetut arvot, eivät ole tehokkaita ollessaan ristiriidassa yksilön omien arvojen kanssa. Tällä hetkellä jotkut nuoret kyllä omaksuvat kestävän kulutuksen arvoja, mutta niiden ollessa ristiriidassa nuorten omien vahvempien arvojen kanssa, jää vihreys toiseksi.

Millainen opetus sitten pystyisi edistämään kestävän kulutuksen toimia, eikä vain esille tuotuja arvoja? Eckhardt toteaa, että eettistä kuluttajuutta pystytään edistämään paremmin tunnetason käsittelyä vaativalla valistuksella (Esimerkiksi dokumentti lasten työskentelyoloista), kuin rationaaliseen ajatteluun tai moraalien vetoavalla valistuksella (Eckhardt et al. 2010, 434). Vihreän ja vastuullisen kuluttajuuden sisältöjä olisikin näin ehkä parempi käsitellä tehtävillä, jotka vaativat oppilaita samaistumaan tai muuten kokemaan asioita tunteiden tasolla. Pelkkä kirjatieto tai moraalien vetoaminen ei auta ympäristövastuullisuuden herättämiseen. Aiheita voidaan lähestyä esimerkiksi teemapäivien kautta. Yhtenä mahdollisuutena tuoda eettiset kulutusvalinnat näkyviin koulussa on käytetty Vaatevallankumous päivää (24.4 Bangladeshin Rana Plaza- ompelutehtaan romahtamisen vuosipäivänä), jolloin nuorille kerrotaan vaateteollisuuden eettisistä ja ekologisista kysymyksistä (Ahonen 2015, 34). Nuoria osallistava ja toisaalta nuorten omaa kokemusmaailmaa sivuavat toimintatavat edistävät valistusta. Koululla on selvästi mahdollisuus vaikuttaa nuoriin aiheessa, sillä koulutus on yhteydessä koettuihin ympäristövastuullisiin kulutusvalintoihin. (Kujanen, Räsänen & Sarpila 2014, 17) Korkeasti koulutetut ja naiset kokevat tehneensä ympäristövastuullisia kulutusvalintoja muita useammin. (Kujanen, Räsänen & Sarpila 2014, 11) Jos tarvitaankin akateemisten opintojen edistämää omaa ajattelua ja kriittistä pohdintaa, eikä ulkoapäin annettuja ohjeita? Osallistamista keskusteluun ylhäältä moralisoimisen sijaan?

Nuoret ovat kokeneet pienet ekoteot itselleen sopiviksi ja punoneet ne osaksi omaa arkielämäänsä. Teoista puhutaan arkipäiväisinä ja itsestään selvinä. Samanlaiseen sisäistämiseen ja osaksi rutiineja tuomiseen voitaisiin pyrkiä myös muiden kestävän kulutuksen käytäntöjen kohdalla. Toisille tutkijoille jääkin selvitetäväksi miten tutkimuksessani saavutettua tietoa kannattaa opetuksessa hyödyntää. Miten koulu pystyy vastaamaan ympäristökasvatuksen haasteisiin ja onko kestävän kehityksen käytäntöjä mahdollista saada osaksi nuorten identiteettiä ja rutiineja yhtä vahvasti kuin arjen pienet teot ovat nyt

osa joidenkin nuorten identiteettiä? Kestävään kulutukseen ja vastuullisuuteen liittyvät aiheet eivät varmasti tule yhtään vähemmän ajankohtaisiksi kuin ne nyt ovat. Keinot, joilla vihreän ja vastuullisen kuluttajuuden toimet ja arvot saadaan sulautettua yhteen nuorten omien arvostusten kanssa, olisivat tärkeitä. Ilman näitä keinoja suurta muutosta kulutuskulttuurin vaihtumisesta eettisemmäksi ja ekologisemmaksi voi olla turha odottaa tulevaisuudessakaan. Vanha vuoden 2004 opetussuunnitelma on tavoitteineen tulossa tiensä päähän, mutta myös uudessa opetussuunnitelmassa kestävä elämäntapa on nostettu opetussuunnitelman arvopohjan yhdeksi perustaksi. Arvopohjassa opetuksen tavoitteeksi on asetettu oppilaiden ohjaaminen kestävä elämäntavan omaksumiseen. Uusi opetussuunnitelma menee nykyistä tarkemmin tutkimaani aiheeseen ja toteaa, että “Perusopetuksessa pohditaan kulutus- ja tuotantotavoissa ilmeneviä ristiriitoja suhteessa kestävään tulevaisuuteen sekä etsitään ja toteutetaan yhteistoimin ja pitkäjänteisesti elämäntapaamme korjaavia ratkaisuja” (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 16) Näiden tavoitteiden toteutumiseksi myös valistusta tulisi kehittää eteenpäin.

8.2 Luotettavuudesta

Tutkimuksen luotettavuutta pohdittaessa tulee muistaa, ettei fenomenografiassa pyritä absoluuttiseen totuuteen (Niikko 2003, 39). Kuten aiemmassa fenomenografiaa käsittelevässä luvussa toin esiin, fenomenografiassa pyritään tutkimaan ilmiötä kohderyhmän käsitysten avulla. Koska kohderyhmä on tutkimuksessa hyvin rajattu ja eri kokemustaustoista tulevilla ihmisillä on hyvin erilaisia käsityksiä, ei fenomenografia tuota laajasti yleistettävissä olevia tuloksia. Sen sijaan tutkimukseni avaa sitä käsitysten variaatiota, joka peruskoulun päättävillä nuorilla on kuluttamisen vaikutuksista.

Vaikka fenomenografisen analyysin tekemiseen on jotain ohjenuoria, ei ole olemassa tiettyä oikeaa tapaa analyysin toteuttamiseen (Barnard 1999, 215). Tärkeintä on analyysiprosessin selkeä esittäminen, jotta lukija voi itse seurata analyysin ja siitä syntyvien tulosten totuudenmukaisuutta. Tutkimuksen analyysin esittely ja tulokset sisältävät suoria lainauksia, jotta lukija pystyy tarkastelemaan tehtyjen tulkintojen paikkansapitävyyttä. (Niikko 2003, 39) Onko sanottu sama kuin tulkittu myös lukijan mielestä? Kirjoitelma ei mahdollistanut tarkentavia kysymyksiä, joten voidaan nähdä, että se ei edistä

epäselvien kuvausten tulkitsemista.

Fenomenografisen tutkimuksen tulosten merkitys ei perustu tilastolliseen yleistettävyyteen, vaan tulosten yleisyyteen. Tällä tarkoitetaan sitä, että käsityksiä tarkastellaan teoreettisella, universaalien käsitteiden tasolla. Fenomenografiassa ei siis olla kiinnostuneita yhden ihmisen käsityksistä ilmiöstä vaan laajemmin ilmiöön liittyvistä käsityksistä. Näin tutkimuksen johtopäätöksillä on myös teoreettista yleisyyttä, eli ne liittyvät laajemmin teoreettisiin ongelmiin ja selittävät käsityksiä. (Ahonen 1994, 152.) Ahosen (1994, 129) mukaan laadullisen aineiston ja siitä tulkintoja tekemällä löydettyjen merkitysten ja käsitysryhmien luotettavuus riippuu siitä, miten hyvin ne vastaavat tutkittavien ilmaisuissaan tarkoittamia merkityksiä ja tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia. Kyse on siis tulkintojen validiteetista. Fenomenografisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa validiteetti kohdistuu aineiston ja siitä tehtyjen johtopäätösten sekä löydettyjen käsitysryhmien aitouteen ja relevanssiin. Aineiston osalta aitous edellyttää sitä, että se koskee tutkijan ja tutkittavan kannalta samaa asiaa ja relevanssi edellyttää aineiston olevan relevanttia suhteessa tutkimuksen teoriaan. Tehdyt johtopäätökset ja käsitysryhmät ovat aitoja kun ne vastaavat tutkittavien tarkoittamia merkityksiä ja niiden relevanssi edellyttää käsitysryhmien relevanttiutta tutkimuksen teorian suhteen. (Ahonen 1994, 130.)

Ahosen (1994, 130–131) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ei voida tarkistaa tutkimusta toistamalla, sillä uudessa tutkimuksessa ongelmien merkitys, aineiston luonne ja merkitysten tulkinta muodostuu aina uudella tavalla. Sen sijaan tutkimuksen luokitteluvaihe voidaan uusia ja selvittää päätykö rinnakkaisluokittelija sijoittamaan tutkimushenkilöiden ilmaisut samoihin käsitysryhmiin kuin alkuperäisessä tutkimuksessa. Uusintaminen edellyttää rinnakkaisluokittelijan perehtymistä taustateoriaan sekä tutkijan luomiin käsitysryhmiin ja luotettavan tutkimuksen kohdalla rinnakkaisluokittelijan tulisi päätyä sijoittamaan ilmaisut samoihin käsitysryhmiin kuin tutkimuksessa. Kun tutkimusprosessi on kuvattu tutkimusraportissa yksityiskohtaisesti, myös lukija pystyy arvioimaan sen luotettavuutta. Tutkimuksen pitääkin sisältää kuvaukset teoreettisista lähtökohdista ja niiden suhteesta tutkimusongelmiin, tutkittavista ja tutkimustilanteesta, aineiston keruusta sekä analyysiprosessista. (Ahonen 1994, 131.) Nämä kaikki olen pyrkinyt avaamaan tutkimuksessani kattavasti. Lopullinen tutkimukseni arviointi jää lukijalle itselleen.

Tutkimukseni luotettavuutta pohtiessa on kuitenkin aiheellista tuoda vielä esiin kysymyksen asetteluun liittyvä seikka. Tutkimustilanteessa nuorille esitetyt kysymykset itsessään asettavat sen oletuksen, että

kuluttamisen ja ympäristön välillä on jonkinlainen suhde (kts. liite 1). Aineisto ei siis sisällään pidä sisällään mahdollisuutta sille käsitykselle, ettei kuluttaminen vaikuttaisi ympäristöön millään tavalla. Aiemman tutkimuksen mukaan nuoret kuitenkin yleisesti tiedostavat kuluttamisen aiheuttamat ongelmat (Autio & Wilska 2003, 15). Joidenkin nuorten mahdolliset käsitykset kuluttamisen vaikuttamattomuudesta jäivät kuitenkin nyt tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä ei omiin tutkimuskysymyksiini vaikuta, sillä tarkoituksenani oli tarkastella juuri tätä vaikutussuhdetta koskevien käsitysten laatua, eikä niinkään olemassaoloa.

LÄHTEET

- Ahlqvist, K. 2009. Välttämättömän ja vapaavalintaisen kulutuksen raja on hämärtyvässä. Hyvinvointikatsaus 4. Tilastokeskus. 12–14.
- Assadourian, E. 2010. Kulutuksen aikakausi. Teoksessa Maailman tila 2010. Kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan. Worldwatch instituutti. 29–49.
- Autio, M. 2006. Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1066. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 65. Helsinki: Hakapaino Oy
- Autio, M. 2004. Kohti runsauden sukupolvea tarinoiden ja kulutustutkimusaineistojen valossa. Teoksessa Ahlqvist, K. & Rajjas, A. (toim.) Ihanne ja todellisuus. Näkökulmia kulutuksen muutokseen. Helsinki: Tilastokeskus.
- Autio, M. & Paju, P. 2005 Johdanto - Osta Itsellesi Elämä? Teoksessa Autio, M. & Paju, P. (toim.) Kuluttava nuoruus. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 6–11.
- Autio, M & Wilska, T-A. 2003. Vihertävät tytöt ja vastuuttomat pojat – nuorten kuluttajien ympäristöasenteet. Nuorisotutkimus 21, Nro. 2, 3–18.
- Ahonen, M-L. 2015. Nuttu nurin kampanjapäivänä. Opettaja, Nro. 8, 34.
- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 113–160.
- Barnard, A., McCosker, H. & Gerber, R. 1999. Phenomenography: A qualitative research approach for exploring understanding in health care. Qualitative Health Research. 9 (2), 212–267.
- Black, I. 2010. Sustainability through Anti-Consumption. Journal of Consumer Behaviour 9. 403–411.
- Black, I. & Cherrier, H. 2010. Anti-Consumption as part of living a sustainable lifestyle: Daily practices, contextual motivations and subjective values. Journal of Consumer Behaviour 9. 437–

453.

- Eckhardt, G; Belk, R. & Devinney, T. 2010. Why don't consumers consume ethically? *Journal of Consumer Behaviour* 9. 426–436.
- Gunter, B & Furnham, A. 2008. *Children as Consumers. A psychological analysis of the young people's market.* Routledge; USA & Kanada
- Haanpää, L. 2005. Vihreyden tavoittelusta totunnaisiin kulutustapoihin. Teoksessa Autio, M. & Paju, P. (toim.) *Kuluttava nuoruus. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62.* Helsinki: Yliopistopaino Oy. 118–131
- Haapaniemi, P. 2013. Fenomenografinen analyysi. Fenomenografisen analyysin lähtökohdat ja esimerkki aineiston analyysistä sosiaalityön tutkimuksessa. Tampereen yliopisto. Pro gradu.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 1999. *Tutkiva oppiminen: älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen.* Porvoo: WSOY.
- Heiskanen, E. & Pantzar, M. 1997. Towards Sustainable Consumption: Two New Perspectives. *Journal of Consumer Policy* 20. 409–442.
- Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus* 37 (2), 2 162–173.
- Jyrinki, H.; Leipämaa-Leskinen, H. & Laaksonen, P. 2012. Välttämätön kuluttaminen nuorten aikuisten kokemana - Avain vastuullisuuden lisäämiseen? *Kulutustutkimus.Nyt* 1/2012. 4–19
- Kujanen, H-M; Räsänen, P. & Sarpila, O. 2014. Korkeampi koulutus, vihreämpi kuluttaja? – Ympäristövastuullisen kulutuksen tunnuspiirteet 1990-luvun lopulta 2010-luvun kynnykselle. *Kulutustutkimus.Nyt* (8) 1/2014. 4–21.
- Lyytimäki, J. & Hakala, H. 2008. *Ympäristön tila ja suojele Suomessa.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Marton, F. 1988. Phenomenography. A research approach to investigating different understandings of reality. Teoksessa Robert R. Sherman & Rodman B. Webb (toim.) *Qualitative research in education. Focus and methods.* London: Falmer Press, 141–161

- Moisander, J. 2007. Motivational Complexity of Green Consumerism. *International Journal of Consumer Studies* 31 (4). 404–409
- Myllyniemi, S; Gissler, M & Puhakka, T. 2005. Perustilastoaineisto. Kuluttava nuoruus tilastoina. Teoksessa Autio, M. & Paju, P. (toim.) *Kuluttava nuoruus. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62*. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 14–53.
- Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto: kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia.
- Niva, M. & Timonen, P. 2001. Consumers and product-oriented environmental policy. *International Journal of Consumer Studies* 25 (4). 331–338.
- Nyrhinen, J. & Wilska, T-A. 2012. Kohti vastuullista ylellisyyttä? Eettiset ja ekologiset trendit sekä luksuskulutus Suomessa. *Kulutustutkimus.Nyt* 1/2012. 20–41.
- Palmberg, I. 2003. Ympäristöongelmat ja ihmisen tulevaisuus - Mitä ympäristöaiheinen ylioppilaspaine kertoo abiturienttien ympäristötietoisuudesta. *Kasvatus* 34 (2), 152–161
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004.
http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf (tarkistettu 16.4.2015)
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (tarkistettu 16.4.2015)
- Thøgersen, J. 2010. Pro-Environmental Consumption. Teoksessa Ekström, K. (toim.) *Consumer Behaviour. A Nordic Perspective*. Elanders Hungary Kft: Unkari. 95–116
- Tufte, B. 2010. Children and Youth Consumers. Teoksessa Ekström, K. (toim.) *Consumer Behaviour. A Nordic Perspective*. Elanders Hungary Kft: Unkari. 401–418
- Uljens, M. 1989. Fenomenografi. *Forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Uljens, M. 1991. Phenomenography – A qualitative approach in educational research. Teoksessa L. Syrjälä & J. Merenheimo (toim.) *Kasvatustutkimuksen laadullisia lähestymistapoja*.

Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien seminaari Oulussa 11.–13.10.1990. Esitelmä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita, 39/1991. Oulu.

Valkonen, L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 286. Jyväskylä.

Wilska, T-A. 2014. Nuoret osallistuvat kulutusvalinnoillaan – Vai osallistuvatko? Teoksessa Myllyniemi, S. Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisuja, nro 50. Hakapaino Oy. Helsinki. 121–124
<https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2013/> (haettu 7.2.2015)

Young, I. 2004. Responsibility and Global Labor Justice. The Journal of Political Philosophy 12, 4. 365–388.

LIITTEET

Liite 1 (1)

Kirjoitelmapohja

Hyvä opiskelija,

edessäsi on kirjoitelmatehtävä, jolla kerään tutkimusaineistoa nuorten kulutuskäsityksiä tarkastelemaan tutkimukseen. Kaikki kirjoittamasi käsitellään luottamuksellisesti ja henkilöllisyytesi tulee vain tutkijan tietoon. Ilmoita kirjoituksen yhteydessä ainoastaan sukupuolesi.

Nykypäivänä kuluttaminen on iso osa meidän jokaisen elämää. Osa kuluttamisesta on täysin välttämätöntä, mutta voimmeko mahdollisesti elää ilman joitakin asioita? Saamme tuoreita eksoottisia hedelmiä suoraan lähikauppaan, halpa elektroniikka on arkipäivää ja voimme tilata Aasiassa valmistettuja vaatteita murto-osalla siitä, mitä sama vaatekappale kotimaisena maksaisi. Kuluttaminen vaikuttaa kuitenkin meitä ympäröivään maailmaan enemmän kuin usein tulemme ajatelleksikaan.

Kerro kirjoitelmassasi miten **sinun käsityksesi** mukaan kuluttaminen vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Yritä keksiä myös **esimerkkejä**. Kerro ainakin:

Millaisia vaikutuksia kuluttamisella on luontoon ja ihmisiin? Miten kuluttaminen vaikuttaa lähiympäristössäsi ja entä kehittyvissä maissa?

Miten kuluttamisen vaikutukset voi huomioida ostopäätöstä tehdessä? Miten omat kulutusvalintasi vaikuttavat?

Tarvitseeko kulutuspäätöksiä tehdessä pohtia niiden aiheuttamia vaikutuksia? **Miksi, tai miksi ei?**

Ystävällisesti,
Lauri Harju
Kasvatustieteiden kandidaatti
Tampereen yliopisto